

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Komparace tří prozaických děl Arnošta Lustiga s důrazem na
hlavní hrdinky**

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

Autor práce: Jana Hlavová

Studijní obor: ČJL-ZSV/vSŠ

Ročník: 3.

2024

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 21. 04. 2024

.....

Jana Hlavová

Poděkování:

Velké poděkování patří především ochotnému a skvělému pedagogovi, panu prof. PaedDr. Michalu Bauerovi, Ph.D., za odborné vedení, kritické připomínky a trpělivost, které přispěly k vypracování mé bakalářské práce. Dále děkuji všem lidem, kteří mě podporovali nejen při psaní této práce, ale i v průběhu celého vysokoškolského studia, mým přátelům, spolužákům a zejména celé mé rodině.

Anotace:

Cílem bakalářské práce bude komparace a analýza tří prozaických děl Arnošta Lustiga – Dita Saxová, Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou a Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.), přičemž primární pozornost bude věnována porovnání hlavních hrdinek. Z tohoto důvodu bude základní metodologií bakalářské práce komparatistika. Východiskem se stanou texty Claudia Guilléna v širším pojetí (Mezi jednotou a růzností) a následně další práce i jiných teoretiků tohoto metodologického přístupu. Autorka se rovněž pokusí zkoumat paralelu mezi životními příběhy reálného univerza (Franziska Mann, Dita Saxlová) a jejich uměleckým ztvárněním. Práce se zaměří na styl a kompozici jednotlivých děl, jejich obsah a také na proměnu postav ve třech životních příbězích. V práci se odrazí pohled na podobnosti a odlišnosti hlavních hrdinek, protože všechny získaly podobnou zkušenost s pobytem v koncentračním táboře. Všechna tři díla budou v bakalářské práci zasazena do historického kontextu, ve kterém vznikla, stranou nezůstane ani biografická kapitola týkající se osobnosti autora, a kapitola postihující tvorbu Arnošta Lustiga ve shrnujícím pojetí.

Klíčová slova: válečná tematika, Arnošt Lustig, literární postava, vypravěč, ženská hrdinka, koncentrační tábor, židovství, holocaust, šoa

Annotation:

The aim of this bachelor's thesis is to compare and analyse three prose works by Arnošt Lustig - *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*, *Dita Saxová* and *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*, with the primary focus on the comparison of the main heroines. The basic methodology of the thesis will be comparative studies. The starting point will be the texts of Claudio Guillén in a broader sense (*Mezi jednotou a růzností*) and then other works by other theorists of this methodological approach. The author will also attempt to explore the parallels between the life stories of real individuals such as Franziska Mann, Dita Saxlová and their artistic representations. The thesis focuses on the style, composition and content of the individual works, as well as the transformation of the characters in the three life stories. The thesis will reflect on the similarities and differences of the main characters, as they all had similar experiences of being in a concentration camp. All three works will be set in the historical context in which they were written, including a biographical chapter on the author's personality and a chapter summarizing the work of Arnošt Lustig.

Keywords: war themes, Arnošt Lustig, literary figure, narrator, female heroine, concentration camp, judaism, holocaust, shoah

Obsah:

1. Úvod:	7
2. Arnošt Lustig a jeho životní osudy:	8
3. Tvorba Arnošta Lustiga:	16
4. Témata v dílech Arnošta Lustiga:	20
4.1. Žena jako klíčové téma:	22
5. Styl psaní Arnošta Lustiga:	24
6. Metodologická část:	27
7. Analýza děl:	33
7.1. Dita Saxová:	34
7.1.1. Inspirace pro vznik díla:	34
7.1.2. Kompoziční výstavba díla:	35
7.1.3. Děj díla:.....	37
7.1.4. Dita Saxová a ostatní postavy:.....	38
7.2. Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou:	46
7.2.1. Inspirace pro vznik díla:	46
7.2.2. Kompoziční výstavba díla:	48
7.2.3. Děj díla:.....	49
7.2.4. Kateřina Horovitzová a ostatní postavy:.....	51
7.3. Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.):	57
7.3.1. Inspirace pro vznik díla:	57
7.3.2. Kompoziční výstavba díla:	57
7.3.3. Děj díla:.....	59
7.3.4. Perla Schlomovitchová a ostatní postavy:.....	61
8. Závěrečná komparace židovských hrdinek:	67
9. Závěr:	71
Seznam literatury a použitých zdrojů:	72

1. Úvod:

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma zabývající se třemi prozaickými díly Arnošta Lustiga, jsou jimi Dita Saxová, Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou a Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.).

Úvodem představíme osobnost autora a životní peripetie, které ovlivnily jeho literární tvorbu. Tato část vychází z Lustigovy vlastní autointerpretace a pojednává o jeho osudech počínaje dětstvím v rodné Libni přes dospívání v prostředí koncentračních táborů, období návratu do poválečného světa, odchodu do exilu až po návrat zpět do České republiky. Soustředíme se zde na autorovu literární tvorbu, která vychází z vlastních zkušeností a dojmů z pobytu v koncentračních táborech. Sám je jednou z obětí holokaustu a po ukončení druhé světové války řešil problém návratu do svobodného světa.

Teoretická část práce se jako první soustřeďuje na témata v dílech Arnošta Lustiga. Setkáváme se s tématem holokaustu, motivem života a smrti, pomsty a vzdoru, důstojnosti a ponížení, vykořenění a odlišnosti, solidarity a dilematu zabít či nezabít. Klíčovým tématem je téma ženy, na které autor nahlíží v rovině psychické i fyzické krásy. Líčí ženy jako krásné, silné, odolné, odvážné a jedinečné bytosti.

Dále se v této části soustřeďujeme na formální stránku děl s přihlédnutím ke stylu psaní, jazykovým prostředkům, které jsou užívány v Lustigových dílech. Zabýváme se zde kompoziční výstavbou textu, využití dialogů, vnějších a vnitřních monologů.

V závěru teoretické části práce předkládáme metodologické přístupy, které jsou stěžejní pro tvorbu praktické části bakalářské práce. Jedná se o metodu komparatistickou, která se prolíná s Jaspersovým filozofickým pojetím existence člověka a jeho bytí v čase, s Todorovovým náhledem na chování člověka v mezních situacích a s konceptem pojetí zla u Arendtové.

Analytická část bakalářské práce je zaměřena na interpretaci třech literárních děl, která jsou zpracována v časovém sledu tak, jak byla autorem vydána. Nejdříve stručně představíme inspiraci pro vznik díla, kompoziční výstavbu a děj literárního díla. Následně se soustředíme na hlavní ženské postavy vybraných děl. Na jejich osudech autor propojuje motivy ženské krásy a statečnosti s motivem krutosti a násilí. Představíme jednotlivé hrdinky jako celek, po psychické i fyzické stránce. Bude nás zajímat vývoj jednotlivých postav, společné a rozdílné znaky, jejich charakter projevující se v různých situacích. Budeme se věnovat prostředí, ve kterém se hrdinky formují i vedlejšími postavám, které pomohou analyzovat jednání hlavních hrdinek. V neposlední řadě se zaměříme na vnitřní vzdor postav a chování v mezních situacích.

V závěrečné komparaci porovnáme shodné a odlišné rysy mezi jednotlivými hrdinkami.

2. Arnošt Lustig a jeho životní osudy:

Arnošt Lustig byl významným českým spisovatelem, publicistou a scénáristou židovského původu. Narodil se 21. prosince 1926 v Praze na Královské třídě. Později se rodina přestěhovala do Libně. Arnošt Lustig zde navštěvoval měšťanskou školu. Lustigova rodina byla velmi chudá, ačkoliv Lustigův otec Emil vlastnil malý obchod s textilním zbožím. Na počátku třicátých let ho značně zasáhla hospodářská krize, obchod byl zadlužen a nakonec zkrachoval. Následně se Lustigův otec stal obchodním cestujícím s koženým zbožím. Matka Tereza pracovala jako švadlena. Pocházela z Moravy ze staré, židovské, pobožné rodiny, kde se mluvilo pouze německy, ale na přání svého manžela se naučila velmi rychle česky, protože pro Lustigova otce bylo důležité, aby rodina mezi sebou mluvila česky. Vychovával Arnošta i jeho o dva a půl roku starší sestru Hanku k úctě a lásce k české zemi, kterou pokládal za zaslíbenou pro Židy (Lustig 2009, s. 9-14).

Dětství Arnošta Lustiga bylo plno různých dobrodružství. Trávil většinu svého času na ulici s ostatními dětmi. Bavily se různými hrami hlavně fotbalem. Prozkoumávaly neznámá místa v okolí. Často navštěvovaly kino Svět nebo biografy Svěpomoc či Humanita, kde nejčastěji sledovaly oblíbené kovbojky. Nevyhýbaly se ani rvačkám, což k chlapeckým létům neodmyslitelně patří. Arnošt byl nucen starat se sám o sebe, neboť rodiče na něj kvůli práci neměli čas. Žil v chudobě, a tak často s přáteli kradli jídlo, k obědu měli leckdy jen cibuli s vodou. Nikdy mu nebylo líto, že ostatní děti mají něco, co on nemá. Vzpomínal, že jeho dětství bylo nejhezčí, jaké si dovedl představit. V paměti si nevybavil ani jeden den, ve kterém by mu bylo smutno (Lustig 2009, s. 9). Byl vším, čím chtěl být, svobodný a šťastný.

Arnošt Lustig na toto období rád vzpomínal. Tvrdil, že prožil opravdu hezké, dobré a užitečné dětství. Byl sice odkázán sám na sebe, ale nikdy nebyl sám (Lustig 2009, s. 14.). Všechny zážitky a zkušenosti, které si z tohoto období odnesl později zúročil v životě v koncentračních táborech. Sám tvrdí: „Bylo to užitečné, protože když jsem se pak dostal do lágru, kde byl hlad a bída a všichni jsme byli odkázáni sami na sebe, nebylo to pro mě nic nového“ (Lustig 2009, s. 15).

Do měšťanky nastoupil Lustig již v pěti letech. Školu měl velmi rád a našel si zde spoustu přátel. V roce 1939 byl však na základě norimberských zákonů kvůli svému židovskému původu ze školy vyloučen. Poté pracoval jako krejčovský učeň a později jako ozdobník v dílně na výrobu kožených předmětů (Haman 1995, s. 7).

V průběhu čtrnáctého a šestnáctého roku nastala v Lustigově životě zásadní změna. Jeho bezstarostné dětství skončilo. Na značnou část Evropy padl stín nacistické okupace, což postihlo život nejen Lustigův, ale i životy dalších statisíců židovských rodin. Byla uplatňována spousta protizidovských opatření a zákazů, které byly čím dál více ponižující a absurdnější. Židé nesměli vykonávat svá zaměstnání. V tramvaji mohli jezdit pouze ve druhém voze, a pokud nebyl, nesměli jej použít. Vlakem

se mohli dopravovat pouze v zadním vagónu, a když byl spoj přeplněn, nesměli nastoupit. Byli vyloučeni z nákupu vybraných potravin a potřeb do domácnosti, dokonce nesměli vlastnit ani domácí zvířata. Byli povinni nahlásit veškerý majetek, který jim byl postupně zabavován, protože vše museli odevzdávat. Došlo až k tomu, že židovské obyvatelstvo bylo donuceno dodržovat zákaz vycházení po osmé hodině večerní. Lidé se scházeli jen mezi sebou, nenavštěvovali veřejné prostory jako byly parky, restaurace, divadla, a dokonce i kina, která měl Lustig tolik rád. Byla to teskná doba plná nejistoty a strachu, nikdo nevěděl, co nastane (Lustig 2009, s. 17-21).

Roku 1942 přišlo předvolání do transportu všem členům Lustigovy rodiny, kromě tatínka, což bylo smutné, protože nikdo nevěděl, zda se někdy znovu setkají. Otcí ovšem slíbili, že se rodina opět spojí a on tomu věřil. Všichni si zabalili povolených padesát kilo osobních věcí, shromáždili se v Radiovém trhu Veletržního paláce, kde čekali tři dny a poté je naložili do vlaku, který je dovezl do Bohušovic. Odtud se museli pěšky se svými zavazadly dopravit až do terezínské karantény. Arnošt Lustig na tuto událost vzpomíná jako na dobrodružství, kdy se před ním otevíral úplně nový svět. Rodina byla umístěna do tamního ghetta. Lustigova matka se sestrou a sestřenicí byly poslány do ženských kasáren a Arnošt šel do domova pro chlapce. V Terezíně vykonával různé práce, které byly zrovna potřeba. S ostatními chlapci nosili cihly, zametali, pomáhali v truhlárně, krejčovně, kopali jámy a pracovali na železnici, po které později jezdily vlaky do Osvětimi. Byli to kluci pro všechno. Ani zde Lustig neztratil svou šťastnou povahu a vzpurnost, o čemž vypovídá i fakt, že byl zařazen na pokoj k „těžce vychovatelným“. Dokázal si poradit s chlapcem, který byl dříve součástí Hitlerjugend, chlubil se zkušeností s homosexuálním učitelem a stal se „vedoucím dětských lupičů“. Později se k nim v Terezíně připojil i tatínek, který pracoval na stavbě kasáren SS, což je prozatím ochránilo před transportem do Osvětimi (Lustig 2009, s. 26–34).

Arnošt Lustig viděl Terezín vlastníma očima, pohledem šestnáctiletého chlapce. Chápal Terezín jako „univerzitu života“, kde se člověk neustále učil a získával nové zkušenosti. Toto místo má spojené s prvním polibkem, sexuálním zážitkem s prostitutkou z německého cirkusu z Hamburku a také místem, kde vznikla hluboká přátelství. Poznal zde své nejlepší kamarády Jiřího Justice a Zdeňka Picka, který se dobrovolně rozhodl nastoupit s Arnoštem do transportu, ačkoliv to pro něj znamenalo jistou smrt (Lustig 2009, s. 36–39).

Arnošt Lustig vzpomínal na Terezín se zvláštní nostalgií: „Byl hnusný, zbabělý, Potěmkinova vesnice, odkud šli lidé na smrt, ale najednou se mi skládá to hezčí. Víím, že to bylo hrozné místo, ale život je všude. Je to psychologie člověka. Zkrášlí si to nejhorší, aby s tím mohl existovat. I z toho nejhoršího si vybereme to maličko lepší“ (Lustig 2009, s. 41).

V září roku 1944 byl Arnošt Lustig převezen do vyhlazovacího tábora v Osvětimi. Byla to pro něj nejděsivější a nejbolestivější zkušenost. Hovořil o Osvětimi jako o „pekle“ plném hrůzy, kde Němci zabíjeli jako v továrně. Než ale člověka zabili, chtěli ho nejprve ponížit. Chovali se jako naprostí sadisté, zabíjeli tisíce lidí denně plynem, trápili je hladem, zimou, vyžívali se v bití a vraždění. Pro zábavu nechávali nastoupit ženy nahé před esesáky, kteří jim nadávali, nařídili lidem stát několik hodin na mrazu, v dešti. Němci chtěli, aby si Židé uvědomili, jak jsou méněcenní, aby pokládali svůj život za bezcenný stejně jako jej pokládají oni sami. Tyto hrůzné zážitky se později odrazily v jeho tvorbě (Lustig 2009, s. 43).

Arnošt Lustig vzpomínal: „Když říkám, že to bylo peklo, není to jen obrazně. Peklo je představa člověka o tom nejhorším, co si zaslouží jen ti nejhorší, provinilí tím nejhorším. To peklo byla Osvětim. A ďáblové – to byli Němci (Lustig 2009, s. 44). Nedovedu si představit, že by Osvětim někdo popsal. Je to nesdělitelné. Nepopsatelné. Je to prolomení měřítka nebo hranice zla tak hluboko, že tam ani nedohlédneme (Lustig 2009, s. 46).

Na rampu v Osvětimi-Birkenau přijeli členové Lustigovy rodiny každý zvlášť. Několik dní neměli nic k jídlu ani k pití. S křikem a bitím je vyhnali z vagonu, seřadili a zanedlouho je čekala selekce. Doktor Mengele pouze ukazoval prstem vlevo a vpravo, přičemž pravá strana znamenala smrt a levá práci. Lustig byl vybrán na práci (Lustig 2009, s. 43–47).

Arnošt Lustig na tento moment vzpomínal slovy: „Cítil jsem se jako zvěř při zatmění slunce, při lesním požáru nebo před zemětřesením. V průběhu několika minut byli všichni – děti do patnácti let, ženy a muži nad čtyřicet, nemocní, brýlatí, šedovlasí v koupelnách, kde Cyklon B padal ze sprch místo vody.“ (Haman 1995, s. 10).

Obrovskou životní ranou byla pro malého Lustiga smrt jeho otce. Hned po příjezdu do Osvětimi byl poslán do plynové komory, protože udělal chybu a zapomněl si sundat brýle. Druhý den poté, co se tuto smutnou zprávu dozvěděl, stál Arnošt Lustig dlouho v blízkosti elektrických drátů a myslel na tatínka, nakonec se však vzpamatoval a nskočil do nich (Haman 1995, s. 11). Bylo mu sedmnáct let a na chvíli si myslel, že se zbláznil, byl zděšen. Stál u drátů a zpíval si, za což se v lágru samozřejmě trestalo smrtí. Zachránila ho možná právě slova oné písně z operety, ze kterých si vyvodil hlubší životní smysl. Tato slova zněla: „Šťasten je ten, kdo zapomene, co se nedá změnit...“ (Lustig 2009, s. 58).

Arnošt Lustig byl vzat do karantény a předurčen jít do plynové komory. Bylo jen otázkou času, kdy na něj přijde řada, měl však malou „výhodu“, že byl český Žid, protože Němci přednostně plynovali Židy maďarské. Sám Lustig říkával: „Každý z nás, kdo přežil lágr, přežil proto, že místo něho zabili někoho jiného“ (Cinger 2019, s. 80).

Lustig využil nabídky německého inženýra, který najímal učedníky a dělníky pracující s ocelí na práci do Německa. Předstíral, že je soustružníkem a mechanikem a umí pracovat s ocelí, proto byl převezen do Buchenwaldu. Při odjezdu z Osvětimi viděl svou matku se sestrou, jak je vedou někam nahé a bosé za dráty. Nevěděl, co s nimi bude, zda je ještě někdy uvidí. Obě byly nakonec převezeny do letecké továrny ve Freiburgu, následně do Mauthausenu. Válku přežily a společně se s Arnoštem setkali v Praze (Lustig 2009, s. 52–60).

Vzpomínky na Osvětim v Lustigovi zůstaly zakořeněné. Říkával: „Pamatuji si každý den v Osvětimi. Každou noc. Kdybych měl čas a musel se vyzpovídat z každé minuty v Osvětimi, mohl bych místopřísežně prohlásit, že jsem nezapomněl ani jednu minutu, ani jednu hodinu, ani jeden den, ani jednu noc (Lustig 2009, s. 55). Lidé, kteří přežili Osvětim-Birkenau jsou s to distancovat se od zážitků během dne. Ale v noci, kdy je vůle potlačena, se k nim vrací... Osvětim je s nimi. V nich.“ (Haman 1995, s. 12).

Převoz do Německa znamenal pro Lustiga alespoň částečnou úlevu. V Buchenwaldu pracoval s těžkými stroji na výrobu pancéřových pěstí. Jednoho dne udělal při práci na soustruhu chybu a hrozila mu smrt za sabotáž, jeho jedinou nadějí na záchranu byl nálet, který si doslova vymodlil. Angličané, kteří letěli na Lipsko, rozbombardovali muničku. Lustig byl záhy přidělen ke skupině dobrovolníků, se kterými odklízěl trosky a vyprošťoval Němce, kteří při náletu zahynuli. Této situace využil ke zničení svého stroje, aby chybu zakryl (Lustig 2009, s. 60–64).

V roce 1945 čekal Arnošta Lustiga převoz do koncentračního tábora v Dachau. Poblíž Kraslic však na jejich vlak zaútočil americký stíhač. Lustig a jeho přítel Justice využili zmatku, vyskočili z vlaku a utíkali směrem k lesu na východ. Po cestě jim několikrát hrozila smrt, ale nakonec nasedli na vlak, který je odvezl až do Prahy. Zde se přihlásili pod falešnými jmény na policii jako čeští dělníci a dostali přiděl jídla na tři měsíce. Jejich přítel je tajně schovával u sebe v prádelně. Oba si museli zvykat na návrat do relativně normálního života. Obdivovali Prahu, která byla nerozbitá a navštěvovali hlavně kina, která měl Lustig moc rád (Lustig 2009, s. 69–71).

Velký zlom přinesla revoluce. Příjezd Rudé armády znamenal mírovou naději. Česká vláda rozhodla, že umožní studium všem, kteří pobývali v koncentračním táboře. Arnošt Lustig se rozhodl pro dráhu novináře a mezi léty 1951–1954 studoval na Vysoké škole politických a sociálních věd v Praze. Opět se setkal se svou rodinou, pro kterou našel byt. V této době působil jako redaktor v Československém rozhlasu, přispíval svými články do mnoha dobových periodik, např. Mladé fronty, Zemědělských listů, zejména pak do časopisu Židovský věstník. Noviny ho v letech 1948–1949, v době arabsko-židovských nepokojů, vyslaly do Izraele, kde působil jako válečný zpravodaj. O zkušenostech žurnalisty sám říká: „Novinářství učí úspornosti, kázni, humoru a pokoře. Nemůžete čekat na inspiraci.

Musíte začít cokoli, co vám šéf určí. Učí vás vyjadřovat se s ohledem na čtenáře. Užívat nejjednodušších a nejpřesnějších výrazů. Sloužit námětu a čtenáři. Pak přijde moment, kdy se vám to přestane líbit, je to rutina. Je to povrchní, opakuje se to a nedovoluje vám to jít do hloubky“ (Haman 1995, s. 12). Izrael se pro Arnošta stala také místem, kde se v roce 1949 oženil s Věrou Weislitzovou, se kterou se seznámil již v koncentračním táboře. Byla básnířkou a příslušnicí izraelské armády. Je autorkou básní Dcera Olgy a Lea. Na otázku, jaká je básnířka a spisovatelka, odpovídá Lustig takto: „Píše lépe než já. Píše anglicky stejně jako česky. New York Times jí otiskly verše na první stránce, to se mně ještě nestalo. Píše už přes dvacet let a své dívčí jméno si ponechala, aby nebyla závislá na mé pověsti“ (Lustig 1999, s. 65). Později spolu vychovali dvě děti, syna Josefa a dceru Evu (Haman 1995, s. 12).

V Izraeli se Arnošt Lustig cítil mezi svými lidmi velmi dobře. Najednou byl v zemi se samými Židy, lidmi z lágru, kteří se rozhodli sem odejít. Poznal zde velké množství báječných lidí a přátel, včetně spisovatele Ludvíka Aškenazyho, který ho později zaměstnal v Československém rozhlasu. Zde spolupracoval např. také s Františkem Fajglem, Ladislavem Mňačkem, kamarádem Otou Pavlem, vtipáčkem Miroslavem Trnkou a s mnoha dalšími. V tomto období Lustig napsal svá první díla, jež se setkala s pozitivními ohlasy, a někteří režiséři projevíli zájem o jejich filmové zpracování. Od roku 1959 se stal redaktorem týdeníku Mladý svět a v roce 1960 pak scénáristou Filmového studia Barrandov (Lustig 2009, s. 79–87). Na otázku o vztahu k práci ve filmu Lustig odpověděl: „Je to radost. Hlavní rozdíl je v tom, že to nese peníze. Psaní je pro úvahu, vnitřní vidění. Film je pro oko... Nikdo neodmítne psát pro film. Ale kdyby se mě někdo zeptal: film nebo knihy?, odpověděl bych: knihy... Knihy jsou matkou všeho, také filmu“ (Haman 1995, s. 13).

Brzy po revoluci se začaly objevovat problémy spojené s nástupem nového režimu. Lidé zpočátku v komunismu hledali naději na lepší a důstojnější život, který jim tento systém bohužel nepřinesl. Znovu byli pronásledováni, perzekuováni za své názory, víru a přesvědčení, což vyvrcholilo v padesátých letech, kdy v době zinscenovaných soudních procesů byly stovky lidí poslány do vězení, pracovních táborů a někteří z nich i odsouzeni k smrti.

I když se negativně na životě Arnošta Lustiga toto období neprojevilo, stavěl se k němu velmi skepticky a objevovaly se u něj kritiky vládní strategie a moci. Naději Československu přineslo Pražské jaro roku 1968, kdy byla snaha za pomoci reforem vytvořit sice vládu socialistickou, ale s lidskou tvář. Toto období uvolňování a reforem bylo přerušeno srpnovým vpádem vojsk Varšavské smlouvy. V této době Lustig pobýval v Itálii odkud se domů do republiky již nevrátil a rozhodl se emigrovat. Následně byla na jeho díla uvalena klatba a byl označen za nepřítele socialismu a sionistického agitátora (Haman 1995, s. 13–14).

S rodinou dostali pozvání do Izraele, z čehož byla nadšená zejména jeho žena Věra. Byli na své přání posláni do kibucu, kde se v tamní škole měli naučit hebrejsky. Arnošt Lustig však studiu nového jazyka moc nedal, protože si velmi vážil češtiny, jakožto jediného majetku a mostu k literatuře. Neustále vzpomínal na Československo a návrat domů do Prahy. Arnošt Lustig dostal nabídku, že se bude moci věnovat svému psaní, pokud bude pracovat jeho žena. A tak se Věra chopila tvrdé práce v kuchyni, aby uživila rodinu a Lustig mohl v klidu psát. Po čase se rozhodli odjet do Jugoslávie, kde byla Lustigovi nabídnuta práce scénáristy na filmu o maršálu Titovi. Byl zde ceněn zejména za své zkušenosti z izraelské války a styky s generály jako byl Moše Dajan, s kterým měl interview. Po skončení natáčení roku 1968 s rodinou odjeli do Ameriky. Několik dní pobýli v New Yorku a poté se přemístili do Iowa City, kde byl Arnošt Lustig pozván do mezinárodního spisovatelského programu. Získal zde malý městský domek, dostával pravidelný plat a jedinou jeho povinností bylo psát. Rok poté byl požádán, zda by nechtěl vyučovat na škole v Iowa City, kde působil necelý rok. Neuměl moc dobře anglicky, ale Američané byli vůči emigrantům v tomto ohledu velmi tolerantní. Následně dostal možnost vyučovat řecké drama v hlavním městě Demoin, nakonec byl pozván do Washingtonu, kde dostal místo univerzitního profesora. Od roku 1973 zde přednášel evropskou literaturu, literární imaginaci, tvůrčí psaní a dějiny druhé světové války v literatuře a filmu. Později se zaměřil také na výuku filozofie, konkrétně na Aristotela a jeho Poetiku. Studenti ho měli rádi, ale stále zde byla jazyková bariera, která jim bránila v porozumění. Aby mohl na univerzitě zůstat, musel se naučit lépe anglicky. Rozhodl se pro svůj vlastní způsob výuky. Každý den vstával velmi brzy a četl noviny se slovníkem v ruce, aby si mohl překládat jednotlivá slovíčka (Lustig 2009, s. 79–109).

Z Washingtonu odešel do Oklahoma City. Zde se rozhodl uspořádat festival nové české vlny filmařů. Mnoho z nich přijelo prezentovat svá díla osobně. Tato akce měla mimořádný úspěch. Za rok se vrátil zpět do Washingtonu (Lustig 2009, s. 109–115).

V Americe získal mnohá ocenění a prestižní literární ceny, které obdržel za své publikace. Získal National Jewish Book Award za novely Dita Saxová a Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.), cenu National Book Award a B'nai B'rith Book Award za dílo Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou (Lustig 2009, s. 91–111).

Život v emigraci byl pro Arnošta Lustiga náročnou i cennou životní zkušeností. Lustig svůj postoj k této zemi vyjádřil slovy: „Amerika je dobrá, pokud jste zdravý, máte práci a štěstí. Ztratíte-li jedno z toho, vygumujou vás. Za odpracované roky vám nikdo nic nedá, pokud si nezaplátíte penzi. Leda sociální příplatek, a ten stačí tak na činži. Samozřejmě – není to lágř“ (Lustig a Kouba 1999, s. 76). Dodává: „Amerika má vždycky dvě tváře. Tu jednu přijatelnou, tu druhou už ne tolik“ (Lustig a Kouba 1999, s. 76). „A to je můj život v emigraci. Nebylo to špatné. Nebylo to taky moc dobré. Člověk moc ztratí, ale

hodně se naučí. Emigrace člověku připomene, že musí umět pořád začínat znova, jinak neobstojí. Takže já mám emigraci nerad, zároveň pociťuju vděčnost osudu, že ze mě emigranta udělal. Abych věděl, že pokora je nutná a jedna z největších ctností (Lustig 2009, s. 115).

Po dvaceti letech v emigraci se Arnošt Lustig vrátil zpět do České republiky. V roce 1990 se stal čestným prezidentem Společnosti Franze Kafky a v letech 1995–1997 působil jako šéfredaktor české verze časopisu Playboy. Návrat do Prahy pro něj znamenal velmi mnoho, přestože si vážil možnosti emigrovat a zkušeností získaných v zahraničí, nikdy nezapomněl na svůj domov. Ztotožnil se zcela s heslem svého tatínka: „Jestli existuje zaslíbená země, je to tahle země“ (Lustig 2009, s. 128).

Arnošt Lustig podlehl těžké nemoci a zemřel 26. února 2011 v Praze.

S Arnoštem Lustigem odešel člověk, jehož dětství a mládí bylo poznamenáno okupací naší země, mučením, popravami a pokusem hitlerovského Německa vymazat naši republiku z mapy Evropy. S nálepkou Žida prožil hrůzy koncentračních táborů, pochodu smrti, nucené práce v muniční továrně.

Po celou tu dobu si dokázal zachovat touhu po životě, svobodném životě, ve kterém si splní všechny touhy a přání. Díky krušnému ale krásnému dětství v kruhu své milující rodiny a kamarádů, se kterými prováděl spoustu lumpáren, se dokázal vypořádat s nástrahami terezínského ghetta a sem tam sobě i přátelům tajně přilepšit v podobě ukradené fašírky nebo brambor.

Velice si cenil věrného přátelství a na ty, které ve válce ztratil, nikdy nezapomněl. Znal se s většinou z nich od útlého dětství. Na jejich společná dobrodružství a klukoviny i první milostnou zkušenost často vzpomínal.

V dnešní době je velice obtížné představit si „život“ v koncentračním táboře, stát tvář v tvář doktoru Mengelemu a být schopen překonat strach a hrůzu ze smrti. Lustig to ale dokázal. Dokázal, jak sám přiznává, vytěsnit z mysli tisíce mrtvých, strach z náletů, trestu smrti a rvát se, utíkat, pomáhat kamarádům i sobě přežít a neztratit naději, že všechno jednou skončí, a že se s přítelem Justicem opět vrátí do Prahy.

Ještě jedna věc je na panu Lustigovi obdivuhodná. Miloval naši zemi tak jako jeho tatínek. Nehnal se za vidinou materiálních věcí, ale za věděním, prožitky, chtěl poznávat, učit sebe i jiné, předávat své životní zkušenosti. Byl to velký člověk, optimista a zůstal skromný a pokorný až do své smrti. „O všechno přijdeš několikrát za život. Zvykneš si na to. A dokud ti nevezmou život, vždycky si pomůžes“ (Lustig 2009, s. 128).

Arnošt Lustig byl a zůstane nenahraditelnou osobností, která ovlivnila a inspirovala spoustu dalších autorů a hluboce se zapsala do dějin české a světové literatury.

„Život každého člověka je jedinečný, nenahraditelný a má smysl“ (Lustig 2009, s. 7).

3. Tvorba Arnošta Lustiga:

Arnošt Lustig vstoupil do literatury v roce 1958 povídkovým souborem *Noc a naděje*. Soubor obsahuje sedm textů různé délky. Všechny povídky jsou v zásadě lyrické, tíhnou spíše k obraznosti než k názornosti a soustředí se zejména na zachycení chování a prožívání jednotlivých postav (Haman (1995); Košnarová (2009, 2021), s. p.). Lustig zde vyjadřuje své etické i společenské postoje. Klade velký důraz na mravnost, svědomí a vědomí vlastní důstojnosti. Hlavními postavami jsou Židé, často ti nejbezbrannější jako jsou děti, ženy a staří lidé, kteří každý den sami žijí pod neustálou hrozbou smrti, nicméně nacházejí schopnost odporu vůči přesile, vůli k činu a víru v budoucnost. Lustigova prvotina se odehrává v prostředí terezínského ghetta a má výrazné autobiografické rysy. Svět ghetta je zobrazen ve veškeré své hrůze a jeho obyvatelé jsou zachyceni v reálných situacích, tak jak je autor sám zažil (Haman 1995, s. 25-32).

Tento povídkový soubor je úzce spjat s následujícím prozaickým cyklem *Démanty noci*, které Arnošt Lustig vydal hned v roce 1958. Autor se opět zaměřil na zobrazení osobitých, „nehrdinských“ charakterů, kteří jsou v prostředí ghetta zahrnutí až do krajních, životních situací. I zde většina povídek vychází z autentických zážitků samotného autora. Obě sbírky byly kritikou přijaty víceméně pozitivně. Po vydání druhé sbírky se ovšem Lustig setkal s prvními výtkami zejména vůči opakování námětu a vykonstruovanosti některých příběhů (Haman 1995, s. 32-36).

O rok později následoval třetí soubor povídek, a to *Ullice ztracených bratří*, který vyšel roku 1959. Autor se zde zaměřil na hrdiny, kteří trpí komplexem války. Toto dílo se ani zdaleka nesešlo s kladnými ohlasy jako první dva povídkové soubory. Někteří kritici se o díle vyjádřili jako o uměleckém sestupu autorovy tvorby. Kritiky poukázaly na přílišné zaměření se na ztracené existence a svět, který je dnes už úplně jiný. Nejrozsáhlejší próza celé knihy *Můj známý Vili Feld*, kde se Lustig zabývá tematikou emigrace, se roku 1961 dočkala přepracování a samostatného vydání (Haman 1995, s. 34-37).

Všichni autoři, kteří v této době chtěli, aby byla jejich díla publikována, se museli přizpůsobit normám režimu. Ačkoliv Arnošt Lustig dlouho odolával, tomuto nátlaku nakonec podlehl a roku 1961 vydal knihu reportážních črtů *První stanice štěstí*. Kniha se věnovala krátkým reportážím o socialistických hrdinech, kteří se snaží stát členy pracovní brigády. Jeho snaha vyhovět dobovým konvencím a „zařadit se“ tedy ztroskotala a celé dílo bylo hodnoceno velmi negativně (Haman 1995, s. 36-37).

Po již zmíněné kritice vydává Arnošt Lustig výběr přepracovaných povídek v knize *Noc a den* a zároveň samostatnou novelu *Dita Saxová*. Jedná se o rozsáhlejší psychologickou prózu, kde se hlavní hrdinka potýká s nemožností začlenit se do „normálního“ života v poválečném světě, což posléze vede k jejímu tragickému konci. Tento závěr opět nebyl přijat s nadšením. Obdobně tomu bylo i u souboru

povídek *Nikoho neponížíš*, vydaných roku 1963, kde se rovněž Lustig přenáší do poválečného období. Pozitivního ohlasu se dočkalo až dílo vydané rok poté, jednalo se o novelu *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Dílo vypráví o mladé polské Židovce, která v sobě nalezne sílu a vzbouří se vůči německému důstojníkovi, vytrhne mu zbraň a zastřelí ho, čímž urychlí svou vlastní smrt (Haman 1995, s. 38-41).

Roku 1964 též autor vydal soubor několika předchozích prací v knize *Vlny v řece*. Velkým překvapením byla povídka vydaná roku 1966 s názvem *Bílé břízy na podzim*, která se odehrává v prostředí pracovních, vojenských táborů. Autor zde staví do centra pozornosti důležitost svobody a lidské důstojnosti. Zobrazuje nezkažený citový vztah chlapce k prosté dívce, který je však zasazen do nesvobodného a násilím znehodnoceného prostoru (Haman 1995, s. 41–44).

Arnošt Lustig se opět navrátil ke své tradiční tematice prostřednictvím povídkové knihy *Hořká vůně mandlí*, která vyšla roku 1968, kdy se v Československu chystala srpnová okupace republiky armádou Sovětského svazu (Haman 1995, s. 45).

Ještě o rok později vyšla u nás poslední Lustigova kniha před jeho odchodem do emigrace. Jednalo se o román *Miláček*. Autor zde využil své zkušenosti reportéra z bojů o samostatnost státu Izrael a inspiroval se k napsání románového příběhu lásky ohrožované válkou. Toto dílo je v Lustigově tvorbě velmi neobvyklé, jednak svým rozsahem, tak i svou poetikou (Haman 1995, s. 46).

Jakmile se veřejnost dozvěděla, že se Arnošt Lustig odmítl navrátit do své vlasti, dostal se na seznam tzv. „nežádoucích“ autorů a veškerá jeho díla byla vyřazena z knihoven, vyloučena z veřejného oběhu a určena ke zničení. Lustigova úspěšná kariéra se v této zemi blížila ke konci (Haman 1995, s. 46).

S odchodem do zahraničí začala další tvůrčí etapa Arnošta Lustiga. V době, kdy ještě pobýval v Čechách, byla přeložena do angličtiny, vydána v Londýně a Americe dvě jeho díla, a to *Noc a naděje* a *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Po přestěhování se do Spojených států se překlady jeho knih nadále rozšiřovaly. V USA vyšly tři publikace *Noc a naděje*, *Tma nemá stín* a *Démanty noci*, následně pak i soubor povídek *Nikoho neponížíš*, kterému byl však přisouzen nový název *Neslušné sny*. Opakovaně vyšla některá dřívější díla jako byly knihy *Dita Saxová* a *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*, vznikl anglický překlad novely *Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.*, která byla původně vydána česky u manželů Škvoreckých v Torontu roku 1979. Kritiky a recenze jeho knih se objevovaly ve významných a nejčtenějších zahraničních denících a časopisech, např. v *New York Times*, *Washington Times*, *Los Angeles Times* a mnoha dalších. Americká kritika měla potřebu informovat čtenářské publikum o historickém kontextu, který inspiroval autora k napsání svých děl. Protože knihy Arnošta Lustiga, které byly situovány do židovského prostředí a zaměřovaly se na život v koncentračních táborech v období

nacistické okupace působily na amerického čtenáře zcela jinak, protože tato tematika jim byla vzdálená (Haman 1995, s. 49).

Knihy, které Arnošt Lustig znovu vydal v zahraničí, nebyly nikdy zcela totožné s českými originály. Měl ve zvyku se ke svým dílům opakovaně vracet, neustále je přepracovával, přepisoval či propojoval. Autor měl potřebu často kombinovat původní příběh s novými motivy, patřil mezi spisovatele, kteří své dílo nikdy nepovažovali za uzavřené. Cítil, že svá díla musí přizpůsobovat svému životnímu stanovisku a uměleckému záměru. Sám se dokonce přirovnával k malíři, který text do posledního náhledu „dokresluje“, pokud k němu má přístup. Je však pravdou, že neustálé úpravy byly velkým neštěstím pro redaktory. Jedním z těchto případů je např. povídka Vili Feld, která byla upravována hned několikrát, v poslední verzi se pak stala románem s odlišným názvem *Král promluvil, neřekl nic* z roku 1990. Dalším takovým příkladem je přepracovaná povídka *Tma nemá stín*, kterou Lustig vydal jako samostatnou knihu roku 1991 ve Spojených státech a rozšířil ji o více než o trojnásobek stran (Haman 1995, s. 48–56).

V pozdní Lustigově tvorbě (*Potopa, Propast*) můžeme zaznamenat posun k naturalistickému pojetí líčení utrpení a hrůz v prostředí koncentračního tábora. Jeho dílo *Láska a tělo* je ukázkou autorova posunu od nenápadných erotických motivů až k erotickým scénám. Zároveň se mění i způsob, jakým Lustig píše svá díla. Stručnost a strohost vět je nahrazena delšími popisnými pasážemi. V tomto období se více zaměřuje na popis vnitřních stavů a prožitků postav (přepracovaná verze díla *Dita Saxová*), které čtenáři odhaluje prostřednictvím dialogu (*Pogress, Lea z Leeuwardenu*) nebo vnitřního monologu (*Propast*) (Haman (1995); Košnarová (2009, 2021), s. p.).

Etické hodnoty a postoje, které Lustig dosud prezentoval pouze prostřednictvím non-fikčních žánrů (*Eseje, Okamžiky, Zpověď*) a především v rozhovorech vydaných knižně (*Dobrý den, pane Lustig*), najdeme v literárním ztvárnění skutečného *Případu Marie Navarové*. Toto dílo vypráví o ženě, která po atentátu poskytla první pomoc Reinhardu Heydrichovi. Lustig byl k napsání tohoto díla vyzván Českou advokátní komorou (Haman (1995); Košnarová (2009, 2021), s. p.).

K židovské tematice se váže také novela *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*, která byla napsaná v americkém exilu v roce 1976, ale vyšla až roku 1980 v '68 Publishers Toronto (Haman (1995); Košnarová (2009, 2021), s. p.).

Po návratu do Česka Arnošt Lustig pokračoval ve své tvorbě. Roku 1991 v rámci souborné knihy *Velká trojka* vydal povídku *Pogress*, kterou vytvořil ve spolupráci s dalšími dvěma autory, a to Milanem Kunderou a Josefem Škvoreckým. Následně se ve své tvorbě zaměřil na jednotlivé osudy židovských hrdinek. V rámci této tematiky vyšly novely *Colette: Dívka z Antverp* (1992), téhož roku v nakladatelství Kvarta i *Tanga: Dívka z Hamburku*, o něco později Lustig samostatně vydal i dílo *Lea: Dívka z*

Leeuwardenu (2000), které však bylo původně součástí souboru povídek *Oheň na vodě* z roku 1998. V roce 1994 vyšlo přepracované vydání povídky *Hořká vůně mandlí* pod názvem *Dům vrácené ozvěny*. Kniha *Kamarádi*, jež se tematicky opírá o dětského hrdinu v době válečné, byla vydána roku 1995, prostředí koncentračních táborů se pak následně objevilo i v publikaci *Propast* (1996). Roku 1997 bylo uvedeno přepracované vydání *Neslušných snů*, které obsahovalo i povídku *Dívka s jizvou*, jež byla znovu samostatně vydána roku 2010 v Mladé frontě. Dalším klíčovým dílem se stal román *Krásné zelené oči* (2000) pojednávající o mladé židovské dívce, která zapřela svůj původ a strávila část života v polním nevěstinci, aby unikla lágru. Mezi jeho další novější tvorbu patří díla *Deštivé poledne* (2003), prozaický triptych *Zasvěcení* (2002), *Na Letišti* (2003), *Zloděj kufrů* (2008), novela *Láska a tělo* (2009), z roku 2010 pak *Okamžiky s Otou Pavlem*, *Případ Marie Navarové* a *O ženách* (2011) (Haman 1995, Košnarová 2009, s. p.).

Lustigovy knihy spojují neustále se navracející motivy jako jsou otázky života a smrti, mravnosti, boje se zlem lidské reakce na pocity beznaděje, či života na hranici přežití. Tyto motivy jsou protkány přátelskými a milostnými vztahy, které nebývají trvalé. Dalším charakteristickým rysem Lustigových románů je využití postav, kterým autor zpočátku věnuje povídku a později jejich příběh rozvede do podoby románu. Toto využil například v díle *Krásné zelené oči* vycházející z povídky *Kůstka*, *Zloděj kufrů*, který vychází z povídky *Ludvíček* nebo v díle *Můj známý Vili Feld*, které bylo také zprvu napsáno jako povídka (Haman (1995); Košnarová (2009, 2021), s. p.).

Arnošt Lustig byl spisovatelem, který si všímá lidských osudů. Sám se o své tvorbě vyjádřil slovy: „Chtěl jsem být univerzální autor, který píše o člověku, a proto je zajímavý. Ne proto, že píše o lidech ve válce nebo výhradně o židovském osudu. Ale chtěl bych, aby byl stejně jedinečný jako obecný. Aby měl tu univerzálnost, o niž usiluje každý autor. Je to ta otřepaná fráze o kapce rosy, ve které se zračí celé nebe“ (Cinger 2019, s. 203).

„Psát se dá jen o tom, co víte, co cítíte, čím žijete“ (Haman 1995, s. 7).

4. Témata v dílech Arnošta Lustiga:

Tvorba Arnošt Lustiga vychází zejména z osobních zkušeností a prožitků ze života v koncentračních táborech. Velmi si cenil vlastních zkušeností, protože v nich spatřoval největší pravdivost. Snažil se čtenářům vyprávět své příběhy bez ohledu na to, jak tragické byly. Zobrazit realitu, kterou zažil.

„Potřebuju cítit a vědět, že jsem absolutně věrný skutečné pravdě. Bez odchylek ani o stupeň. Musím vědět, že kdybych měl zítra umřít, každá řádka, kterou jsem napsal, byla pravdivá a pravdivá zůstane...“ (Lustig a Kouba, s. 106).

V centru Lustigovy tvorby stojí téma holocaustu. Věnuje se válečnému údělu Židů a jejich psychickým útrapám, která si odnášejí i do mírového světa. Ve svých dílech zachycuje lidské utrpení a ponížení. Píše o hrdinech, kteří v období druhé světové války žili v ghettech, nebo byli odvezeni do koncentračního tábora. Jedná se zejména o děti, ženy a starší lidi, kteří ztrácejí všechny dosavadní jistoty, jsou zbaveni všech atributů lidství, vystaveni krutým podmínkám a donuceni stát osamoceni proti hrozbě smrti. Nalézají však odvahu k činu, ať je jakýkoliv, aby si zachovali alespoň kousek své důstojnosti.

V Lustigových dílech se opakovaně setkáváme s otázkou života a smrti. Jeho hrdinové stojí před morálním dilematem, zda je lepší někoho zabít, nebo se nechat zabít. Autor je staví do role bojovníků i obětí. Jsou zahrnuti do hraničních životních situací, ve kterých navzdory všemu nalézají sílu a snaží se odolávat osudovému zlu. Jejich často zoufalé činy bývají spontánní a nepřipravené, protože jsou vyvolané krutým ponížením a násilím. I tak hovoříme o hrdinské a okázalé, bojové akci, ke které se odváží i přes veškeré morální zábrany. Lustig sám, pod tíhou osobních prožitků říkával: „Už nikdy jako ovce. V případě nechat se zabít nebo zabít, volím druhou možnost“ (Cinger 2019, s. 205).

S tímto tématem úzce souvisí motivy pomsty a tragického vzdoru. Zdánlivě bezbranní hrdinové berou vypjatou situaci do svých rukou. Rozhodnou se vzepřít a za všechna příkoří, ponížení a týrání se pomstít. Lítost nebo výčitky svědomí při tom nepociťují. Často ani nepřebírají odpovědnost za své činy, neboť jsou výsledkem probuzené zloby v nich samotných. Arnošt Lustig hodnotí nenávist a pomstu těmito slovy: „Pomsta není spravedlnost. Spravedlnost musí být čistá. Avšak jako spisovatel musíte vědět, co je pomsta a co je spravedlnost, jak popsat každou z nich. Tam, kde se dotýkají. Cítí-li lidé, že existuje spravedlnost v pomstě, pak o tom musím psát“ (Haman 1995, s. 67-68).

Další téma, které Arnošt Lustig zdůrazňuje ve svých dílech, je hodnota lidské důstojnosti v kontrastu s ponížením. Důstojnost je pro něj naděje, nejdůležitější lidská ctnost, která dokáže

povznést člověka. Její důležitost naznačuje těmito slovy: „Je možné vzít člověku život, ale je těžké vzít mu důstojnost.“ (Lustig a Kouba 1999, s. 108).

Podle Lustiga ale židovští autoři nikdy přesně nemohou vyjádřit stupeň a míru ponížení židovského obyvatelstva za války, protože jim v tom brání pocit studu. Proto si přál, aby nežidovští spisovatelé, kteří nejsou poznamenáni tímto zahanbením, toto téma do svých děl zařadili.

Další motiv, který se objevuje v autorových dílech je pomoc spojená se solidaritou. Hrdinové jsou postaveni před dilema, ve kterém se musí rozhodnout mezi něčím hodnotným, co by jim přineslo zisk nebo záchranou živé, často blízké osoby. Sám Arnošt Lustig říká: „Budoucnost nepatří sobcům“ (Cinger 2019, s. 205).

Autor se také snažil poukázat na téma odlišnosti a vykořenění, které zažívají ti, kteří si prošli hrůzami nacistické okupace, a proto se nedokázali přizpůsobit podmínkám soudobé společnosti. Poválečný svět jim nedokázal nabídnout hodnoty, které by jejich životu dávaly smysl.

Velkou roli v dílech Lustiga hraje láska, která tlumí instinkty. Když má člověk něco či někoho rád, žádné nebezpečí nevnímá (Lustig 2004, s. 208). Jeho hrdinové neschovávají své city ani v beznadějných situacích a nelidských životních podmínkách. Jsou schopni milovat i v těch nejhorších a nejnepříznivějších momentech. „Člověk obdarovaný láskou má všechno, i když nemá nic“ (Lustig, Mališová 2008, s. 162). Navzdory všem krutostem se i ve válečné době mohou zrodit přátelské a milostné vztahy, které jsou často nenaplněné. Láska je víra a naděje, kterou můžeme zažít v každém věku, ale má i svou odvrácenou stranu, která může přinést zklamání, smutek i úzkost z nenaplněného vztahu.

K široké škále témat a motivů Lustigovy tvorby patří bezpochyby téma ženy. Autora fascinuje vnější i vnitřní krása ženy. Ve svých knihách jim věnuje velkou pozornost. Proto tomuto tématu bude věnována samostatná kapitola.

4.1. Žena jako klíčové téma:

V rámci této části bakalářské práce je třeba vyzdvihnout jedno ze zásadních a často využívaných témat Lustigovy tvorby, kterým je zobrazení ženských hrdinek a jejich zkušeností z ghett či koncentračních táborů.

Arnošta Lustiga velmi přitahovaly ženské hrdinky. K ženám měl všeobecně kladný vztah, který se u něho vytvořil již v dětství. Z lásky a úcty k matce a sestře později pramenila i láska k jeho manželce. Během svého života poznal mnoho statečných žen, výborných přítelkyň a statečných spoluvězeňkyň. Právě tyto bojovnice, které dokázaly vzdorovat nepřízni osudu, se staly hrdinkami jeho děl.

V koncentračních táborech se setkal se ženami, které Němci neustále ponižovali. Nechávali je hodiny stát nahé v zimě, větru, dešti, žít ve špíně. Přesto si dokázaly zachovat špetku lidství, lásky, soucitu, když se loučily zpěvem s těmi, kteří ten den zemřeli nebo s těmi, které ztratily v plynových komorách. Byl to jejich vzdor proti krutému osudu, který jim život připravil. Právě v tom autor spatřuje v ženách jejich bojovnost a vznešenost. „A vidíte, stalo se něco podivného: výsledkem toho je, že ženy obdivuji, ctím je, vidím v nich všechnu důstojnost, krásu a oduševnělost, kterou mají. Vychutnávám, čím nás zušlechťují. Nechci, aby to znělo jako kázání. Ale krása ženy je vnitřní a vnější a do třetice taková, kterou nikdo neumí popsat, ani ženy samy“ (Lustig 2004, s. 264).

Lustig viděl ženy trpět, viděl je ztrácet jejich vnější krásu a půvab. Tyto vlastní prožité zkušenosti mu ale nezabránilo, aby ve svých dílech líčil ženy jako svůdné, nádherné bytosti, které ho svou krásou oslňují. Čtenáři velmi podrobně popisuje charakteristické rysy a křivky ženského těla. Nevynechává ani specifické detaily v obličejích svých hrdinek. Právě z výrazu obličeje můžeme často usuzovat na prožitky hrdinky.

Nejen fyzická krása je předmětem popisu ženských hrdinek. Autora zajímají na ženách jejich vlastnosti, chování, instinkty, ve kterých se odráží jejich kladné povahové rysy. Obdivuje jejich odvahu, statečnost, obětavost a soucit: „Naučil jsem se vážit si žen, když jsem viděl, jaký je jejich osud. Jak ho nesly. Co to znamená narodit se jako žena. Kromě toho, když přemýšlím o kráse, to nejkrásnější na světě je žena“ (Lustig 1999, s. 63).

Lustigovu úctu k ženám dokazuje i následující citát: „Žena není možná všechno, ale bez ženy je všechno nic. Všechny nejlepší věci, které jsem kdy dostal, pocházely od žen“ (Lustig a Mališová 2008, s. 19).

Ženské hrdinky se objevují hned v několika dílech Arnošta Lustiga. Jedná se například o *Ditu Saxovou*, *Modlitbu pro Kateřinu Horovitzovou*, *Nemilovanou: Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.*,

židovskou trilogii – *Colette: Dívku z Antverp, Tangu: Dívku z Hamburku, Leu: Dívku z Leeuwardenu* či *Dívku s jizvou, Krásné zelené oči, Případ Marie Navarové* a jiné.

Lustig ve své tvorbě předkládá obraz ženy poznamenané hrůznými zážitky a zkušenostmi z války. V uvedených dílech zobrazuje ženy trpící, silné, ušlechtilé, schopné vzdorovat strašlivým podmínkám i ponížení. Popisuje jejich traumata, obavy a každodenní strach o život v nelidském prostředí koncentračních táborů a ghatt, kde se ocitají kvůli svému židovskému původu. Zobrazuje silné ženské postavy, které se snažily zachovat si své lidství do poslední chvíle. Do svých hrdinek vkládá silný smysl pro morálku i v těch nejabsurdnějších situacích. Všechny postavy zvolených próz odmítají své ponížení a jsou schopné čelit a odolávat vnějšímu zlu. Proto se Lustig zaměřuje na způsoby jejich jednání a prožívání, když stojí tváří v tvář silnému útlaku. Ženy jsou zachyceny jako statečné bojovnice, které vydržely týrání a bití. Sám se k tomuto tématu vyjadřuje slovy: „Viděl jsem osudy žen za války. Chovaly se lépe než muži. Jejich osudy byly strašné. Tak to cítím. Nemohu čtenáři nic nalhávat. Musí to být pravé. Proto píšu o ženách. Ty jsou pravé“ (Lustig a Kouba 1999, s. 64).

Ženy a dívky v Lustigových prózách díky své statečnosti a neúnavnému vzdoru nedovolily Němcům, aby je srazily na kolena a udělaly z nich bezduché loutky, které by mohly ovládat. Bojovaly do poslední chvíle o svůj holý život. Ve svých dílech jim za to vzdává patřičnou úctu.

5. Styl psaní Arnošta Lustiga:

Styl všech autorů, a tedy i Arnošta Lustiga je velmi osobitý. Proto se v této kapitole pokusíme krátce vymezit, v čem spočívá jeho specifičnost.

Nejdříve je nutné zmínit se o důvodu, proč Arnošt Lustig začal psát. Nebylo to pro slávu a jméno, ale chtěl lidem sdělit své zkušenosti, předat jim povědomí o tom, co sám zažil. Doufal, že jeho knihy budou poučením pro další generace, aby věděli, čeho se vyvarovat a jaké morální hodnoty na lidech oceňovat. Chtěl, aby lidé pochopili, že se člověk během svého života může dostat do různých situací, ve kterých pochybuje o správnosti svého jednání a chování, o hranicích morálky a práva, kdy je nucen udělat něco proti svému přesvědčení. Doufal, že jeho knihy dodají čtenářům sílu vzepřít se a bojovat, i když je situace téměř bezvýchodná (Lustig a Kouba 1999, s. 107–108).

Autor nepracoval jen na jedné knize. Vždy měl rozpracovaných několik témat, což může někomu připadat velice zvláštní a zároveň obdivuhodné, neboť v takovém případě musí být spisovatel schopen sledovat několik dějových linií a postav navzájem. Nicméně i Lustig se v závěrečné fázi před dokončením díla soustředil pouze na jedno z nich, které vyprecizoval. Je nutné zmínit fakt, že autor se svým dílům věnoval nepřetržitě. Kdykoli měl trochu volného času, psal. Témata svých děl znal dokonale, neboť jej doprovázela neustále na jeho cestě životem. Mohl tedy přemýšlet o ději, postavách, dialozích i během své pedagogické a novinářské práce (Lustig a Kouba 1999, s. 112–124).

Arnošt Lustig říká: „Každá knížka je svým způsobem prohraná bitva“ (Lustig 1999, s. 19). Nemyslí tím, že by práce nebyla dost dobrá, nebo nevyjadřovala to, co se rozhodl čtenáři sdělit. Význam této myšlenky spočívá v kompromisu mezi tím, co autor vnitřně zná a ví a chce popsat a mezi tím, co se nakonec v knize opravdu objeví. Výsledné dílo, které čtenáři předkládá je pouze základní informace, děj, popis reality, tak jak ji z vlastní zkušenosti znal. Pod povrch a do nitra hlavních postav se pak musí čtenář dostat sám a dobrat se podstaty Lustigova sdělení. Autor nás tedy nutí ještě dlouho po přečtení knihy prožívat osudy svých hrdinů a vytvořit si vlastní názor. Nikdy nebyl zcela spokojený se svými knihami, a proto je neustále přepracovával a doplňoval.

Literární začátky Arnošta Lustiga jsou úzce spjaty s tzv. druhou vlnou válečné prózy, která vnesla do české literatury moderní postupy ze světové tvorby. Autoři zaměřovali svou pozornost zejména na kratší prozaické celky, tedy novely a povídky. Zajímal je pohled na svět a na život z pozice obyčejného člověka, který se stal obětí zvrácené ideologie. Snažili se vycházet z bezprostředního prožitku, aby co nejpravdivěji zobrazili vnitřní prožívání postav (Haman 2002, s. 344–345).

Pro autorova díla je typické omezení dějovosti na minimum. V jeho knihách často pouze z okamžitého prožitku nebo přesných detailů můžeme usuzovat na okolní realitu. Vnitřní prožitky,

duševní pochody a psychologie postav jsou upřednostněny před vnějším dějem. Primárně tedy autor odhaluje podstatu lidského charakteru, chování a prožívání ve vypjatých a krajních situacích (Haman 2002, s. 341).

Psychologie postav v Lustigových dílech je zdůrazněna i díky metodě dvojího pojetí času, subjektivního a objektivního (Haman 1995, s. 86). Objektivní čas vyprávění dějové linie dává autorovi prostor pro zvýšení dramatickosti napětí hrůzného okamžiku, pro zdůraznění vypětí v mezních situacích. Hrdina čelí takové situaci v objektivním čase a ve stejném okamžiku subjektivně na tuto situaci reaguje svým chováním. Oba časy se tedy prolínají a dávají možnost vyniknout dramatickému momentu, kterým je často boj hrdiny o holou existenci (Haman 2002, s. 342).

Lustig se ve svých dílech nevěnuje obšírnému popisu vnějšího prostředí. Můžeme nalézt pouhé náznakové scény, které jsou omezené jen na nejnnutnější fakta, ale i tak je čtenář schopen představit si atmosféru doby okupace a obecných tendencí doby. Čtenář není ani zatěžován složitou dějovou konstrukcí a velkým množstvím postav, jeho pozornost je upřena na vnitřní drama, které je následkem vypjaté situace (Haman 2002, s. 342).

V některých dílech se setkáváme i s dvojitým typem perspektiv, a to zejména s realitou a iluzí. U Arnošta Lustiga hovoříme o tzv. polyperspektivnosti (Haman 1995, s. 87). Autor se ve svých dílech soustřeďuje na postavu hrdiny, na jeho individualitu, zkušenosti, prožitky. Jeho prostřednictvím pak čtenář získává povědomí o okolním světě, jeho mnohostrannosti. Hrdinu zasadí do reality dějinných událostí, které chce přiblížit, a právě on se tedy stává prostředníkem mezi autorem a realitou. Prolínáním reality konkrétního okamžiku a chováním postav autor získává symbolický obraz, který má pro dílo specifický význam.

Arnošt Lustig nepropojuje ve svých dílech jen realitu a iluzi. Je jedním z autorů, kteří kromě hlavní dějové linie vytvářejí i mnoho postranních dějů a odboček, které jsou s hlavní linií svázány. Důvodem je nejen zvýšení napětí děje, ale i dosažení pozornosti vnitřnímu prožívání Lustigových postav. Autor odbočuje od hlavního děje za účelem seznámení čtenáře se subjektivním světem hrdinů, jejich minulostí, touhami a svědomím (Haman 1995, s. 87).

Kompozičním rysem v Lustigově tvorbě je záměrné opakování motivů. Velice často bývá symbolický, jako například v *Dívce s jizvou*. Jizva je pro hrdinku osudovým znamením. Autor takový symbol využívá v celém díle (Haman 1995, s. 91).

Dalším z charakteristických prvků, které můžeme najít v Lustigových knihách je střídání různých typů písma. Snahou autora je odlišit proud toku vnitřního vědomí a prožitků od vnějšího světa. Například kurzíva je využita jako prostředek pro popis věcí, postav i detailů (Haman 1995, s. 92).

Volným literárním útvarem, kterým autor zprostředkovává čtenáři své příběhy je u Lustiga vyprávění. Využívá vyprávění v první osobě. Postava seznamuje čtenáře s dějem. Čtenáři sledují události z jeho perspektivy. Vyprávění je oživeno spoustou dialogů. Jejich prostřednictvím autor urychluje plynutí dějové linie. Dialogy jsou často pouze útržkovité a jen naznačují souvislosti, které si čtenář musí sám domýšlet. Velký význam má pro Lustiga vnitřní monolog i polopřímá řeč pro popis prožitků hrdiny. Tak jako je dynamická dějová linie, tak rychle autor střídá v dílech jednotlivé formy. Můžeme se proto v jedné knize setkat se všemi výše jmenovanými (Haman 1995, s. 86–93).

Lustig se ve svých dílech snažil pravdivě zobrazit skutečnost. Využívá při tom své vlastní zkušenosti a znalosti, ale i vzpomínky svých přátel, se kterými tyto příběhy prožil. Tehdejší doba nepřinesla příběhy plné lásky, klidu, porozumění a pohody. Přesto se autor pokusil přiblížit ji čtenáři tak, aby měl tu nejlepší představu (Lustig a Kouba 1999, s. 106).

„Každý spisovatel má povinnost psát, jak nejlíp umí; vyprávět příběhy, které má rád, tím nejlepším způsobem, jaký zná. To, co ho zajímá ovlivňuje jeho osobní přístup k životu. Mám rád příběhy o dobrých lidech, o tom, jak přežili v nejhorších podmínkách. Mám rád lidi, kteří bojují o svůj osud a kteří jsou na konci lepší, bohatší o vědomí smyslu, než byli na začátku. Myslím, že každý spisovatel má úkol představit si sám sebe jako poslední lidskou bytost v jistých podmínkách a to, že jeho svědectví může být poslední. Je povinen vydat toto svědectví“ (Haman 1995, s. 96).

6. Metodologická část:

V této části bakalářské práce budou nastíněny metody, které se následně pokusíme uplatnit v rámci rozboru a interpretace vybraných literárních textů. Pro praktickou analýzu jsme vybrali tři literární díla Arnošta Lustiga, v jejichž centru pozornosti stojí ženské hrdinky. Jedná se o knihy: *Dita Saxová*, *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* a *Nemilovaná* (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.).

Výchozí metodou analytické části se stává komparatistika. Jedná se o disciplínu literární vědy, která vznikla v období pozitivismu, tedy ve 30. až 50. letech 19. století, kdy si badatelé poprvé začali výrazněji klást otázky týkající se výstavby literárního díla. Zabývá se porovnáváním děl, literárních škol a směrů. Zjišťuje vzájemné souvislosti a vztahy mezi různými literárními celky. Má rozpracovanou vlastní teorii, pojmosloví a metody výzkumu. Nejvýznamnější jsou tři větve komparatistiky, francouzská, americká a německá (Pospíšil 2010, s. 140).

Z hlediska využití této metody je naprosto nezbytná dokonalá jazyková i všeobecně kulturní připravenost a znalost literárního kontextu díla. Srovnávání vede k hledání a nacházení shod a podobností, ale také zásadních rozdílů a kontrastů. Účelem této metody je lepší poznání srovnávaných předmětů, literárních děl nebo i větších celků. (Pospíšil 2010, s. 142).

Tato práce je zaměřena na srovnávání tří děl od jednoho autora. Metoda srovnávání nám umožní pochopit odlišnosti či podobnosti jednoho díla na pozadí díla druhého, poodhalí nám jednotlivé rysy, které jsme předtím s určitostí nevnímali, což povede k lepšímu pochopení literárního díla.

Literární komparatistika zkoumá dílo z několika úhlů pohledu. Tato systematickosti zaručuje detailní pohled na dílo, jehož výsledkem je prezentace vzájemného působení porovnávaných děl.

Abychom mohli zkoumat vztahy mezi jednotlivými díly, je nutné posuzovat je z hlediska výstavby (literární skutečnost) či jejich okolí (kontext, mimoliterární skutečnost), je nutné brát na zřetel literární látku, motiv, pramen, zprostředkovatele a recipienta, v našem případě čtenáře. (Pospíšil 2010, s. 142).

Látka označuje mimoliterární skutečnost, kterou autor ve svém díle zpracovává a stává se základem tématu jeho díla, nebo zpracování určité skutečnosti, ze které čerpal jiný autor. V případě Arnošta Lustiga se jedná o látku životní povahy, neboť je osobně podmíněna životní realitou a zkušeností autora. V dílech jiných autorů můžeme najít i látku přejatou. Pak tedy autor vychází z literárního pramene, který už byl literárně zpracován (Pavera, Všetická 2002, s. 198).

Látka je jiné povahy v lyrice než v epice. V lyrice látku tvoří pouze uzavřený významový celek, který čítá určitou situaci. V našem případě nás bude zajímat pouze epika. Epika je oproti lyrice žánr syžetový, obsahuje vždy několik situací, dá se rozložit na menší významové komplexy, dějové i statické povahy (Pavera, Všetická 2002, s. 198).

Při rozboru literárního díla je neméně důležitý i jeho motiv. Můžeme ho obecně definovat jako nejmenší plnovýznamovou jednotku, která vytváří strukturu uvnitř celku textu (Nünning, Trávníček, Holý 2006, s. 530). V komparatistice zkoumá tematické vztahy mezi jednotlivými díly. Podle Borise Tomaševského (Poetika 1971) je nezbytné rozlišovat mezi motivem v poetice, který je nerozložitelný a každá věta má v podstatě svůj vlastní motiv.

Zde je motiv chápán jako dynamická složka díla, která v textu plní různé funkce. Vytváří epickou dějovost nebo lyrické napětí, zároveň podporuje názornost a rozvíjí interpretační potenciál. Podává čtenáři věcnou informaci o skutečnosti s různými možnostmi, jak se může vyvinout. Motiv představuje situaci opakující se v různých dílech. Jedná se o určitý moment, důležitý z pohledu hrdiny, který čtenáře vede nazpět i dopředu a navozuje nové situace (Nünning, Trávníček, Holý 2006, s. 530).

Na rovině struktury textu se motivy obvykle rozlišují na klíčové, vedlejší a vyplňující. Na rovině obsahové jsou to situační a typové. Někteří autoři využívají i tzv. slepé motivy, které navodí určitou situaci, ale dějová linie v nich nepokračuje a ubírá se jiným směrem. Zvláštním typem motivu je tzv. leitmotiv, který prochází celým literárním dílem, a tedy se v textu systematicky opakuje. Mezi jednotlivými motivy v díle existuje hierarchie, rozlišují se motivy základní a sekundární (Nünning, Trávníček, Holý 2006, s. 530).

Důležitou srovnávanou skutečností je pramen. Tento termín označuje dílo, ze kterého bylo čerpáno. V tomto případě je nutné pracovat s širším výběrem literárních faktů a srovnávat konkrétní díla v podobě, v jaké mohla na sebe působit. Může nastat situace, kdy autor nečerpá přímo z literárního pramene, ale prostřednictvím jiného zprostředkovatele, jako je například autor, školní učebnice, příručka, výbor z díla, novinové články a podobně. Zde je nutné přihlížet i k autorově osobní zkušenosti, například pobytu v emigraci, zkušenosti z cest, kde poznává nová prostředí a jazyk, s čímž souvisí i překladatelská praxe (Pospíšil 2010, s. 143-144).

Posledním termínem, se kterým pracuje literární komparatistika je recipient. Tímto slovem je označen spisovatel, v jehož díle je patrný vliv jiného autora. Ten může být buď přímý nebo zprostředkovaný. Aby mezi literárními díly nastal vztah, označovaný jako vliv, musí v prostředí recipienta vzniknout taková kulturní situace, která je pro recepci příznivá. Proto nedochází ve stejné době k recepci téhož prvku ve všech literaturách. Nejčastěji bývají vybírány jen takové prvky, které by mohly oslovit

domácí publikum. Tematické shody existují jak mezi díly jedné literatury, tak mezi díly dvou a více literatur (Pospíšil 2010, s. 147-148).

Podstatnou měrou přispěl k rozvoji moderně pojeté komparatistiky Paul van Tieghem, který disciplínu přímo pojmenoval již v názvu svého díla *Srovnávací literatura*. Do komparatistiky zasáhl i člen Pražského lingvistického kroužku René Wellek, který zdůrazňoval srovnávání uměleckých struktur (Pospíšil 2010, s. 141).

Jedním z představitelů zabývajících se literární komparatistikou byl také španělský literární vědec Claudio Guillén, který ve své rozsáhlé vědecké práci *Mezi jednotou a růzností* spojuje informace o dějinách a problémech srovnávací literatury s vlastním badatelským přínosem.

Jeho vědecký záběr je velice široký a vyplývá z pohledu na komparatistiku jako na metodu, která by měla být uplatněna i na literaturu nadnárodní. „Srovnávací literatura či srovnávací literární věda jako snaha, touha, činnost tváří v tvář jiným činnostem. Jde o touhu překovat kulturní nacionalismus: přestat využívat literaturu k národním cílům, narcisistním pudům, ideologickým záměrům“ (Guillén 2008, s. 14). Pro konkretizaci uvádí studia Východ-Západ, koncepci generální či světové literatury, nebo uvádí porovnání děl čínské a evropské poezie. Guillén jde ale ještě dále. Využití komparatistiky rozšiřuje i na neliterární druhy umění, jako například historii a výtvarné umění. Nachází i paralelu mezi tématy, morfologickými jevy i typy překladů. Ve svém díle tak dokazuje, že literatura přesahuje národní hranice. Přináší důkazy o prolínání kultur v různých obdobích, literárních školách a proudech. Guillén (Guillén 2008) chápe komparatistiku jako tematicky specifikovaný obor literárněhistorického bádání, které se zabývá studiem nadnárodního literárního procesu.

Díky využití komparatistické metody dojde k naplnění dílčího cíle této bakalářské práce, kterým je hledání podobností a odlišností mezi jednotlivými typy ženských postav v rámci vybraných literárních děl Arnošta Lustiga se speciálním zřetelem na jejich charakter, myšlení, chování a jednání.

V této práci se metoda komparatistiky prolíná s konceptem pojetí zla u Hannah Arendtové. Tento přístup nám poskytne náhled na některé motivy a charaktery děl Arnošta Lustiga a umožní pochopit skrytý, nezjevený význam díla, které je možno interpretovat různým způsobem.

Arendtová zavádí termín „banální zlo“ v souvislosti s procesem s Adolfem Eichmannem v roce 1961 v Izraeli. Eichmann byl obviněn ze zločinů proti židovskému národu, ze zločinů proti lidskosti a byl za tyto činy odsouzen a oběšen o rok později. Hannah Arendtová byla u tohoto procesu přítomna a na základě svých zpráv, úvah a myšlenek napsala knihu *Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla*. V tomto díle se snažila poukázat na fakt, že někteří lidé jednají v rámci pravidel systému, do kterého zapadají, aniž by o svém jednání hluboce přemýšleli. Eichmann jako příslušník SS a člen nacistické strany

byl posedlý touhou po kariéře, byl to typický byrokrat, který plnil rozkazy, aniž by přemýšlel, jaké důsledky jeho činy budou v konečném výsledku mít. „Eichmann před soudem působil jako obyčejní úředník, který se vyjadřuje ustálenými obraty úředního jazyka v situacích, pro které nebyly rutinní postupy byl bezmocný. Eichmann přijal tento způsob vyjadřování za svůj, protože od mládí prostě nebyl s to sestavit jedinou větu, která by nebyla klišé“ (Arendtová 1995, s. 68).

Eichmannovi nedocházelo, jaké zlo a jaké zločiny páchá, byl jen horlivým vykonavatelem rozkazů. Plnil příkazy a ctil zákony Říše. Smysl pro povinnost jako správný Němec převzal od Immanuela Kanta, jehož kategorický imperativ Arendtová ve své knize uvádí: „Jednej tak, aby sis mohl být jist, že kdyby o tvém konání věděl Vůdce, vyslovil by s ním souhlas“ (Arendtová 1995, s. 184).

Arendtová se pokusila o vysvětlení, jak obyčejný člověk, který nevykazuje žádnou duševní poruchu, sklony k násilí, neprošel si žádným psychickým traumatem, může vykazovat takové známky krutosti, bezcitnosti a podílet se na nelidských činech spojených s konečným řešením židovské otázky. Byla to právě absence myšlení a svědomí, kterou Eichmann vykazoval. „Čím déle ho člověk poslouchal, tím se stávalo zřejmější, že jeho neschopnost vyjadřování velmi úzce souvisí s jeho neschopností myslet, zejména myslet z pozice někoho druhého. Nebyl schopen si uvědomit, že se podílí na nejhroživějších zločinech“ (Arendtová 1995, s. 69).

Arendtová se pokusila zasadit myšlenku „banality zla“ do kontextu dějin 20. století a uvažuje o tom, zda za zlo v podobě válek, diktatur jako byly fašismus a komunismus nenesou odpovědnost i oběti. Říká, že bychom se měli dívat na tento problém nejen z pohledu oběti ale i tyranu, diktátora, pachatele. Jak říká Matějčková (Tři útky Hanny Arendtové 2021) problém je, že totalitní režimy jsou specifické právě tím, že z obětí dělají pachatele. Arendtová jako příklad uvádí starší Židy, které si nacisté vybírali, aby jim připravili soupis Židů, kteří měli být odsunuti a posláni na smrt. Podle Matějčkové (Tři útky Hanny Arendtové 2021) kdyby odmítli spolupracovat, bylo by méně obětí. Toto téma se objevuje i v práci Arnošta Lustiga.

V dnešní době se termín „banalita zla“ využívá k popisu chování některých historických osobností, které se dopustily extrémně krutých činů, nebo jednaly bez soucitu, s cílem vysvětlit jejich konání.

Posledním přístupem, který bude v práci zohledněn je pojetí *mezní situace*. Pojmu mezní situace se ve 20. století věnoval německý filozof Karl Jaspers, který bývá řazen do období filozofie existencialismu. Tento pojem poprvé užil roku 1919 ve své knize *Psychologie světonázorů*. Jaspers si uvědomuje, že bytí člověka je pouhým pobýváním v rámci světové transcendentální existence. Toto bytí je nám dáno a v rámci něj se člověk neustále utvrzuje svou závislostí. Bytí sebou samým je možné pouze ve vztahu k transcendenci. Jsou ale situace, kdy se existence člověka projeví bezprostředně a tou jsou

právě mezní situace. Jsou součástí našeho bytí a díky nim člověk naráží na hranice a meze, které mu klade transcendentální bytí. Jedná se o konflikty, utrpení a smrt, s nimiž se člověk musí celý život potýkat. Čelí těmto situacím, bojuje, ale není schopen se v rámci svého bytí těmto situacím vyhnout, nebo je ze svého života úplně odstranit. Nelze ze strany člověka vyvinout úsilí a mezní situace ze svého života odstranit, protože člověk je konečnou bytostí, je smrtelný, je závislý na druhých lidech a na své životní zkušenosti. Jedinou možností, kterou člověk může využít na zmírnění dopadu těchto mezních situací je, že si je nebude připouštět, nebude na ně myslet. Neznamená to ale, že je ze své existence vymaže. Absolutní, nevyhnutelné a konečné situace nemohou být člověkem změněny. Nezbyvá nám tedy nic jiného než s nimi každý den bojovat, snažit se je překonávat, trpět. Člověk tedy musí být neúnavným a věčně bojujícím Sisyfem a žít, jako by tyto mezní situace nenastaly. Tento přístup ke světu se jeví jako velice pesimistický. Jaspers ale dává člověku možnost být sebou samým a prožívat naplno každodennost tohoto světa a uvědomovat si smysl své vlastní existence. Díky těmto prožitkům člověk pomalu ale jistě spěje ke konečné jistotě, kterou je stáří, nemoci a následně smrt blízkých i sebe sama. V knihách Arnošta Lustiga je tento nekonečný, každodenní, leč marný boj zcela jasně viditelný.

Posledním literárním teoretikem, jehož myšlenky jsou v naší práci využity je bulharský filozof Tzvetan Todorov, který ve své knize *V mezní situaci* z roku 1991 pokusil prezentovat základy nové morálky po seznámení se se zkušenostmi z totalitních táborů. Zamýšlí se nad existencí nacistických a totalitních táborů za druhé světové války, ve kterých byly vězněny a zlikvidovány miliony lidí. Na tyto tábory nahlíží jako na extrémní produkt společnosti 20. století. Autor ve své knize využívá dochované zprávy o každodenním životě v táborech, na kterých rozvíjí úvahy o morálce. Ta je odpovědností každého z nás.

Todorov tvrdí, že „tábory jsou mezní situace, v nichž se vytváří s větší příkrostití rozdíl mezi lidmi a těmi druhými“ (Todorov 2000, s. 49). V náročných mezních situacích vystupuje na povrch pravá povaha každého člověka. Todorov se zamýšlí jednak nad člověkem, pro kterého je nejdůležitějším kritériem přežití, chce si zachovat svůj holý život a uspokojit alespoň základní potřeby umožňující mu přežít. Člověk s tímto typem chování se neohlíží na dopady svých činů vzhledem k ostatním vězňům. V druhém případě uvažuje nad člověkem, pro kterého bylo nejvyšší životní hodnotou dodržování morálních a mravních hodnot. Pod vlivem brutality u něj ale dochází ke zhroucení všech mravních ideálů a zjistí, že v takovém světě není schopen žít a pro svou víru je připraven i zemřít. Prosazení vlastní vůle představuje jednu z možností, jak si zachovat vlastní důstojnost a sebeúctu.

Autor poukazuje na fakt, že v táborech se výjimečně vyskytly i případy hrdinství. Todorov tvrdí, že „nejvlastnějším projevem hrdinství je pak odvážný čin“ (Todorov 2000, s. 17). Hrdinou je ten, který

se nepodrobí a vzdoruje svému osudu, i když ho to může stát život. „Nejde o to, zvolit mezi životem a smrtí, nýbrž mezi dvěma podobami smrti: mezi smrtí čestných lidí a smrtí ovcí“ (Todorov 2000, s. 29).

Autor svou pozornost zaměřuje na každodenní svět konkrétních lidí, na jejich ctnosti a nectnosti, ze kterých zlo vychází. Často hrdinství, stejně jako smíření se se skutečností mohou paradoxně zlu napomáhat, protože se v konečné fázi obrátí proti člověku. Důstojnost, mravní a duchovní hodnoty jako je hledání pravdy jsou v mezních situacích posuzovány odlišně vzhledem k důsledkům, ve které mohou vyústit. A je to právě dopad na životy bližních, co bude rozhodujícím kritériem pro určení jejich morální hodnoty.

V následujících kapitolách bakalářské práce se budeme zabývat interpretací a komparací tří židovských hrdinek ve vybraných dílech Arnošta Lustiga, a proto je důležité, abychom porozuměli mezní situaci a lidskému jednání a prožívání v prostředí koncentračních táborů, kde je vlastní život každého člověka ohrožen.

7. Analýza děl:

Nyní se dostáváme k ústřední části bakalářské práce, jejímž předmětem je analýza tří vybraných děl Arnošta Lustiga, kterými jsou *Dita Saxová*, *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou a Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*.

V následujících podkapitolách se zaměříme na výklad a interpretaci jednotlivých knih, také na specifika konkrétních ženských postav. Bude nás zajímat jejich vnitřní i vnější charakteristika, způsob myšlení, chování a jednání. Zároveň se pokusíme napříč jednotlivými příběhy nalézt i jisté podobnosti či odlišnosti mezi jednotlivými hrdinkami autorových knih.

7.1. Dita Saxová:

Velice významná novela Arnošta Lustiga *Dita Saxová* vyšla roku 1962 v nakladatelství *Československý spisovatel*. Hned po vydání vzbudilo dílo velký ohlas u literárních kritiků i samotných čtenářů.

Názory na knihu *Dita Saxová* působily vcelku rozporuplně a mnohdy se příběh neseťkal s pochopením: „Kritik v Hostu do domu například vytýkal Lustigově novele nedostatek monografičnosti (...), ale zejména ho neuspokojil závěr. Slabinu spatřoval v tom, že autor halí Ditinu volbu do „sentimentálně romantické mlhy, interpretuje její sebevraždu dokonce jako její subjektivní vítězství“ (Haman 1995, s. 38).

Jiný literární kritik Milan Jungmann se k textu vyjádřil slovy: „Tematicky, problémově narazil Lustig na vzácnou látku. Avšak i tady zasul umělecké řešení mnoha nedůležitými odbočkami, ani tady nebyl schopen koncentrace a nedal významový důraz na ony syžetové prvky a na ony detaily, jež mají čtenáře orientovat a tlumočit mu etické poselství knihy. Zdá se mi, že stejně jako u některých jiných textů, bude se i k této novele vracet, aby dal svému záměru přesnější výraz...“ (Jungmann 1963, s. 5).

Tato novela se od následujících dvou děl výrazně liší. Tentokrát se nenacházíme v klasické lustigovské mezní situaci koncentračních táborů a ghatt, ale autor čtenáře zavádí do prostředí poválečného světa. Zprostředkovává příběh několika židovských „navrátilců“, ve kterých válka zanechala hluboké a nesmazatelné rány. Po zážitcích z koncentračního tábora se znovu střetávají s nejistotou a strachem z budoucnosti. Válka ovlivnila nejen jejich život minulý, ale i současný a bohužel i budoucí. Hrdinové bojují sami se sebou, cítí se ztraceni a izolováni od většinové společnosti. Nemohou se zbavit vzpomínek z lágru a začlenit se do nového života po válce.

Kniha poukazuje na fakt, jak je pro člověka důležité a zároveň obtížné oprostít se od minulosti a začít znovu žít nezatížen vzpomínkami. Lustigovi hrdinové se potýkají se současností, do které se neumí začlenit a vnímat to, co jim život nyní nabízí.

Próza se roku 1967 dočkala i filmového zpracování. O pár let později se Lustig opět vtělil do postavy malíře a novelu upravil. Měl pocit, že je třeba mnohé pasáže detailně vysvětlit a blíže popsat. Rozšířil dílo zejména o sexuální motivy a znovu vydal v roce 2007.

7.1.1. Inspirace pro vznik díla:

Arnošt Lustig se v tomto díle opět opírá o těživé zkušenosti z období druhé světové války, kterými si sám prošel. Inspirací a předlohou této knihy se mu stala skutečná, mladá a krásná osmnáctiletá dívka, Dita Saxlová, která žila v Praze na Starém městě. „Vysoká, plavovláska, modrooká Židovka, velice krásná, vypadala už dospělá. Přežila tři roky války, neznásilnili ji, z tábora se vrátila

neporušena. Usmívala se, jak se někdy dívky usmívají tajemným a slibujícím úsměvem, takže jsme si mysleli, že je šťastná. Ve skutečnosti přišla o oba rodiče, tety, strýce, známé, přežila vyčerpaná, ale nedala to na sobě znát. Mír jí nedal, co čekala. A jednoho dne se zabila..." (Lustig a Kouba 1999, s. 115).

Hlavní hrdinka a skutečná Dita měly mnoho stejných rysů. Spojovala je fyzická krása, na základě níž, je okolí považovalo za lehké ženy. Lidé se k nim často chovali s despektem. Obě dívky toužily po osudové lásce, která se bohužel nenaplnila. V koncentračním táboře byly ženy znásilňovány, Němci se k nim chovali krutě. Přesto se Dita nestala obětí takové krutosti a své panenství si zachovala.

Lustig vložil do postavy Dity Saxové prvky ze svého osobního života. Jeho osud se osudu Dity více než podobal a po celý život se potýkal s traumaty a pesimistickými obavami, které pramenily z jeho pobytu v lágru. Nejen on, ale i všichni ti, co přežili, byli nuceni hledat odpovědi na stejné otázky týkající se své existence jako hlavní hrdinka.

Dita Saxová své psychické problémy způsobené pobytem v koncentračním táboře a ztrátou všech životních jistot řeší smrtí. Rozhodne se ukončit svůj život. Autor se v díle snaží hledat příčiny tohoto rozhodnutí. Nenabízí ale konečné poznání.

„Trápila mne otázka, jak se může, tak hezká, mladá, živá holka sama zabít. Proč? Co za tím vězí? Přežila peklo a neunesla mír? To bylo málo, vysvětlit to jen tak. A tak jsem psal a psal“ (Chateau 2008, s. 14).

Ladislav Fuks v doslovu díla *Dita Saxová* z roku 1969 napsal: „A tak Lustig objevil netušenou tragédii lidí, vrátivších se z táborů zpět do normálního života, tragédii bývalých vězňů v normálním poválečném životě. Tento Lustigův objev vnutil tedy autoru jeho vlastní život, je to tedy objev, jehož velikost je vykoupena a zaplácena nesmírně bolestně a osobně. Tím větší cenu má jeho literární ztvárnění a tím autentičtější je i jeho živá a žijící Dita Saxová“ (Lustig 1969, s. 225).

7.1.2. Kompoziční výstavba díla:

Dílo *Dita Saxová* můžeme označit za psychologickou prózu, neboť je postavena na vnitřním prožívání a stavech hlavní hrdinky. Dostáváme se do poválečné doby roku 1947, kdy se Dita pokouší začít nový život a vyrovnat se s krutými zážitky z koncentračního tábora. Je to cesta nelehká a pro mnohé, stejně tak pro Ditu Saxovou cesta prohraná, na jejímž konci čeká jen smrt, která přinese spásný klid, po kterém Dita touží.

Aleš Haman řadí Ditu Saxovou do tematického okruhu Lustigových próz, který nazývá vykořenění (Haman 1995, s. 81). Lustigovi hrdinové nutně nemusí pociťovat vděčnost a radost ze světa, do kterého se po válce dostali. Poválečný život pro ně není naplněním představ, ke kterým se upínali za zdmi koncentračních táborů.

Arnošt Lustig v tomto díle tematizuje realitu po skončení druhé světové války. Zobrazuje mladé hrdiny, pro které válka skončila zdánlivě šťastně. Dokázali uniknout smrtelnému nebezpečí, kterému byli vystaveni v prostředí koncentračních táborů, ale tragédie, kterou v táborech prožili se s nimi vleče i do nově osvobozeného světa. Jejich identita byla utvářena v nelehkých situacích, a proto je pro ně složité nalézt svůj životní smysl a vrátit se do mírového světa, který jim nenabízí žádnou pomoc. Onen mírový svět je zde vykreslen kriticky, neboť není schopen hrdinům zajistit určité jistoty a vize do budoucnosti.

Lustig zde otevírá téma „života po životě“, kdy se hrdinové snaží vyrovnat se všemi šoky a traumaty z minulosti, ale navzdory vlastní snaze se nedokáží začlenit do poválečného života, v němž se najednou ocitají. Opět zde nalezneme otázku lidské existence, i když nyní nejde o přežití jako takové, ale spíše o hledání životní rovnováhy, spokojenosti a štěstí.

V díle se objevují motivy písní, které si Dita pouští ze svého gramofonu. Hudba přináší odreagování, znamená útěk z reality a alespoň na chvíli zapomnění. Je také nositelkou vzpomínek těch dobrých, ale i špatných. Vzpomínky z koncentračních táborů se Dítě vybavují velice často, a to i v naprosto netypických okamžicích, jakým je první sexuální zážitek.

V novele se vyskytují i motivy samoty a úniku. Hrdinové si připadají opuštění a nezařaditelní do společnosti. Straní se ostatních lidí. Unikají z míst, ve kterých se nacházejí a v činnostech, které vykonávají, nenacházejí žádný smysl.

První vydání díla je rozděleno do čtyř oddílů a sedmnácti kapitol. Příběh se posouvá z obecné linie směrem k detailnějšímu popisu prožívání a chování hrdinů. Kniha je také obohacena několika novinovými zprávami z Věstníku a dopisy mezi Ditou a učitelem Munkem.

Příběh je veden vypravěčem, který je vševědoucí. Má nadřazenou pozici nad ostatními postavami. V některých situacích se pásmo řeči vypravěče a pásmo řeči hlavní postavy mísí. Dochází tak k využití takzvané nevlastní přímé řeči. Samotná postava občas nabírá své subjektivnosti, tím že mluví přímou řečí. Proto se čtenáři zdá, že příběh je veden z perspektivy Dity, ale přesto je vyprávěn v erformě nikoliv ich-formě.

Čas je v knize pouze relativní, jednotlivé kapitoly se překrývají a nejsou chronologicky seřazeny. Během vyprávění se hlavní hrdinka vrací do minulosti a čtenář se tímto způsobem dozví určité informace z Dítina života. Přítomnost je zde narušena jejími obavami, fantaziemi a tušením z toho, co by mohlo přijít. Dítina vnitřní charakteristika je popisována nepřímou prostřednictvím vedlejších postav nebo vševědoucího vypravěče. Podle Hamana (Haman 1963) je v díle vykreslena jako typický romantický subjekt, který neustále něco hledá. Dita je individualizovanou, jedinečnou a pro ostatní

postavy komplikovanou bytostí. Od vedlejších postav se Dita liší protikladností svých myšlenek i jednáním.

Text je členěn do odstavců a popis vnějších událostí je propojen s vnitřními dialogy postav.

Novela je napsaná spisovným jazykem. Autor v dialozích užívá hovorový jazyk, dále se v díle vyskytují například expresivní výrazy a přirovnání. Lze taktéž najít cizojazyčná slova, která se objevují zejména v textech písní.

Arnošt Lustig pracuje i s grafickou stránkou díla. Text je členěn velmi srozumitelně. Autor užívá uvozovek k vymezení přímé řeči, dále také kurzívy, a to zejména pro zdůraznění klíčových hesel, přezdívek, cizích výrazů, úryvků z písní a názvů institucí.

7.1.3. Děj díla:

Próza *Dita Saxová* je rozdělena do čtyř částí. Příběh začíná datem 21. února roku 1947. Poprvé se zde setkáváme s hlavní hrdinkou Ditou Saxovou, dívkou, která přežila válku a pobyt v koncentračním táboře. Nyní žije spolu s ostatními děvčaty v Domově v Lublaňské ulici, který byl zřízen Židovskou obcí a nyní je spravován Lvem Goldblattem a jeho ženou Isabelou. Dita bydlí na pokoji číslo 16 spolu s dalšími dvěma dívkami. Britou Mannerheimovou, zvanou Bohorodička, která se vrátila po šesti letech z emigrace zpět do Prahy a Lízou Wagnerovou, jejíž sexuální zkušenosti se starými i mladými muži vzbuzují dojem, že se za války svým tělem živila. Pokoj číslo 15 obývají Tonička Blauová s Lindou Huppertovou, která je učednicí u dámské krejčovně. Tonička je tichá dívka, která je v nitru duše stále dítětem. Linda je závistivá, hašteřivá a nepřející a svou povahou komplikuje dívkám v domově život. Všechny dívky osiřely, ztratily ve válce příbuzné, ale snaží se žít dál a nepromrhat svůj život. Všechny touží po lepší budoucnosti a lásce.

Vedle ženských hrdinek se čtenář v první části díla seznamuje i s mužskými postavami. Jsou to převážně mladí muži z Domova v Krakovské ulici, kteří se s dívkami přátelí a setkávají se na společných akcích. I oni mají své sny o budoucím životě. Alfréd Neugeborn se dvoří Dítě s vidinou manželství, medik Herbert Lágus se připravuje na cestu do San Salvadoru za svým strýcem, D. E. Huppert, budoucí právník, touží po kariéře v Mezinárodním modrobílém studentském svazu. Starší generaci mužů reprezentují doktor Emil Fitz, učitel Munk a Maxmilián Gottlob, boháč, kterému se Dita líbí.

Druhá část začíná úvahami Dity, jak naložit se zlatem, které jí přineslo dědictví po strýci. V den své plnoletosti se rozhodne ke koupi náramku, na jehož spodní část si nechala vyrýt své úsloví. „Docela krátké: D.S. 21 III. 1947. – Život není to, co chceme, ale to, co máme“ (Lustig 1969, s. 68).

S oslavou narozenin přicházejí první neklidné pocity. Přestože je Dita obklopena spoustou přátel, cítí se sama, není spokojena se svým životem, nerozumí sama sobě. Změnu přinese pozvání D.

E. Hupperta na výlet, kde Dita zažije první sexuální vzplanutí a pocítí, jaké to je být milována. Krásné pocity překazí smutná zpráva o rakovině prsu paní Isabely Goldblattové.

Třetí kapitola je plná smutku způsobeném smrtí paní Isabely. Dívky truchlí a zúčastní se posledního rozloučení. Její odchod je pro mnohé z nich začátkem nové životní etapy. Dita je rozhodnuta odjet do Švýcarska, Linda Huppertová odjíždí do Země Zaslíbené, Líza Vágnerová se provdá za Maxmiliána Gottloba a Brita Mannerheimová se vrací do Anglie ke svému snoubenci. Dita opouští Prahu a doufá, že zapomene na minulost.

Čtvrtá část díla se odehrává ve švýcarském Grindelwaldu, kde se Dita rozhodne zůstat. Obklopena horami a ledovci vzpomíná na domov, na své přátele a známé. Její vnitřní neklid, nejistota a nevyrovnanost ji nakonec v den jejích devatenáctých narozenin doženou k sebevraždě.

7.1.4. Dita Saxová a ostatní postavy:

Hlavní hrdinkou novely Arnošta Lustiga je devatenáctiletá židovská dívka Dita Saxová. Autor vypráví o velice krátkém časovém úseku jejího života od 21. února 1947 do 23. března 1948.

Dita je jednou z židovských dívek, které se po válce vrátily do Prahy a nyní žijí v Domově mládeže na Lublaňské 53 na Starém Městě. Poté co její rodiče a všichni příbuzní zahynuli za války v koncentračních táborech, žije sama a snaží se najít si cestu v novém životě. Dita pobývala v koncentračním táboře, kde se starala o malé děti. Ve vzpomínkách se jí vrací zážitky spojené s utrpením, které zažila. Je to jediná ze tří hrdinek, která svůj příběh prožívá v osvobozené Praze. Kateřina i Perla se z koncentračních táborů nevrátily.

I přes všechnu materiální pomoc ze strany Repatriačního úřadu, Židovské obce, Vystěhovaleckého úřadu i ostatních sociálních pracovníků dívky žijí velice skromně. Rády by se každá po svém zapojily do všedního života. Dita ale naráží na svou nestálost a častou lenost. Práce v židovském archivu jí připadala nudná a učení se také příliš nevěnuje. Peníze si ovšem dokáže vždy opatřit. Ne jako Perla, která si v Terezíně vydělává svým tělem, ale prodejem knih zapůjčených od svého učitele Munka, který o tom nemá tušení. „Munk je blázen, nikdy nezapomene, co slíbí“ (Lustig 1969, s. 29).

Knihy jsou pro Ditu velkou vášní. Ráda čte Turgeněva, Kafku a Tolstého. V největší oblibě má však Dykova Krysaře. Zná nazpaměť některé pasáže a velice často je také cituje. Toničce Blauové se vyznává z lásky k pohádkám. Vidí v nich paralelu s životem. „Víš, holka, to je zvláštní; německé pohádky, co si pamatují, mají zlý konec. V životě je to také takové“ (Lustig 1969, s. 63). Knihy, které jí nosí učitel Munk jsou pro Ditu tím, čím bylo vyprávění starého O. pro Perlu. Obě dívky z nich čerpaly informace a učily se, oběma je předávali starší a životem zkušenější muži.

Velikou láskou Dity je také hudba. Vlastní kufříkový gramofon a několik desek, které zná nazpaměť. Zpívá si česky, anglicky i německy spolu s nahrávkou a cítí se svobodná a volná, melodie jí umožňuje utéci do lepšího světa. Hudbou zahání myšlenky na učení, které jí vštěpuje učitel Erich Munk. Miluje ji jako svou dceru. Ona však nemá příliš vyvinutý smysl pro učení a v žádné práci dlouho nevydrží. Vyučování často vynechává, nechce promrhat život ve třídě. Vnímá, že je Munk jiný, že mu záleží na svých žácích, nedokáže se ale k učení přimět.

Ve vzpomínkách na dětství a její rodinu se Dita vrací do Josefovské ulice číslo 7, kde její rodiče Věra a Josef vlastnili malou prádelnu a dělali se, aby se jejich dcera jednou měla lépe než oni. „Všechno, co chudý člověk má, je z práce. A přece bych raději byl při penězích. Kvůli nám už ne, ale pro tebe“ (Lustig 1969, s. 191).

Maminka je v myslí Dity spojena s posledním dnem, kdy se spolu v koncentračním táboře musely rozloučit. Neustále se jí vrací obraz, jak matka kráčí k plynovým komorám a ona sama klečí před německým vojákem. „Díval se na obě a vzápětí matku vyřadil pohybem ruky. Věděly, co to znamenalo. Klekla si před vojáka a prosila za matku. Měl oči prázdného člověka, ale všechnu moc světa, život i smrt v jediném slovu. Kopl do ní, plivl jí do tváře a znovu ukázal matce pohledem, kam má jít. Ležela celou dobu na zemi, pošlapaná a zablácená; viděla jen jeho holínky“ (Lustig 1969, s. 25). Ztráta rodiny v tak útlém věku a následný pobyt v táboře znamenal pro Ditu začátek jejího konce stejně jako pro Kateřinu a Perlu, jejichž rodiny byly také zplynovány v koncentračních táborech.

Pochopení a péči Dita nachází u dobrosrdečné správcové Isabely Goldblattové, která se stará o děvčata v domově. Dita se jí svěřuje. Obdivuje vztah manželů Goldblattových založený na lásce, porozumění a úctě. Prožili spolu celý svůj život, obě světové války, ztrátu všech tří synů Artura, Arnošta i Ignáce a nyní se ve snaze zapomenout na smutnou minulost věnují péči o děvčata.

Paní Goldblattová je posedlá čistotou v domě a hubením myší. Proto si pořídila sedm koček a jejich domu se říká „dům u sedmi koček“. Je pro děvčata jako matka, u které našly po válce útočiště. O to smutnější chvíle dívky prožívají v okamžiku, kdy umírá na rakovinu prsu a ony zůstávají samy. Její odchod zasáhl všechny. Každá po svém na ni vzpomínají. Prázdnost v jejich srdcích po její smrti nic nezaplní. „Takových ženských je málo. Každý si z ní mohl vzít kus. Komu se teď budeme svěřovat?“ (Lustig 1969, s. 129).

I učitele Ericha Munka smrt paní správcové zasáhne. Jeho úvahy se ubírají směrem k těm, kteří zemřeli mladí za války v táborech. Považoval za povinnost chránit všechny mladé lidi, aby mohli dosáhnout svých snů. „A náhle Erich Munk věděl to, co ho napadlo už častokrát; kdyby smrt byla jako bytost, která si vybírá mezi lidmi svou oběť, a řekla by „Ty jsi na řadě!“ někomu z mladých, kteří přežili

katastrofu, vystoupil by a bez váhání požádal, zda by mohl zemřít místo někoho, kdo měl ještě zůstat“ (Lustig 1969, s. 127).

S odchodem paní Goldblattové odchází pevné zázemí, které se pro děvčata snažila vytvořit. I v díle *Nemilovaná* Perla ztrácí svou jistotu po odsunu pana L. z Terezína. Oběma děvčatům ztráta jejich jistot změní budoucnost. Perla se nevyhne blížícímu se odsunu a Dita začíná vážně uvažovat o emigraci do Švýcarska. Zažívá neklidné pocity a není spokojena se svým životem. Nerozumí si, neví, co chce a nemá se s kým poradit. „Byla sama sobě bludištěm, zvenku i zevnitř, a náhle shledávala, že vše, co bude kdy v životě mít, si bude musit opatřit ze sebe samé, ...“ (Lustig 1969, s. 106). Se svou bolestí se vyrovnává sama. Odsouvá ji do podvědomí, aby ji překonala.

Navzdory poválečné době zažívá Dita i první milostné vzplanutí s ambiciózním chlapcem Davidem Egonem Huppertem. Tento dobře zaopatřený budoucí právník, jehož snem byla kariéra v Mezinárodním modrobílém studentském svazu, zve Ditu na výlet, kde zažije první sexuální zkušenost. Chce si tyto okamžiky uchovat navždy, ví, že jsou pomíjivé. „To, co je teď, by mělo být vždycky ze všeho nejlepší. Říkám to proto, že bych to chtěla. Ne že to pro mne takové je“ (Lustig 1969, s. 89). Z Dity se stala žena stejně jako z Perly. Jejich prožitky jsou však naprosto odlišné. Dita pocítila alespoň na chvíli lásku, klid a něhu. Získala pocit, že život pro druhého může mít smysl. Perlin instalatér takové nádherné zážitky nenabídl. Zde šlo pouze o fyzické splnutí, a ne o milostný akt.

Dita se odevzdá svému milenci a zažívá nádherné chvíle. Autor krásu přítomného okamžiku propojí se smutnou minulostí a ukáže zde, jak rozpolcenou osobností Dita je. „Nejhezčí místo na světě. To je asi pro každého sporné. V Terezíně jsem měla na starosti děti. Teď na to myslím jako nikdy v Lublaňské, čestné slovo, D. E. Nikdo se neptal, co bude zítra, co bylo včera. Bylo jen teď“ (Lustig 1969, s. 89).

Hrdinky Lustigových próz spojuje jejich krása. Ani Dita není výjimkou. Je to vysoká, štíhlá dívka s vlnitými blond vlasy, modrýma očima a krásným úsměvem. Mužům se líbila, některé dívky jí krásu záviděly, působí jako sebevědomá a silná dívka, které se všechno podaří. Ona si byla vědoma své krásy a často své přednosti využívala. Nikdy však nezašla tak daleko jako v Terezíně Perla. Dita se ve svých myšlenkách vrací k úvahám, že by jí její tělo mohlo pomoci v cestě za penězi a lepším životem. Vždy v sobě najde zábrany, taková budoucnost by ji neuspokojovala. „V duchu si vyčetla, že je přece jen děvka. Jenom děvky si takhle kupovaly teplo a společnost a nějaký výhled na zítra. A tak by to měla dělat ještě padesát let? Ze dne na den, z večera na večer, z hodiny na hodinu?“ (Lustig 1969, s. 210).

„...život byl jako los, který si každý vytáhl, a teď ho žila ona také“ (Lustig 1969, s. 184). Dita po celou dobu o sobě a svém životě pochybuje. Klade si otázky, jestli je zde pro ni místo, zda by měla zůstat na tomto světě, zda neměla zemřít v táboře a nedostat šanci na život. „A v duchu si říkala, že se asi už

narodila jako děvka, že neumí pořádně žít a jaktěživa to umět nebude, a že tam měla zůstat. Trochu by se dusila a bylo by to alespoň za ní. Svět by se bez jedné zkažené obešel snadno“ (Lustig 1969, s. 162).

Je pro ni těžké začít nový život po takovém utrpení, kterým prošla. Mísí se v ní všechno, co za celý svůj krátký život zažila. Noci bez spánku, křik ze spaní, vraždy, smrt malých dětí, jejichž byla svědkem. Je těžké navázat po válce na zpřetrhaný osud. Je nemožné zapomenout na to, co člověk viděl, slyšel a prožil a vydat se vstříc budoucnosti čistý a nepopsaný předešlým osudem. Svůj život charakterizovala slovy: „Takhle sbírám to lepší, co se v životě dá sebrat, a to sbírají asi mnozí“ (Lustig 1969, s. 213). Netušila ovšem, zdali je to správné nebo ne. Rozhodla se pro emigraci, i když jí rodná Praha a přátelé chyběli. Nevyužila nabídky na bezstarostný život v emigraci. Věděla, že by duší nikdy nezapadla, stále by byla cizinkou. Byla si vědoma, že kdyby se dobře vdala, mohla by vést dobrý život, ale opět ne šťastný. Dita neví, co ji čeká. Na jedné straně stojí její sny a na straně druhé krutá realita. Opět naráží na své celoživotní motto, že „život není to, co chceme, ale to, co máme“ (Lustig 1969, s. 34). Všechny tyto úvahy ji naplňovaly nejistou budoucností. Nechce žebrat o pomoc, prosit o přízeň, chce si zachovat svou duši, srdce a hrdost.

V den svých devatenáctých narozenin se Dita chystá na večírek na rozloučenou po ukončení kurzu. Má v kabelce dva dopisy. První je od Herberta Láguse, který ji opětovně zve do San Salvadoru. Je zřejmé, že by jí s Herbertem čekala bezstarostná poklidná budoucnost. Odevzdala by mu svůj život, ale ne srdce. To by zůstalo prázdné, bez lásky. Druhý dopis je od Davida Egona Hupperta. Oznamuje Dítě, že je ženat a je velice úspěšný. V obálce jí poslal bankovku vysoké částky a uzavřel tím jednu epizodu svého života. Dita se cítí zklamána a prázdná. Potvrdila se jí nesporná pravda, „...že základem všeho jsou v životě známosti a peníze, ostatní se jim podřizovalo“ (Lustig 1969, s. 204).

Haman se přiklání k názoru, že Dita dosahuje životní etapy, kdy se rozhoduje mezi dvěma světy, které jsou sice rozdílné, ale ani jeden z nich jí nenabízí podmínky k životu, o který by usilovala. „Dita Saxová měla svou představu životní čistoty, ryzosti a plnosti, kterou nebyla s to uskutečnit ani ve světě, který chtěl „zakázat beznaděj a dovolit pouze naději“, ani ve světě, jenž nabízel luxus a pohodlí za cenu ztráty sebeúcty...“ (Haman 1995, s. 82).

Dita navenek působí silná a vyrovnaná, uvnitř je rozpolcená a nešťastná ze své existence, která již v tuto chvíli spěje ke konci. Lituje, že je stále naživu, že nezahynula spolu s matkou v plynové komoře. Ačkoliv nyní žila ve Švýcarsku, duší byla stále v Praze, nikdy ji v myšlenkách neopustila.

Na večírku se seznámí se dvěma bratry. Ví, že je zaujala svou krásou. Omámena tancem přijímá pozvání do pokoje v horním patře domu. Znovu dojde na vyprávění o jejím životě, pocitech marnosti a ztráty naděje. Dita tančí ve tmě nahá. Cítí se volná, obdivovaná a na druhé straně jako „děvka“, která si kupuje přízeň. „Vím pouze, že mne časem pojímá úzkost. – Ale už je to pryč... (Lustig 1969, s. 213). Je

ve mně něco... jako bych něco našla..." (Lustig 1969, s. 210). To něco je rozhodnutí ukončit svůj mladý život. Dita se loučí s bratry a odchází do mrazivé noci. Opět se jí nabízí výhled na majestátné ledovce. Omámena klidem, tichem hor, šla sněhem po horské cestě lemované řetězy. Kladla si existenciální otázky a cítila strach z budoucnosti, který ukončil pád ze strmého svahu ledovce. Zemřela v den svých devatenáctých narozenin. Pomoc v podobě dopisu učitele Munka přišla pozdě. Dita se nedozvěděla o strachu a obavách, které o ni měl.

Dita rezignovala na svůj život, ztratila motivaci hledat východisko ze své těžké situace. Na jejím příběhu autor ukazuje, že člověk, který se neustále usmívá, je sebejistý, působí spokojeně, může v sobě skrývat negativní zkušenosti, smutek, nenaplněné touhy, zážitky z minulosti uložené hluboko v podvědomí, které ho nakonec dovedou k sebevraždě.

„Žila ráda, tisíci drobnými nadějemi si vždy odsunovala konečné datum, ale vždycky už byla plna strachu“ (Lustig 1969, s. 219). Svůj osud se rozhodla naplnit obklopena nádherou přírody, vysokých hor a skal. Její poslední myšlenky se ubíraly k rodině. Dita Saxová „cítila svůj pád jako let volným prostorem, pohlcujícím výčitky za zbytečný život, za zmarněný sen Josefa Saxe a Věry Saxové z Josefovské ulice číslo 7, a ponechávající ve slunce jen těch několik dnů, kdy se starala o cizí děti“ (Lustig 1969, s. 219).

Psychické problémy hlavní hrdinky jsou důsledkem otřesných zážitků a traumat z dětství stráveném v koncentračním táboře. V tak raném věku se dítě nedokáže vyrovnat se strachem, stresem, ztrátou blízkého člověka, krutými zážitky, nedokáže řešit náročnou stresovou situaci. Chybí mu zkušenost dospělého vyvrážděného člověka. Ladislav Fuks zastává názor, že existoval rozdíl v tom, zda do koncentračních zařízení putoval dospělý člověk, nebo naopak nevinné dítě (Lustig 1969, s. 226).

Lustigovi literární hrdinové jsou předčasně vytrženi z prostředí, ve kterém vyrůstali. Jsou připraveni o životní jistoty v podobě rodiny i společnosti, které by jim umožnily naplnit životní představy. Jejich existence je spojena s problematikou vykořenění, což mohlo později vést k neschopnosti vyrovnat se s překážkami, které jim kladl život v poválečné společnosti budované v duchu komunistické ideologie, která se osudem jedince vůbec nezabývala. „Vlastní příčinou smrti této dívky nebyla její vykořeněnost, ale naopak stav světa, který jí neposkytl podmínky pro to, aby v něm našla místo“ (Haman 1995, s. 82).

Střet jedince a beztřídní společnosti mohl být jedním z důvodů, proč Dita nenachází místo v nově budované společnosti. Učitel Munk, zastánce komunistické ideologie, by rád tyto myšlenky s Ditou sdílel. On věří v ideál rovnosti a spravedlnosti pro všechny. Podle Hamana tato společnost „nedokázala nabídnout Dítě Saxové perspektivu, která by jí umožnila rozvinout osobní schopnosti. Opětně tu byl moment sociální, třídní neurčenosti člověka..." (Haman 1995, s. 38).

U všech Lustigových hrdinek se setkáváme s problematikou zla. V osobě Dity Saxové má ale jinou podobu. Dita nečelí zlu přímo. Nese si ho v sobě z doby odsunu, okamžiku, kdy umírá její matka, z doby, kdy se v koncentračním táboře stará o židovské děti. Zlo jí vzalo dětství, radost z dospívání, rodinu, příbuzné a přátelé, připravilo jí o naději na lepší budoucnost. Jeho následkem Dita umírá.

Dita Saxová nebojuje se zlem v podobě německých důstojníků a vedoucích koncentračních táborů jako Perla a Kateřina. Dita umírá, protože pod vlivem své minulosti není schopna přežít v poválečném Československu. Její fyzická krása jí zůstala, její mysl je ale nenávratně minulostí zatížena. Dívka, která prošla krutými podmínkami koncentračního tábora, na vlastní oči sledovala smrt své matky, ztratila všechny příbuzné, a nakonec se rozhodla spáchat sebevraždu. Svou veselou povahou zakrývala nemocnou a zlem zatíženou duši. Smála se, tančila, dodávala dívkám odvalu a všem přála štěstí. To však byla jen přetvářka, kterou Dita zakrývala svou bolest, žal a smutek. Po celý život se zlem bojovala, boj sama se sebou však nedokázala vyhrát. „Dita Saxová, která jako dítě přežila koncentrační tábor, nepřežila poválečný svět. Dita Saxová, která přežila válku, nepřežila mír“ (Lustig 1969, s. 227).

Arnošt Lustig v díle popisuje i další ženské postavy, na kterých ukazuje možnosti přežití židovských sirotek. Negativní postavou je Linda Huppertová, závistivá a nepřející dívka, která píše udání na Ditu. Je pravým opakem hlavní hrdinky, obyčejná dívka s nehezkou pletí a nevýraznými rysy. Touží po vztahu s mužem a rodinném životě. Neváhá ublížit ve svůj prospěch a pomlouvá. Z Domova pro dívky odchází jako první a své štěstí chce hledat v Zemi zaslíbené.

Líza Vágnerová se provdá za Maxmiliána Gottloba. Dita její volbu nechápe. Starý muž s pleší a ona krásná devatenáctiletá dívka. Líza ale volí jistotu, záruku budoucího spokojeného života, i když bude nucena oželet milostné vzplanutí. Získá muže, který se o ni postará. Ve sňatku nachází cestu ke šťastné budoucnosti. Její sňatek je sňatkem z rozumu. „Je šťastná?“ zašeptala Tonička Blauová. „Šťastné rovná se rozumné,“ odpověděla Dita Saxová šeptem, „jsou to veličiny nepřímo úměrné“ (Lustig 1969, s. 169).

Tonička Blauová, zvaná mumie, pro svoji povahu a neprůbojnost, je dobrosrdečná dívka. Její drobná postava je důsledkem pobytu v koncentračním táboře. Stále si udržuje dětské zvyky. Přechovává svou nejmilejší panenku. S Ditou mají velmi přátelský vztah. Tonička ji obdivuje, vzhlíží k ní a často ji prosí o radu. Svou budoucnost svěřila do rukou židovského sazeče, který ji požádal o ruku. Jejich láska je nevinná, potřebují jeden druhého a vztah nechtějí uspěchat. „Nechce o mně vědět nic víc než to, co už ví. To je na něm zvláštní – asi dobré. Líbal mi číslo, vytetované na lokti... Ani jsem nevěděla, že to tak bude...“ (Lustig 1969, s. 129).

Brita Mannerheimová opouští republiku. Odjíždí do Anglie, kde na ni čeká její skotský snoubenec. S děvčaty se loučí slovy „Na shledanou v lepších časech – jako za války...“. „Bože, vždyť už

není válka," říkala Dita Saxová. „Anebo to trvá právě tak dlouho, co si to člověk pamatuje? ...“ (Lustig 1969, s. 179).

Odchod nebo sňatek dívek, které za války osiřely, se jevil jako jediná možnost, jak strávit lepší budoucnost, než jim nabízel jejich dosavadní život. Přání doktora Fitze se naplňují. „Všechny bych vás co nejrychleji provdal; ale dobře; kdyby to šlo se zárukou...“ (Lustig 1969, s. 100).

V díle se setkáme i s řadou mužských postav. Všichni jsou spojeni s osudy Dity Saxové a pociťují k ní obdiv motivovaný touhou ji získat a obdivují její krásu. Mladší muži jako jsou zámečník Alfréd Neugeborn, právník D. E. Huppert nebo Herbert Lágus, nabízející Dítě bezstarostný život u jeho strýce v San Salvadoru se hlavní hrdince dvoří. Autor ukazuje, kam až jsou hrdinové ochotni zajít, aby získali lásku Dity. Paradoxem zůstává, že ten, komu dala své panenství se k ní nakonec otočil zády a oženil se s dívkou vysoce postaveného úředníka. Alfréd byl odmítnut a lásku hledá u svobodné matky Dorisky Levitové. Jediný Herbert nepolevuje ve svém úsilí Ditu získat a stále jí v dopisech nabízí společný život.

Starší muže představuje pan správce Domova pro dívky pan Lev Goldblatt. Tento válečný vysloužilec, který bojoval na Piavě a výborný hráč na mandolínu, je v díle ukázán především jako milující manžel. Po smrti své ženy zůstává v domově a věnuje se sirotkům.

Doktor Emil Fitz se stará o zdravotní stav dívek. Pravidelné prohlídky mu umožní dívky poznat. On je první, komu se Dita svěřuje s myšlenkou na emigraci do Švýcarska, kde se chce věnovat opět práci s dětmi.

Podle názoru učitele Munka je emigrace zbytečná. Svět je jen jeden a všude je chleba o dvou kůrkách, tak kam utíkat. To jsou hlavní myšlenky, které vykládá děvčatům. Snaží se je motivovat ke vzdělání. K Dítě si vytvoří zvláštní vztah. Chová se k ní jako by byla jeho dcerou Soňou, která za války zahynula. Rád by Dítě pomohl, nejen se vzděláním, ale i s psychickými problémy, strachuje se o ni. Po jejím odchodu do Švýcarska jí píše dopis, ve kterém ji ujišťuje, že se v případě nesnáží na něho může obrátit. Dopis Ditu však již nezastihne.

Vztah pečujícího staršího muže a mladé dívky najdeme ve všech třech dílech Arnošta Lustiga. Perla nachází svého ochránce v panu L. Kateřina najde alespoň na chvíli naději, kterou jí nabídne pan Cohen. Dita takový důvěrný vztah s učitelem Erichem Munkem nemá. Jako každý mladý student v něm vidí především povinnost se učit. Zároveň jí vadí, že je fanaticky zblázněn do komunistické ideologie a všem vnucuje myšlenky na rovnost a spravedlnost pro všechny. Dita je mu však vděčná jeho zájem a společné hovory o knihách.

Na závěr bych chtěla uvést ještě postavy sedmi koček, jejichž jména jsou Ida, Sára, Krista, Dora, Helena, Micka a Barbara. Kočky procházejí všemi kapitolami díla a doprovázejí obyvatelky Domova pro

dívky. Je zajímavé všimnout si jejich chování. Negativně vystupující hrdinku Lindu Huppertovou kočky nesnáší naopak k Dítě Saxové se lísají. Jejich počet může mít hlubší smysl pro židovské náboženství. Číslo odkazuje na sedm svátostí, počet dnů v týdnu, sedmiramenný svícen, sedm smrtelných hříchů i sedm ctností.

Motiv zvířecího hrdiny najdeme i u Perly, která na půdě sdílí svou mansardu s krysou. I zde můžeme najít jistou podobnost. Je to hlodavec, který se může živit vším, co najde. Přežije i v nejhorších podmínkách. Jsou jich spousty a lidé je hubí, nechtějí je, i když jim neubližují. Stejně tak se chovali Němci k Židům. Židé za války přežívali v nelidských podmínkách, hladověli. Milióny Židů zahynulo v plynových komorách jen proto, že nevyhovovali představě o čisté árijské rase.

V díle *Dita Saxová* můžeme zaznamenat Lustigův posun od námětu života v koncentračním táboře ke ztvárnění tématu návratu do života po válce. Na osudech židovských dívek a chlapců autor čtenáři odkrývá mravní i citovou problematiku zapojení se do společnosti. Mnozí z nich nedokázali nalézt místo v nově budovaném státě a vyrovnat se s novou socialistickou ideologií. Je tedy nezbytné přinést čtenáři díla i s tímto námětem. „A přece byl v tomto autorově záměru hluboký lidský smysl vyzdvihující v době kdy to zdaleka nebylo samozřejmé, nutnost úcty k člověku, k jeho osobnosti, k lidské důstojnosti“ (Haman 1995, s. 81).

7.2. Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou:

Novela *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* byla poprvé vydána roku 1964 v nakladatelství *Československý spisovatel* a okamžitě sklidila poměrně velký úspěch. Kniha získala mnoho ocenění a později se jí dostalo filmového i divadelního zpracování. Je to jedna z mála autorových knih, kterou dodatečně téměř neupravoval. I tento fakt vypovídá o tom, že jde o výjimečné dílo, jedno z nejlepších, které Arnošt Lustig napsal.

Literární kritik a historik Vladimír Novotný se vyjádřil k dílu slovy: „Lustig vytvořil tragický hymnus na krásu a skloubil ho s velkou stylistickou suverenitou s dikcí moderního žalmu, aby mohl popsat jednu z bezpočtu brutálních epizod smrti“ (Novotný 1991, s. 4).

7.2.1. Inspirace pro vznik díla:

Arnošt Lustig čerpal při práci na své knize *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* hned z několika inspiračních zdrojů.

Autor původně zamýšlel napsat kratší příběh o statečné ženě, který by byl citově silný a pravdivý. Tímto příběhem chtěl doplnit povídkový soubor *Démanty noci*, ve kterém vystupují zejména mužské postavy.

Potřeboval námět ze skutečného života, a tak se obracel na své přátele, kteří by mu mohli pomoci. Jedním z nich byl historik Erich Kulka, který pobýval v Izraeli a sám přežil dva roky v Osvětimi. Vyprávěl mu příběh o dvou tisících lidech, kteří byli těsně před koncem druhé světové války vysláni německou stranou na moře v zbedněné lodi a svou cestu nepřežili. Také se zmínil o vylodění americké armády na Sicílii v roce 1943, kdy se někteří američtí občané vydali znovuzískat své obchodní pozice v Evropě. Němci je zajali, vydírali, ožebračili o veškeré finance, a nakonec odsoudili k smrti v plynové komoře v Osvětimi-Březince (Cinger 2009, s. 191).

Stěžejní však byl příběh židovské dívky, již se podařilo zabít příslušníka SS. V Osvětimi se vyprávěla legenda o půvabné devatenáctileté polské tanečnici, údajně jménem Horowitzová, kterou ze svého rozmaru nutil poručík SS Horst Schillinger, aby se před ním svlékla a nahá mu zatančila. Když se dívka zcela obnažila, využila chvíle rottenführerovy nepozornosti, vytrhla mu pistoli z pouzdra u jeho pasu a několika ranami jej střelila do břicha. U toho postřelila i unterscharführera Emmericha, který všemu přihlížel. Za tento svůj čin byla okamžitě potrestána smrtí. Byla zastřelena ostatními esesmany. Zda na této legendě byl aspoň kousek pravdy, se nejspíš nedovíme. Každopádně si díky tomuto příběhu našel Lustig kostru svého literárního díla. Autor později zjistil, že ona Kateřina Horowitzová opravdu existovala, ale v tomto případě byla konfidentkou gestapa, která ve Varšavě za války udávala bohaté Židy. Lákala je do hotelu Polski, které gestapo spravovalo, a slibovala jim víza do jihoafrických zemí. Mnoho bohatých a dosud se ukrývajících Židů jí uvěřilo. Dívka měla od německé tajné policie příslibeno,

že ji vlak, do něhož nastoupila, doveze do Švýcarska. Opak byl pravdou. Její cesta vedla rovnou do Osvětimi. Když se měla připravit na vstup do plynové komory, postřelila dva příslušníky SS. Jeden na místě zemřel, druhého lehce zranila. Ani v tomto příběhu neušla smrti (Cinger 2009, s. 203).

Dalším podnětem pro napsání díla byla událost z roku 1964, kdy se Lustigova žena Věra snažila získat snubní prsteny svých rodičů od Říšské banky v Berlíně jako upomínku na jejich životy. Na její žádost odpověděl jistý Friedrich Brenske, který zpochybnil existenci snubních prstenů i život a smrt jejich rodičů. „Byla tu vyslovena strašná lež, že ti mrtví možná ani nežili“ (Cinger 2009, s. 192).

Všechny tyto příběhy Lustigovi splynuly v jeden, který později převedl do knižní podoby. „Rozhořčen soudním výnosem německého soudce z roku 1964, sedl jsem ráno ke stroji a do večera jsem napsal Modlitbu pro Kateřinu Horovitzovou, tím, že jsem všecko, o čem jsem v té době přemýšlel, spojil (Lustig a Vacík 1967, s. 4).

Sám Lustig o svém díle tvrdil: „Je to tedy výmysl, ale výmysl na základě pravdy, výmysl, který je pravdou tím, že byl napsán“ (Cinger 2009, s. 193).

Příběh Arnošta Lustiga se částečně opírá také o životní osud polské tanečnice Franzisky Mann, která byla zabita nacisty.

Franziska Mann, uměleckým jménem Lola Horovitz, se narodila roku 1917 ve Varšavě. Vystudovala balet a současný tanec. V mezinárodních tanečních soutěžích se umísťovala na předních příčkách. Její slibnou kariéru ukončila druhá světová válka. Franziska jako židovská žena musela od roku 1940 žít ve Varšavském ghettu. Její světlejší barva pleti ji dopomohla k útěku z ghetta do „árijské“ části města (Holý 2016, s. 620).

V dubnu 1943 se obyvatelé ghetta vzbouřili proti nacistům a dokázali jim vzdorovat 4 týdny. Toto povstání vešlo do dějin jako symbol odvahy bezmocných, kteří žili v zoufalých podmínkách a postavili se silnějšímu protivníkovi (Jewish Women's Archive 2024, s. p.).

Ghetto bylo nakonec srovnáno se zemí, přesto se některým Židům podařilo utéct a skrývat se. Němečtí agenti a jejich spolupracovníci rozšířili fámu, že si Židé mohou koupit pasy a další dokumenty a opustit tak území okupované Německem. Někteří Židé uvěřili této lživé informaci a opustili své úkryty s cílem obstarat si dokumenty v hotelu Polski. Mezi nimi byla i Franziska Mann, která doufala, že bude odvezena do Švýcarska a následně vyměněna za německé válečné zločince. Vlak do Švýcarska nikdy nedorazil. Jeho konečnou stanicí byla dne 23. 10. 1943 Osvětim. Ženám bylo řečeno, že musí být dezinfikovány před tím, než budou moci překročit hranice. Nic netušící ženy byly odvedeny do šaten u plynových komor. Franziska tuto lest prohlédla nebo ji někdo varoval. Zřejmě je, že cítila, že její konec se blížil a rozhodla se bránit (Jewish Women's Archive 2024, s. p.).

Tady se zdroje rozcházejí, některé uvádí, že se nechtěla svléknout. V momentě, kdy ji důstojníci SS chtěli donutit, aby se svlékla, zaútočila na ně. Podle jiného zdroje si měla všimnout, jak dozorcí pozorují jiné ženy. Využila toho a začala tančit svůj poslední tanec v životě s cílem odvést pozornost dozorců. Tančila a svůdně se svlékala. Nacističtí dozorcí ztratili hlavu a nechali se omámit její krásou. Ta se rozhodla okamžitě jednat. Shýbla se pro boty, které si sundala, vrhla se na Waltera Quakernacka a podpatkem ho udeřila do nosu. Ten bolestí pustil svoji zbraň. Franziska ji zvedla a začala střílet. Její dvě rány zasáhly do břicha nacistu Josepha Schillingera. Další ránu utřil Wilhelm Emmerich (Jewish Women's Archive 2024, s. p.).

Výstřely vyburcovaly i ostatní ženy, které se vrhly na strážce. Některé výpovědi uvádí, že ženy jednomu ze strážců utrhly nos, jiného skalpovaly. Na místo okamžitě vyrazilo několik vojáků, kteří do žen stříleli samopaly. Ty, které Němci nezasáhli, byly zplynovány v komoře (Jewish Women's Archive 2024, s. p.).

Okolnosti smrti Franzisky jsou také rozporuplné. Jeden zdroj uvádí, že byla zabita německým strážcem, jiný zase, že zbraň proti sobě obrátila sama a zemřela tak vlastní rukou. Schillinger zemřel o pár hodin později, Emmerich zůstal následkem postřelení chromý (Jewish Women's Archive 2024, s. p.).

Tento příběh se záhy rozšířil mezi lidmi. Franziska zemřela, ale její hrdinský čin byl morální a psychickou podporou pro ostatní vězně. Ukázala všem svou odvahu a dokázala, že zlu je nutné se bránit (Jewish Women's Archive 2024, s. p.).

7.2.2. Kompoziční výstavba díla:

Ústředními tématy celé prózy jsou stejně jako v předešlých Lustigových dílech osudy Židů za druhé světové války, nacistické zlo a šoa. Podle Hamana (Haman 1995) má ale *Modlitba* jeden nový, důležitý rys, a to rys nenávisti a pomsty za vinu.

Lustig v postavě Kateřiny Horovitzové zobrazuje hrdinu, který pod nátlakem a v krizové situaci je schopen bojovat s nacisty a pomstít sebe a svoji rodinu. Její čin nebyl předem připraven, byl nečekaný, neuvědomělý. K hrdinskému jednání jí dovedla touha vzepřít se zlu a krutosti nacistické ideologie, která člověka jiné rasy než árijské, považuje za bezcenného. Hrdinství mladé dívky vystupuje ze stínu nebojácných mužů, jejichž bohatství jim má zachovat to nejcennější, jejich životy. Ale ani majetek a dostatek finančních prostředků není zárukou šťastné budoucnosti a bohatí obchodníci postupně ztrácí víru a stávají se z nich zoufalí a vystrašení zoufalci. Devatenáctiletá dívka se mění ve zralou ženu, schopnou odvážně jednat. Téma vzdoru proti ponížení a odvahy hlavní ženské hrdinky se v díle prolíná s tématem strachu, smíření a rezignace.

V tomto díle pracoval Arnošt Lustig s různými motivy. Jedním z nejvýraznějších je motiv železnice, jako jednosměrné cesty, na jejímž konci čeká smrt. Dalším je motiv úniku z tábora, po kterém všichni členové židovské skupiny touží. S tím souvisí i motiv peněz, které představují to, díky čemuž Židé zůstávají na živu a mohou pokračovat v cestě za svobodou. Na peníze navazuje i motiv naděje, bez které se nedá žít, pro vězně je nutné doufat ve svou záchranu. Motiv modlitby a popela zde slouží jako předzvěst blížící se smrti.

Příběh je veden autorským vypravěčem, který není účastníkem děje, ani do něj nijak nezasahuje. Je vševědoucí, vše slyšící, bez těla a je také nezaujatý. Popisuje různé situace, zápletky, kterými je tvořen děj, také prostředí a postavy, které v příběhu vystupují. Arnošt Lustig využívá formu vypravování ve třetí osobě. V díle se objevují dlouhé, často nepravidelné odstavce, ve kterých se prolínají dialogy a monology jednotlivých postav. V knize se mísí řeč postav s řečí vypravěče, a tak je Lustigův způsob vyprávění velmi přesný až dokumentární. Dokumentárnost je zbasňována lyrickými pasážemi, které působí esteticky (Bauer 1998, s. 21–22). Zaznamenává psychologické dění uvnitř hrdinů a prostor ponechává i popisu jednotlivých situací a prostředí. Příběh probíhá chronologicky, jen ústřední hrdinka se občas ve svých myšlenkách retrospektivně navrácí k době před transportem a myslí na své dětství a svou rodinu, kterou opustila.

Autor také nápadně pracuje s jazykem, který využívají jednotlivé postavy. Styl jejich mluvy odráží jejich skutečný charakter a určuje postavě její místo v příběhu. Nejvýrazněji se tato skutečnost projevuje u hlavního mužského hrdiny, zákeřného Brenského, jehož vznešená slova a dlouhé monology jsou jen prostředkem dokonalé manipulace a demagogie. V díle působí jako dokonalý rétor, který se svou vzletnou řečí snaží na posluchače zapůsobit a přesvědčit ho. Specifický jazyk má též např. rabín Dajem z Lodže nebo četař Emerich Vogeltanz, jehož řeč je plná pohrdání a ponižování a je výsledkem jeho pudového a agresivního chování vůči bohatým Židům, Kateřině i vězňům, jakým byl například židovský krejčí.

Dílo je psáno spisovným jazykem. V novele můžeme nalézt expresivní výrazy, přísloví a germanismy, které se snaží čtenáři přiblížit prostředí, ve kterém se postavy nachází.

7.2.3. Děj díla:

Kniha je rozdělena do tří velkých kapitol, které působí na čtenáře uceleným a sevřeným dojmem. Děj celé prózy je zasazen do období druhé světové války, konkrétně do roku 1943 a opírá se o skutečné události. Příběh se odehrává v průběhu dvaceti čtyř hodin zhruba uprostřed měsíce září.

Hned v úvodu první kapitoly nás autor zavádí do koncentračního tábora a seznamuje nás s motivem celého příběhu, kterým je výměna dvaceti zámožných mužů s americkými pasy za německé válečné zajatce. Prostředníkem této akce je velitel tajného oddělení Bedřich Brenske.

Při selekci na rampě se poprvé setkáváme s hlavní hrdinkou Kateřinou Horovitzovou. Ta se odmítá smířit se svým osudem a svou vzpurností přiměje Hermana Cohena, mluvčího skupiny obchodníků, k vlastnímu vykoupení. Všichni jsou převezeni do tábora a čekají na vlak, který je má převést do přístavu v Hamburku.

Pochmurnou atmosféru podtrhuje postava hubeného krejčího ve vězeňském mundúru, který má za úkol zhotovit šaty pro pana Cohena a Kateřinu.

Ve druhé kapitole seznamuje velitel Brenske své zajatce s plánem převodu peněz z jejich švýcarských kont výměnou za bezpečný odjezd do Ameriky. Za přísných podmínek pak všichni nastupují do vlaku, který se stává ústředním dějištěm celé druhé kapitoly.

Cestu naruší komplikace týkající se Kateřinina cestovního pasu a vlak se vrací zpět do „mateřského“ tábora. Sňatkem mezi Kateřinou a Cohenem je problém zažehnán a Kateřina coby manželka je připsána na cestovní pas pana Cohena.

Při svatebním obřadu se čtenář poprvé setkává s postavou rabína Dajema z Lodže, který je pouhou loutkou pana Brenskeho. Na své okolí působí jako blázen, který je deformován strašným prostředím, ve kterém žije už roky. Avšak ve své podstatě ví mnohem více než všichni ostatní.

Do této chvíle všichni židovští zajatci plní to, co po nich nacisté chtěli. Nyní však dochází ke zlomu, klesá veškerá důvěra k Brenskeho slibům. Obchodník Rappaport-Lieben už odmítá platit a držet jazyk za zuby. Vzepře se a dovolí si nemístné narážky na německou Říši, které ho později stojí život.

Ze strachu o holý život všichni ostatní pánové podepisují poslední směnky a také odesílají dopisy svým příbuzným, ve kterých žádají o peníze, protože se již vzdali veškerých svých financí. Druhá kapitola končí tím, že se vlak opět dává do pohybu. Zde můžeme vidět, že celý příběh má podobu spirály.

V závěrečné kapitole se opět nacházíme na půdě koncentračního tábora. Zajatci jsou odvedeni do podzemní umývárny, kde jsou nuceni se svléknout, odložit veškeré cennosti a vykoupat se. Kateřina se svlékáním otálí, dělá to záměrně, aby upoutala pozornost poručíka Schillingera. Když se ujistí, že nevnímá nikoho jiného než ji, vyrve mu pistoli z pouzdra a střelí poručíka i jeho zástupce. Ostatní jsou nahnáni do plynové komory a zabiti židovským komandem. Jejich těla jsou spálena, kromě těla Kateřiny, které nechává Brenske vystavit vedle spalovny. V závěru díla zpívá rabín Dajem z Lodže a vyslovuje modlitbu za Kateřinu Horovitzovou.

7.2.4. Kateřina Horovitzová a ostatní postavy:

Novela *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* zavádí čtenáře do koncentračního tábora Osvětim v roce 1943, kde Němci v plynových komorách pálili židovské zajatce. To, že se jedná právě o Osvětim, se musí čtenář dovídit sám podle tehdejších geografických a historických faktů. V knize je totiž zmíněn pouze „tábor“, jehož prostředí dokreslují komíny, ze kterých se po obloze valí dusivý dým.

S hlavními hrdiny se setkáváme v osvětimské synagoze, kam byli převezeni Němci z okupované Sicílie. Jako držitelům amerických cestovních pasů se jim dostalo zvláštní „péče a zacházení“. Tato skupinka zahrnovala 20 mužů, židovských obchodníků v čele s Hermanem Cohenem a jednu devatenáctiletou Židovku, Kateřinu Horovitzovou, kterou se pan Cohen rozhodl vykoupit poté, co na vlakové rampě zaslechl její slova směřovaná k otci: „Ale já nechci zemřít...“ (Lustig 2011, s. 7). Herman Cohen požádal Bedřicha Brenského, aby se k nim mladá tanečnice mohla připojit, s čímž velitel ihned souhlasil: „...požádal Kateřinu Horovitzovou, aby vykročila ze své řady a aby se připojila k americké skupině; kufry že jí budou dodány s malým zpožděním“ (Lustig 2011, s. 10). V tomto momentě autor rozehrává hru, na které ukáže bezohlednost a krutost nacistů.

Pro Arnošta Lustiga jsou typické silné ženské charaktery. Ani v tomto díle tomu není jinak. Kateřina je mimořádně krásná a smyslná žena. První popis získává čtenář od německého četaře Emericha Vogeltanze, který v duchu hodnotí její přednosti „Byla vskutku setsakramentsky pěkná, ta židovská děvka, ...“ „Její nohy měly ladnost prchající srny a vlasy byly jako nejčernější uhel, dlouhé, pevné a lesklé“ (Lustig 2011, s. 16).

Její krása jí pomohla oddálit okamžik smrti, když mezi všemi Židy jdoucími na smrt byla vybrána právě ona. Lustig podtrhuje i kontrast mezi její vnější ženskou krásou a vnitřní plachou, tichou povahou a dětskostí. „Musela odložit svůj varšavský kabát a četaře Emericha Vogeltanze napadlo, že by ve svlékání mohla pokračovat. Zřejmě ho tato možnost vzrušila, protože si olízl bezděčně jazykem silné chlapecké rty. S tímhle dítětem – řekl si v duchu – by se patrně užilo a napadlo ho několik dalších představ, a sledoval její ústa a hrud“ (Lustig 2011, s. 26).

Všichni muži jí obdivovali. Ti starší jako krásnou mladou dívku, která by mohla být jejich dcerou a ti mladší na ni hleděli jako na objekt milostné rozkoše. Bez ohledu na to, zda to byli Židé nebo Němci, museli se sklonit před její krásou a dokonalostí. „Hle, sami nadlidé, a uznávali tuto mladistvou židovskou květinu a dávali své uznání najevo, ...“ (Lustig 2011 s. 14).

Kateřina cítila, že je muži obdivována a rozhodla se toho využít nejen ve svůj prospěch, ale i ve prospěch rodiny. Stále čekala na vhodný okamžik, kdy požádá pana Cohena o vykoupení zbytku rodiny. „Ano, jakmile osamějí, udělá to, opakovala Kateřina Horovitzová sama sobě ještě horlivěji, než prve požádá pana Hermana Cohena, aby vykoupil matku, otce, děda a jejich šest sester“ (Lustig 2011, s. 17).

Její žádosti bohužel nebylo vyhověno, a tak se pokusila poslat rodině alespoň vzkaz na dně kufru. Netušila však, že již nemůže být doručen, neboť celá její rodina zahynula v plynových komorách.

Rodina pro Kateřinu znamenala mnoho. Rodiče i svých šest sester velice milovala. Zvláštní vztah chovala ke své sestře Lee, byla jejím miláčkem. Kateřina jí byla vzorem. Do poslední chvíle na ni nezapomněla. „Krásní lidé měli asi přece jen vždycky víc štěstí než ostatní, napadlo ho v nevysvětlitelném obdivu a závisti jako vojáka a pomyslel si, s ohledem k tomu, co znal o členech její rodiny, že to mělo sedmeru a desateru působnost“ (Lustig 2011, s. 28).

O smrti své rodiny se dozvídá od krejčího, který je přiveden z tábora do synagogy, aby ušil panu Cohenovi a slečně Horovitzové nové cestovní obleky. Krejčí nemohl Kateřině říct přímo, co se stalo, ona však pochopila z jeho náznaků před odjezdem z tábora. „V mých očích je popel“, řekl krejčí. Vtiskla mu na rty dlouhý polibek. „Jste jako můj děd, jako můj otec a jako moje matka a jako mých šest sester“ (Lustig 2011, s. 49). Je to nádherné symbolické gesto, kterým se Kateřina rozloučila se svou rodinou i s krejčím, který byl za tajný vzkaz na dně kufru potrestán a přeřazen do komanda, které odklízelo mrtvé ze sprch. Tam se spolu setkávají znovu v hodině pro Kateřinu poslední.

Lustigovy hrdinky najdou pomoc u starších mužů. V případě Kateřiny to byl pan Herman Cohen, který za ni neváhal zaplatit a vykoupit ji. Byl rozhodnut vzít ji s sebou do Ameriky a umožnit jí nový život. Na chvíli se mu podařilo vzbudit v Kateřině naději na záchranu. Čím déle ale trval odjezd, tím se vidina bezpečí vzdalovala. Pan Cohen byl odhodlán udělat pro záchranu obchodníků i Kateřiny maximum. Stal se mluvčím skupiny a vyjednával s velitelem tábora cenu, kterou za svobodu zaplatí.

Částka se neustále navyšovala a čas odjezdu odkládal. Muži byli netrpěliví, ale výřečný velitel Brenske vždy přišel s vysvětlením nepředvídané situace a nutností dalších výdajů. Donutil pány převést své i rodinné finanční prostředky na konto Říše. „Je to jistá částka zlatých franků, nutná k tomu, aby tato loď, kterou vidíte, zvedla kotvy. Možná, že tuto částku nemáte sami – nikdo nemá v úmyslu připravit vás o víc, než byste snesli – ale že ji mají vaši příbuzní“ (Lustig 2011, s. 96).

Absurdita počínání Brenskeho vrcholí tím, že ozebračené Židy přinutil napsat dopisy o bezchybném zacházení ze strany Němců. I když již všichni tušili, že pokusy o záchranu jsou jen machinací, jak získat co největší finanční obnos, stále v hloubi duše doufali. Jediný, kdo se vzepřel Němcům, byl Rappaport-Lieben z Chicaga. Byl za svou vzpouru na místě zastřelen před očima svých přátel. „Skončete to hned, nač ještě čekáte? Jakýpak Mezinárodní červený kříž. Zlaté oči, které ho uvidí. Nevěřím. Je to úkladná a loupežná vražda. Tady už neplatí žádné právo! Tady platí jen smrt ...“ (Lustig 2011, s. 99).

Banální zlo je vyobrazeno v postavě Bedřicha Brenského. Oddaný úředník Říše, vykonavatel rozkazů, zastánce všech předpisů. Plní vše ve jménu Říše. Neuvědomuje si zlo a zkázu, které po něm zůstávají. Tento krutý manipulátor vyláká z obchodníků vše, co mají, výměnou za jejich holé životy. Čtenář se může domnívat, že se chce obohatit sám, ale opak je pravdou. V závěru díla se dozvídá, že tento loajální důstojník tajného oddělení vylíčí v dopise nadřízenému příběh těchto Židů a informuje ho o získané finanční částce. Vědom si jejich bohatství, odlišil zacházení s nimi od zacházení s ostatními vězni v táboře. Ubezpečil je, že pokud budou ochotni dobře zaplatit, jejich výměna za prominentní německé zajatce proběhne bez jakéhokoliv násilí, ba s úctou. „Pokud to bude v jeho silách a zároveň v souladu se zájmy Říše, bude se snažit splnit každé jejich přání“ (Lustig 2011, s. 10). Také skupině Židů namluvil, že toto místo je pouze krátkou zastávkou před jejich další cestou na západ, kde na ně údajně čeká loď s názvem „Německo“. Všichni touží vyjet co nejdříve, neboť spatřují v cestě naději na přežití. Také předpokládají, že by je v táboře nečekalo nic dobrého. „Neboť jakkoliv si nechtěl pan Herman Cohen připouštět zbytečné deprimující návratné myšlenky na to, co spatřili na rampě a co slyšeli a jak uboze působil shrbený krejčí, všichni pánové už tušili, co znamená tábor, aniž jim kdokoli něco pověděl“ (Lustig 2011, s. 15). Avšak čtenář už pociťuje, že tyto naděje jsou nejisté.

Brenské lhal lidem a klidně se jim upřímně díval do očí. Byl to demagog a řečník s kultivovaným přednesem. Na všechno měl odpověď i vysvětlení. Nezáleželo mu na osudech Židů, jen si s nimi pohrával. Důkazem toho, kam až může hra zajít je i zinscenovaný sňatek Kateřiny s panem Cohenem. Pod záminkou neplatného cestovního pasu si vdovec Herman Cohen vezme za manželku Kateřinu Horovitzovou. Ne láska, ale zoufalství dohnalo ty dva k takovému kroku. Absurditu této svatební scény podtrhuje nejen prostředí kupé vagónu stojícího mezi ostatními dráty ghetta, ale i Brenské, který se nabídne jako svědek obřadu. Ještě v tuto chvíli se Kateřina naposledy pokusí o setkání s rodiči a projeví přání mít je na své svatbě. Opětovné odmítnutí znamená krutou jistotu, kterou ještě podtrhuje rabín Dajem z Lodže, který svatební obřad provádí. „...a zpíval, nechávaje jednu ruku na zatemnění okna kupé, aby je snad někdo z přítomných pánů nechtěl znenadání otevřít násilím, a druhou ve vzduchu žehnal Kateřině Horovitzové, která se bála, že rozumí, proč zpíval za mrtvé“ (Lustig 2011, s. 92).

Brenské si byl vědom své moci. Věděl, že jsou zajatci na něm závislí a svou hrou je týral, mučil a trýznil až do samotného konce, kdy se z Hamburku, kde jejich oko v naději spatřilo loď, která je měla dovést do bezpečí, vlak vrátil opět na stejné místo, odkud za soumraku odjížděl, do mateřského tábora Osvětim. Ještě naposledy se pan Cohen pokusil přimět Brenského ke splnění slibu, uvnitř ale věděl, že je to zbytečné. „Jsme ve vašich rukou a očekáváme, že splníte, co jste slíbili a co jsme zaplatili“ (Lustig 2011, s. 105). Jeho očekávání bylo však marné.

Všichni již od počátku šli k jasnému konci své existence, k nevyhnutelné smrti, kterou jim nacisté připravili. Cestou se ale chytali jakékoli naděje, možnosti na zvrácení tohoto krutého osudu. Měli peníze, které neváhali nabídnou a vykoupit si bezpečný odjezd. Do poslední chvíle věřili v záchranu. Kateřina se stala součástí jejich cesty. I jí prodloužili šanci na život. Mohla ještě chvíli snít, doufat, věřit na zázrak. Na této cestě poznala dobro i zlo tohoto světa. Dobro v podobě starého pana Cohena, který využil všech možností, aby ji zachránil. Zlo ztělesněné panem Brenskem ji provázelo do samého konce.

Kruh se uzavřel. Z místa, ze kterého odjela za novým životem, se vrátila, aby ten současný život ukončila. Její naděje trvala přesně dvacet čtyři hodin, od soumraku do soumraku. Pro někoho okamžik, pro druhého celá věčnost.

„Jen slepý mohl myslet, že je ještě naděje“ (Lustig 2011, s. 119). „Měla svou rasu a svůj původ a s tím nebylo kam utéci“ (Lustig 2011, s. 118). Kateřina pochopila nevyhnutelnost smrti, ale čelila jí s nesmírnou statečností. Uplynulé hodiny ji přesvědčily o tom, že prostor tohoto tábora živá neopustí. Obrnila se lhostejností, když ji donutili svléknout se jako jedinou ženu mezi muži. Nyní v této nahotě nebylo rozdílu mezi tím, kdo vlastní americký pas a velké finanční prostředky.

Nemusela se bát o svou dobrou pověst slušně vychované dívky. Nebude budoucnost, která by jí to připomněla. Snad i proto prodlužovala poslední okamžiky svého života. Byla si naprosto jistá, že svou krásou, čistotou a nevinností uchvátí německé strážné. „Nu holobrádku,“ řekl poručík Schillinger ochraptělým hlasem svému mladšímu zástupci, „pohleď na dílo samého židovského pánaboha“ (Lustig 2011, s. 121). „Dolů s tím hadrem! Zatančíš nám, jak si budeme přát!“ (Lustig 2011, s. 121). V této vrcholné epizodě je patrné prolínání vnějšího děje a vnitřních myšlenek hlavní hrdinky. Nacisté jsou v této vrcholné scéně soustředěni na fyzickou krásu Kateřiny, nemohou odtrhnout pohled od jejího těla. „Převažuje tu naprosto vizuální stránka, vnitřní motivace postavy je odsunuta do pozadí“ (Haman 1995, s. 63).

Cynismus nacistů ve chvílích, kdy se člověk blíží k smrti, byl nevýslovný. Svlékali ji očima, zesměšňovali ji. „Na tomhle koupališti se opaluje nahá každá slušná ženská“ (Lustig 2011, s. 122). Tato krutost, pohrdání a potupa Kateřinu dovedou k hrdinskému činu, který je vyvrcholením tématu vzdoru proti násilí u hlavní hrdinky. V této kritické situaci si zachovala důstojnost a neváhala se postavit na svou obranu. Využila momentu překvapení a vytrhla poručíkovi z pouzdra jeho pistoli. Ani na chvíli nezaváhala zbraň použít. První ránu vystřelila do poručíkova břicha, druhou ranou mířila na jeho mladšího zástupce. Další rány nezasáhly nikoho, ale mají pro Kateřinu obrovský význam. Těmito ranami se mstí za ztracené životy svých nejbližších, které tolik milovala, a nacisté je nesmyslně sprovodili ze

světa. „..., protože ani nesvedla zaměřit ústí zbraně, a opakovala pouze ke každé ráně nějaké jméno, které nikdo z přítomných neznal anebo nerozeznal. Poslední bylo jméno Lea“ (Lustig 2011, s. 123).

Pomsta Kateřiny nebyla plánovaná, nebyla cílem jejího jednání. Ve vteřině okamžiku u ní došlo k vyvrcholení vzdoru proti zostuzení a násilí. „Čin židovské dívky je impulzivní, nepromyšlený a nepřipravený, vyvolaný ponížením, na něž zareagovala zcela spontánně“ (Haman 1995, s. 63).

Čin, který Kateřina vykonala znamenala smrt pro jednoho z nacistů. Na něm autor ukazuje podobu banality zla. „Plnil rozkaz, který si trochu zpestřil. Zbavit zemský povrch všech Židů, od prvního do posledního“ (Lustig 2011, s. 123). Schillinger nechápe, proč umírá, vždyť dělal jen to, co po něm vyžadovali, nepřemýšlel o důsledcích, které jeho činy mohou mít. Teprve tehdy, když čelí smrti on sám, klade si otázku proč. „Chvěly se mu rty a z pravého koutku mu začala vytékat krev. Kdo slyšel, rozeznal, co šeptal. „Za co Bože?“ A znovu: „Za co Bože? Co jsem udělal?“ (Lustig 2011, s. 123).

Zde může čtenář pozorovat smrt ze dvou protikladných úhlů. Kateřina umírá následkem vzpoury bezbranného, ona je obětí násilí, nechce dále snášet potupu a ponížení. Ukáže svou sílu a hrdinství postavit se krutosti čelem. Schillinger je voják, který je jedním z mnoha vykonavatelů násilí na nevinných obětech, symbolizuje krutost a zlo. On, který by měl v tuto chvíli prokázat svou sílu a moc, umírá rukou nevinné židovské dívky. V této závěrečné scéně se objevuje „konfrontace dvou perspektiv, německého vojáka a dívky, ...“ (Haman 1995, s. 65). Toto téma střetu se v Lustigových dílech opětovně objevuje, setkáme se s ním i u Perly Sch.

„Nazítří, počínaje úsvitem, byla na příkaz pana Bedřicha Brenského vystavena mrtvola devatenáctileté židovské tanečnice Kateřiny Horovitzové ve skladišti vedle spalovny, ... (Lustig 2011, s. 129). Osvětim je místo spjaté se smrtí, mrtvá těla se ihned páčila. Tělo Kateřiny bylo vystavené po tři dny. Pan Brenske pozval ostatní vedoucí tábora, aby se přišli podívat na krásnou Židovku, která za svou neposlušnost zaplatila svým životem. Pro osvětimské vězně se stala hrdinkou a vykonavatelkou spravedlnosti, která se nesmířila s bezprávím a brutalitou.

Její výjimečnost je v díle zdůrazněna i tím, že jako jediná Židovka nepřišla o své nádherné černé vlasy. Byly nedílnou součástí její osobnosti, byla na ně pyšná jako na něco, čeho si všichni všimli a chválili. Nejvíce její kadeře obdivoval rabín Dajem z Lodže. Kdykoli se spolu setkali nezapomněl zdůraznit krásu jejích vlasů. „Jsem pánem v sušárně vlasů, ty má krásná a ty je máš tak lesklé a hebké jako černé hedvábí“ (Lustig 2011, s. 93). Symbol vlasů je symbolem Kateřininy síly. Rabín se i po její smrti zamýšlí nad jejich krásou. „..., a díval se pak ve dne v noci na tu, kterou oddával a která měla i ve smrti všechny své vlasy krásné jako hedvábí. Byly opravdu černé jako uhel“ (Lustig 2011, s. 129).

Vlasům patří i poslední rabínova vzpomínka na Kateřinu. „A rabín Dajem z Lodže začal hladit Kateřinu Horovitzovou po vlasech, jako už jednou, a po tvářích. Říkal jí stále: „Ty má maličká, ty má něžná, ty má statečná. Pochváleno budiž tvoje jméno, dříve než jméno boží. Ty má kurážná, ty má bojující. Stokrát budiž pochváleno tvoje jméno“ (Lustig 2011, s. 131). Kateřina byla spálena bez vlasů. Rabín je ostříhal a uschoval.

V díle je zmínka rovněž o vášni Kateřiny pro tanec, živila se jako tanečnice. Chtěla se této činnosti věnovat i v budoucnu. Tancem vyjadřovala své pocity, dělala lidi šťastnými, vracela lidem úsměv na tvář. „Snila tehdy o tom, že odejde s mladíkem z domu, daleko do Francie, odkud znala životopis Josefiny Bakerové“ (Lustig 2011, s. 27). Následovat kariéru svého idolu se jí bohužel nepodařilo.

Lustigova hrdinka Kateřina, zpočátku pasivní dívka přijímající velkorysou nabídku na vykoupení, se před očima čtenáře mění v hrdinku, která je schopna se aktivně bránit. I v tak zoufalé situaci, ve které se nachází sebere své síly a bojuje o zachování své důstojnosti. Mstí se za smrt těch, které milovala. Zůstává tak pro nás navždy „Stokrát kurážná, stokrát dobrá, tisíckrát spravedlivá, tisíckrát krásná“ (Lustig 2011, s. 132).

Celá kniha je prostoupena naivitou, ironií a absurditou, kterou čtenář snadno prohlédne. Sám autor od úplného začátku naznačuje, že děj nepovede ke šťastnému konci. Haman (Haman 1995) tuto nejistotu pojmenoval jako kafkovskou atmosféru neodvratného konce.

Tato novela je ceněna zejména pro svůj silný emocionální náboj a autentické zachycení atmosféry života za války. Je to působivé dílo, které čtenáře zasáhne svou hloubkou.

7.3. Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.):

Kniha *Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.*, jejíž konečný titul je *Nemilovaná*, vznikla v sedmdesátých letech minulého století, kdy Arnošt Lustig pobýval v exilu ve Spojených Státech Amerických. Poprvé knihu vydal Josef Škvorecký roku 1979 v nakladatelství *Sixty-Eight Publishers* a následně ji autor odeslal i do amerického nakladatelství *Arbour House*, kde vyšla roku 1985. Kniha získala pozitivní kritiky a sklídila tak velký úspěch. Arnoštu Lustigovi byla roku 1986 udělena *Národní (celostátní) židovská knižní cena* za nejlepší román.

Próza *Nemilovaná* patřila k nejmilejším knihám Arnošta Lustiga. V jednom rozhovoru na otázku, proč je to právě „Nemilovaná“ bez sebemenšího zaváhání odpověděl: „Proto, že všechny, které by mohla milovat, zabili“ (Lustig 1999, s. 118). V doslovu knihy z roku 1991 se od autora dozvídáme, že jde o „...povídku o duši a těle, o soubojích dobrého s horším a horšího s nejhorším... Co má člověk dělat, když obětuje tělo, aby si zachránil duši...“ (Lustig 1991, s. 218).

7.3.1. Inspirace pro vznik díla:

Arnošta Lustiga dlouho trápila myšlenka, že s odstupem času se stále více zapomíná na válečné hrůzy a příkoří, které často zažívali mladí lidé. V období, kdy dospívala Lustigova dcera Eva, autor často přemýšlel nad tím, co by si počala se svou neviností v lágru. Chtěl pro ni napsat knihu, ve které by viděla, jak byly nuceny žít ostatní dospívající dívky v extrémních podmínkách za války. Lustig požádal svou dceru Evu, aby s ním sdílela veškeré úvahy o sobě, světě a životě. Svěřil se jí s tím, že by rád napsal knihu o dívce, jako je ona. Po celý rok společně hovořili o snech, pocitech, dospívání, mužích a sexu. Autor následně propojil její myšlenky se svými představami a životními zkušenostmi, které se staly podkladem pro vznik této filozoficko-psychologické novely. Když knihu dokončil, dal ji přečíst své dceři, které se zdála až příliš „sexuální“. Po čase na knihu zcela zapomněl, až se Eva zeptala, co se s povídkou o Perle stalo. Když se dozvěděla, že ji založil a nechal bez povšimnutí, začala naléhat, aby ji poslal do nakladatelství. Lustig tak učinil a poslal ji do nakladatelství ke Škvoreckým, kde byla záhy vydána (Lustig 2004, s. 282-283).

7.3.2. Kompoziční výstavba díla:

Dílo *Nemilovaná* je komponováno jako fiktivní deník, který vypráví příběh sedmnáctileté židovské dívky, která v terezínském ghettu prodává své tělo, aby oddálila vlastní smrt.

Lustig se v této próze dotýká témat, která byla dříve tabuizovaná. Erotika, sex, prostituce spojené s půvabnou mladou ženou se v dílech autora opakovaně objevují a kritika se k nim často staví negativně. Autor sám vyjádřil názor, že píše o něčem, co je společností považováno za nepřipustné. Proto někteří čtenáři považují hlavní hrdinku za obyčejnou prostitutku. Lustig však v jejím počínání sleduje hlubší význam: „Perla Sch. je prostitutka, ale pokud jde o její mravní vlastnosti, pokud jde o její

činy, jimiž se člověk musí měřit, je to světec. Udělá nakonec víc než státníci, profesori teologie, než všichni žvanilové světa dohromady“ (Lustig a Kouba 1991, s. 13-14).

Při tvorbě postavy sedmnáctileté Perly autor pracuje s několika motivy. Nejvýraznějším je motiv mládí. Když umírá starý člověk, který svůj život prožil naplno, vnímáme to jako smutnou událost. Když ale odchází mladý člověk, kterému život ještě nedal možnost okusit všechny rozkoše i strasti, považujeme to za neštěstí, jsme naplněni lítostí a pocitem nespravedlivého osudu, který mládí nedal šanci.

Ještě hlubší pocity v nás zanechává motiv smrti krásné a mladé ženy. Mohla milovat, stát se milenkou, manželkou a matkou. O všechny tyto nádherné prožitky ale přišla. Nedostala od života možnost pocítit lásku k muži a narozenému dítěti, což je pro ženu mimořádný citový zážitek.

Motiv naděje, který se v díle opakovaně objevuje a je spojen s každým úspěšně oddáleným nuceným transportem. Naději si Lustigovy hrdinky zachovávají až do posledního konce. Bojují s pocitem, že nikdy není pozdě, nevzdávají se. Naděje u nich opravdu umírá jako poslední.

Z hlediska kompozice je důležitým rysem forma deníkového záznamu, která podle Hamana (Haman 1992) umožnila autorovi se více soustředit na bližší vykreslení charakteru, nitra a prožívání hlavní postavy. Díky formě deníku autor čtenáři předává jen útržky. Informace doplňuje postupně a čtenář si sám musí skládat a propojovat souvislosti. Dějová linie je pouze naznačena. Zápisky jsou datovány a často obsahují pouze záznam o počtu pánských návštěv a co Perla za svou službu získala. „5. listopadu. Jednou. Příruční kufřík na klobouky. Odpoledne dvakrát. Souprava zimního ženského prádla. Večer třikrát. Pánské šněrovací vysoké boty. Podkolenky. Nůžtičky na nehty (Lustig 1991, s. 24).

Od hlavní hrdinky získáváme i popisy ostatních postav, seznamuje nás s jejich příběhy. Z jejich záznamů získává čtenář informace o minulosti těchto postav. Citové vztahy Perla ve svém deníku příliš nepopisuje, nehodnotí ani jednání ostatních. Jen konstatuje fakta. Přesto je z náznaků možné zachytit, jaké životní principy a hodnoty jsou pro hlavní hrdinku prioritou.

Kompoziční výstavbou je novela atektonická. V díle autor na sebe vrství několik časových rovin. Kategorie času je v knize pojata poměrně obsáhle. Autor využívá čas přítomný, minulý i budoucí. Přítomnost je spojována se současným životem Perly v Terezíně a je použita v zaznamenaných rozhovorech. V přítomném čase Perla líčí také své myšlenky a pocity. Avšak díky deníkové formě je reálný čas popsán také v čase minulém. Na konci díla přichází jistý časový zlom, kdy do přítomnosti zasahuje jistá budoucnost, která ve čtenáři vyvolává nejistotu, protože konec díla zůstává otevřený. Čtenář tak získává možnost predikovat konečný osud hlavní hrdinky. Po přečtení díla se mohou objevit otázky týkající se smrti či přežití.

Novela je vedena chronologicky, avšak v některých pasážích se hlavní hrdinka navrácí retrospektivně do minulosti a vzpomíná na svou rodinu a přátele, kteří již terezínské ghetto opustili.

Funkce vypravěče je vedena v rovině hlavní hrdinky Perly Sch. Cílem volby ich-formy je utvrzení čtenáře v tom, že vše, o čem se v díle vypovídá je pravdivé a vyprávění o životě a zážitcích z Terezína je věrohodné a autentické.

V knize nalezneme rozhovory ve formě dlouhých dialogů, ale i pasáže obsahující Perliny vzpomínky na její rodinu, dětství a sny. Někdy mohou dialogy působit stroze a útržkovitě. Autor tento prvek využívá pro zvýšení napětí a gradaci děje.

V díle převládá spisovný, věcný jazyk bez hovorových výrazů a vulgarismů. Autor hojně využívá i zdobněliny, které podtrhují kontrast prostředí, kde se novela odehrává.

7.3.3. Děj díla:

Dílo je stylizované jako fiktivní deník, který si píše sedmnáctiletá Perla Sch. od srpna do prosince roku 1943. Je rozděleno do tří číslovaných částí, které jsou v domácím vydání doplněny dovětkem autora, kde vypráví o okolnostech vzniku díla.

V první části deníku se Perla věnuje popisu místa, kde nyní žije. „Je to už jedenáctý den, co spím na půdě vedle Hasičského domu na třídě L. Pan L. pro mě nechal zařídit mansardu. Mám odtud výhled okénkem ve střeše na hory a na Hamburská kasárna, odkud odjíždějí transporty a kam přijíždějí nové“ (Lustig 1991, s. 9).

Prostřednictvím deníkových záznamů čtenář získává představu o podobě terezínského ghetta. Poznává Magdeburská, Drážďanská a Hamburská kasárna, Domov mládeže, kasino, místní kabaret, kolumbárium a nedaleký blázinec. Všechna tato místa jsou cílem procházek hlavní hrdinky s přítelkyněmi Milenou a Ludmilou.

Popis prostředí je doplněn i výčtem aktivit, kterým se Perla věnuje, když nechce být sama. Tráví čas v Domově mládeže na L 218, kde hraje Monopoly vyrobené z lepenkového papíru. Sleduje zápasy dohrávky podzimní ligy kopané na velkém dvoře v Drážďanských kasárnách. Chodí si poslechnout českou kapelu do místního kabaretu. Perla není zařazena do žádné pracovní skupiny a většinu času tráví jen se svou spolubydlící krysou.

Z deníkových záznamů se čtenář postupně seznamuje se zákazníky, kteří Perlu vyhledávají, jako je například vedoucí pracovní čety Kabalista, starý pan O. nebo německý důstojník. Nejdůležitější osobou v ghettu je pro Perlu pan L., který pracuje v Centrální evidenci. Jeho pracovní zařazení mu dává

možnost prodloužit Perle pobyt v ghettu tím, že kartičku s jejím jménem vyřadí ze seznamu obětí určených k odsunu.

Součástí prózy je i hlášení velitele nacistické bezpečnostní policie o vyhlazení Lidic, které se náhodou dostane do rukou panu L.: „Dne 9. VI. 1942 v 19.45 hod. mi nařídil telefonicky SS gruppenführer Frank z Berlína, že na základě rozhodnutí Vůdce má být obec Lidice vypálena. Dospělí muži mají být zastřeleni, ženy přijdou do koncentračního tábora a děti mají dostat vhodnou výchovu“ (Lustig 1991, s. 65). Zpráva dále pokračuje výčtem zavražděných mužů, odsunutých žen a dětí. Konec hlášení je doplněno o soupis zabavených věcí, majetku a dobytka.

První část díla dále obsahuje úvahy o umění lásky, o strachu a smrti, o rozdílech mezi árijskou rasou a Židy. Poslední záznam deníku je o zdravotním stavu Perly. „Dostala jsem zarděnky“ (Lustig 1991, s. 91).

V druhé části prózy Perla slaví sedmnácté narozeniny. Ve svých záznamech vzpomíná na rodinu a na vážné onemocnění matky, které mělo za následek její odcizení s otcem. Věnuje se zde i rozhovorům s Lídou. Tyto zápisky se týkají především sexu, lásky a milostných vztahů.

Dalším hrdinou, kterého Perla v deníku zmiňuje, je Fredy Hirsh. Krásný mladík, sportovec a elegán, který byl za svou lásku ke stejnému pohlaví poslán do koncentračního tábora. Zmínka o tomto homosexuálním Němci je v povídce jedinou tohoto druhu.

V této části deníku se Perla vyznává z hlubokého citu k panu L. Miluje ho tak, jako nikoho předtím nemilovala. Vzpomíná na svoji první noc strávenou s mužem a jakého zklamání se jí dostalo.

Dále se čtenář setkává s dalším zákazníkem Perly, kterým je Rabín B. Po styku s Perlou u něho propuknou tak silné emoce spojené s jeho vírou, že se neubrání pláči. Nepřímo obžaloval Boha za to, co dopustil na tomto světě. Perla se nechyluje k modlitbám, neumí se modlit, ale mívá sny o příbězích vycházejících z Bible.

Třetí část povídky začíná odjezdem Ludmily. Perla ji doprovází na nástupiště do transportu. Odjíždí také pan L. a s ním i naděje na další pobyt v Terezíně. Perla dál vede každodenní záznamy o návštěvách zákazníků a snaží se opatřit si věci, které jsou pro zbytek pobytu v ghettu nezbytné. Žádá Kabalistu o svíčky a získává i papír na další pokračování svého deníku. Dozvídá se o smrti Rabína B. Oběsil se, protože se dozvěděl, že v lágru na jeho dětech byly prováděny pokusy.

Třetí část je ukončena záznamy o návštěvě německého důstojníka. Pro Perlu je ztělesněním krutosti a zla. Ví, že si k ní může dovolit vše. Perla je pro něho jen bezcennou hračkou. Podobně jako Kateřina Horovitzová se i Perla dokáže zlu postavit. Všechna potlačovaná nenávist vůči důstojníkovi

vyvrcholí v závěru díla, kdy Perla bez jakýchkoli výčitek svědomí Němce zabije. Nelituje svého činu a ráno klidná, smířená se svým osudem odchází z bytu a zanechává tělo na slavníku na půdě. Ještě před odchodem nezapomene uschovat to nejcennější, svůj deník. Je to jediný důkaz její existence, důkaz o době a místu, kde byla nucena strávit dva roky svého života.

7.3.4. Perla Schlomovitchová a ostatní postavy:

Próza *Nemilovaná* nás zavádí do prostředí terezínského ghetta, kde druhým rokem přežívá hlavní hrdinka Perla Schlomovitchová.

Perla pochází z židovské rodiny, o níž se dozvídáme z mnoha deníkových záznamů, kdy vzpomíná na odsun z jejich pražského bytu, na lásku otce a matky, která se postupem času vytratila a matka otce odmítala. Perla velice lituje, že i ona sama pro otce přestala existovat a jeho počáteční láska se změnila ve lhostejnost. Rodinu neopustil, ale často odcházel a s nikým se nebavil. Perla ho potřebovala a on ji nebral na vědomí.

Rodiče si vybavuje, jak společně rozsvěceli svíce a dodržovali židovské tradice. Snad právě proto má Perla ráda svíčky a světlo. Z období dětství se Perla nejraději vrací ke své sestře. Vyprávěla jí příběhy a pohádky. Ráda si je vymýšlela a toužila je jednou napsat. Nyní v ghettu Perla sepisuje svůj příběh. Psaní dává jejímu životu smysl a pomáhá jí najít to důležité v životě. „Je to oheň, který cítím, když píšu a napadá mě, že já sama jsem ten oheň, když píšu. Je to doslova, jako bych hořela. Není to nic, co bych dokázala popsat. Obsahuje to věc, která je stejně silná jako život“ (Lustig 1991, s. 121).

Smutná vzpomínka, která se Perle ve snu vrací, je spojena s nemocí matky. Byla dlouho upoutána na lůžko a následně převezena do nemocnice, kde ji Perla v doprovodu babičky navštívila. Nemoc matku změnila k nepoznání a Perla si nyní vyčítá, že nebyla schopna ukázat, jak hluboké city k ní chovala.

Záznamy o rodině se prolínají s vyprávěním o přátelství ať z dětství nebo ze současnosti. Autor nám zprostředkovává vztah mezi Perlou a její kamarádkou Ludmilou. Dívky spolu tráví v Terezíně hodně času. Lída je nezkušená a naivní, zajímá se o detaily ze sexuálního života. Ona sama by se nemohla prodávat jako Perla, svou kamarádku za to ale neodsuzuje. Mluví spolu o životě minulém i současném, dokonce plánují i společnou budoucnost. „Jestli přežijeme a zůstaneme samy, můžeme žít dohromady“ (Lustig 1991, s. 129).

Lída chce vědět, co je to láska. V rozhovorech očekává od Perly jasnou odpověď. Ta ji ale zklame, vysvětlí jí, že láska je plná protikladů, čistá a špinavá, nevinná i vinná, je v ní touha i strach. Lídu trápí, že její odsun se blíží a ona ještě stále nebyla s mužem. Před odjezdem z Terezína na východ projevila přání odjet z ghetta jako žena, což se jí poslední listopadovou noc roku 1943 splnilo.

O tom, že láska je věčná a všudypřítomná, vypráví i příběh Diany a řezníka Josefa Reinishe, kterému Perla věnuje v deníku záznam. Všichni v Terezíně je obdivovali, byli krásný pár. Haryček pro ně neváhal krást. Když Josef chtěl pro Dianu Shakespearovo drama *Kupec Benátský*, Haryček mu v místní knihovně opatřil rovnou šestnáct svazků tohoto autora. Tato krátká epizoda je dokladem toho, že i v prostředí ghetta, v tak bezvýhodné situaci si lidé dokáží zachovat svou lidskost.

Hlavní hrdinka Lustigova díla se živí jako prostitutka. Nebyl to její záměr žít se tělem. Mezní situace, ve které se nachází ji k tomu dovedla. Prostituci neodsuzuje jako něco neslušného a špatného. Poskytuje sexuální služby, ale často u ní muži hledají jen útěchu, klid a porozumění. Právě z těchto důvodů jsou mravní vlastnosti hrdinky považovány za kladné. Příklad můžeme najít u pana O., který po Perle nikdy nevyžaduje sexuální služby. Stačí mu její přítomnost. Tráví spolu čas vyprávěním. Prostřednictvím pana O. se Perla dostává do exotických zemích, poznává historická místa a události. Pan O. je pro ni učitelem a mentorem a Perla ho ráda poslouchá.

Perla opravdovou lásku nikdy nepoznala. Muži ji navštěvovali pouze za účelem uspokojení živočišného pudu a ona jim poskytovala své služby z pudu sebezáchovy. Chtěla přežít a to jediné, co mohla nabídnout bylo její krásné a mladé tělo. „Jenom se mě proboha neptej, co odděluje lásku od vášně a vášně od žláz. Je to asi něco jako spojení mezi teplem a ohněm. Nepotřebuješ vždycky oheň, ale potřebuješ teplo“ (Lustig 1991, s. 81).

Perla se v průběhu psaní deníku mění z dívky v dospělou ženu, která se naučila znát své tělo a vášně a věděla, jak je uspokojit. „Než jsem se naučila sledovat své nejtajnější požadavky, všechny ty polotušené nejasné touhy a jiné touhy, byla jsem ztracená“ (Lustig 1991, s. 130).

Ve svých záznamech se hrdinka vrací do doby, kdy i první sexuální zkušenost nepřinesla očekávané pocity, neboť i její první milenec se zajímal pouze o její tělo a ne duši. Perla však chápala, že tento akt je nezbytný k tomu, aby se z dívky stala ženou a nelitovala. Nestyděla se hovořit o intimnostech, vztah muže a ženy je podmínkou zachování existence lidského rodu. „Je to skoro směšné, že je muž podmínkou ženy a žena podmínkou muže“ (Lustig 1991, s. 130).

Naučila se znát muže, poskytnout jim to, po čem prahli, rozuměla jim a snažila se proniknout do jejich úvah a pochopit jejich záměr a jednání. Získávala od nich cenné životní zkušenosti a sama si na základě toho vytvářela vlastní úsudek a názor. „Taky jsem dospěla k náhledu, že ti z mužů, kteří mají rádi svou matku, mají ženy raději než ti, kterým je matka lhostejná, „dodala jsem. „Můžu jen odhadnout z toho, jak někdo mluví o své matce, jakým způsobem bude zacházet se mnou. Ještě to nikdy neselhalo. Muži, kteří mají rádi ženy, mají rádi svou matku“ (Lustig 1991, s. 131).

Formou deníkových zápisků se čtenář seznamuje s panem L., ke kterému má Perla nejbližší vztah. Stává se jejím milencem a postupem času i přítelem. Znamenal pro ni život, další naději, prodloužení pobytu před transportem. Stačil jediný pohyb, kdy se jeho rukou kartička v evidenci přesunula z jedné strany na druhou a Perla dostala novou šanci. Podle Todorova tento v normálním světě bezvýznamný čin byl obrovským hrdinstvím v terezínském ghettu. Pan L. riskoval svůj život a díky jeho odvážnému jednání Perla několikrát unikla transportu do vyhlazovacího tábora. Je si velice dobře vědoma, že místo ní jde na smrt jiná osoba, ale přesto cítí úlevu, že její odchod a následná smrt je o několik dní či týdnů oddálena.

Smrti se Perla vyhnout nemohla, ale dostala dar v podobě dalších dní strávených v ghettu v bezpečí své půdy. Zde můžeme nalézt paralelu mezi Jaspersovým pojetím zla a životem, který v ghettu prožívala hlavní hrdinka čekající na smrt. Existenciální konec přijít musí, ale cestu k tomuto konci lze prodloužit.

Autor zde poukazuje také na fakt, že hranice morálky se v mezních situacích posouvají. I když člověk cítí vinu, je zároveň šťastný, že svému osudu na chvíli unikl. Tentýž morální problém řeší i Kateřina Horovitzová, když na rampě prohlásí, že nechce zemřít a využije nabídky pana Cohena na záchranu. Perla na rozdíl od Kateřiny neví, kým je její jméno nahrazeno. Kateřina postupně získává jistotu, že je jediná, kdo z rodiny stále žije.

Díky panu L. dostává Perla i spoustu informací o životě, politice, cestování. Je pro ni zdrojem poučení o světě a lidech, které již nikdy nepozná. Díky společným chvílím Perla dospívá. Přeje si, aby to nikdy neskončilo. Jejich vztah se postupně mění v lásku, což si Perla uvědomí až tehdy, kdy je pan L. povolán do transportu. „Nerada říkám to slovíčko, ale ráda bych ho, alespoň dodatečně použila: Perla miluje pana L.“ (Lustig 1991, s. 146). Jejich city byly vzájemné, což potvrzují poslední pocity pana L. před transportem. „Ráno mi řekl, že to bylo to nejsladší, jak kdy usínal. A že by si přál, aby, až bude muset zemřít, umíral takhle“ (Lustig 1991, s. 121).

Po odjezdu pana L. z Terezína byl osud Perly zpečetěn a čekání na transport se stává denní rutinou. Perla se cítí sama a o to více se věnuje psaní deníku a zaznamenávání všech událostí a vzpomínek. Jednou bude deník tím jediným svědkem její existence a podá svědectví o jejím hrdinském činu.

„...některé ženy jako já používají svoje tělo jako zbraň, ...“ (Lustig 1991, s. 132). I Perla své tělo využila a vyrovnala se se zlem, které jí nacisté způsobili. Německý letecký důstojník, který ji navštěvoval se pro Perlu stal ztělesněním zla. Byl posedlý dokonalostí, touhou vždy plnit rozkazy, pokládal za ctnost to, co dělá. Na jeho postavě autor ukazuje banalitu zla. Věrný myšlence Říše a Hitlerovi, v perfektně padnoucí uniformě, věrný své vojenské cti je bez výčitek ochoten zabít. I když k Perle přichází jako

zákazník, neustále ji ponižuje, uráží. Židé jsou pro něho podřadnou rasou. Nepotřeboval k jejich zabíjení důvod, stačila jen snaha ukázat se, ukázat schopnost zabíjet bez důvodu. Stačí jen splnit rozkaz.

„Díval se na mě jako na psa, nebo jako do zrcadla. „Každý má nakonec, co si zaslouží,“ řekl. „Chtěla bych někdy vědět, co se děje v hlavě těch druhých,“ odpověděla jsem. „Co si můžeš myslet, když šlápneš do mraveniště? Zeptal se mě. „Věnuješ jim jen myšlenku. Nic víc. Někdy ani to ne“ (Lustig 1991, s. 201).

Tak jak se prohlubuje ponížení Perly ze strany důstojníka, roste v jejím nitru touha po pomstě. „Hrůza genocidy, vražedné krutosti a nelidskosti, které je donucena být svědkem, jako by v ní náhle probudila to, co je skryto v nitru člověka stejně jako milosrdenství a láska – totiž vražednou nenávist“ (Haman 1995, s. 67).

Perlu, která pochopí, že zlu se musí člověk bránit, vykreslí autor jako „... jako vykonavatelku spravedlnosti“ (Haman 1995, s. 67). Bere spravedlnost do svých rukou a důstojníka zabije. Vědoma si toho, že druhý den ráno nastoupí do transportu, skoncuje se zlem. Myslí na své přátele, ženy, muže, děti, starce, které viděla umírat. Nepociťuje lítost a výčitky nad svým činem. Pro ni to byl akt spravedlivé pomsty za oběti nacistického systému. „Rozumím tomu, nebo si alespoň myslím, že tomu rozumím,“ řekla jsem. Chceš prostě zabít, když zabijou tebe. Je to, jako bys měla žízeň, ale místo vody se ti chtělo pít spravedlnost“ (Lustig 1991, s. 213).

Čtenáře může překvapit způsob, jakým Perla důstojníka zabila, když mu prokousla hrdlo. Je však nezbytné uvědomit si okolnosti, které ji k tomuto činu dovedly. Zlo a neustále pokořování ze strany důstojníka, jeho síla a moc ve srovnání s její bezbranností, to vše, spolu s nenávistí, mělo za následek tento dramatický konec. Vražda důstojníka je vyvrcholením tragického vzdoru hlavní hrdinky, který byl motivován zlem, kterému byla dlouhodobě vystavena a nemožností zvrátit svůj osud. Podle Hamana byl tento akt „... zoufalým činem jedince, jež osud zahnal do slepé uličky odkud není úniku, a jenž se tedy mstí tomuto osudovému zlu“ (Haman 1995, s. 67).

Hlavní hrdinka dila se po celou dobu snažila přežít, pud sebezáchovy ji zachoval při životě, nezničil její touhy hned, ponechal jí naději bojovat s hrůznou skutečností. Díky své kráse a mládí dostala šanci a snažila se jí využít. Kam až je ale člověk ochoten zajít a kde jsou hranice boje o přežití, kde jsou hranice dobra a zla, pomsty a odpuštění? Nakonec i Perla je jen „další na řadě“, jednou z mnoha, která stojí na nádraží a čeká na svůj vlak. Svého činu nelituje, udělala by to znovu. Nyní má jistotu, směřuje k nevyhnutelnému konci, konci své existence. Následuje ty, kteří svůj boj se zlem již prohráli.

„Nemusím se bát, že bychom neodjeli. Cítím se prázdná, jako bych neměla v kostech morek, jako by se obnažila moe existence, stejně, jako by i pokryla neviditelná tma a zároveň v sobě cítím

přítomnost lidí, kteří už odjeli, jedou a ještě pojedou. Známi a neznámí jsou se mnou. Odjedu, kam odjeli už téměř všichni“ (Lustig 1991, s. 216).

Perla věnuje část záznamů v deníku i své spolubydlící, kryse. Krysa je svědkem všech jejích návštěv, může se s ní bavit, stala se z ní společnice, která přežije i v těch nejhorších podmínkách. Velice často se s ní hlavní hrdinka srovnává. „Asi jen krysa a člověk dokážou přežít, co se dá přežít“ (Lustig 1991, s. 153). I její poslední zápisky před odjezdem směřují ke kryse. Krysa se nemusí obávat zítřka, ta přežije a bude jí patřit všechno, co vlastnila Perla. Autor se ve vztahu Perly a krysy pokouší o vyobrazení krajních mezí lidské a zvířecí bytosti.

V díle se objevuje spousta symbolů. Jedním je číslo 44. Čtenář se s ním poprvé setkává při rozhovoru Perly s Kabalistou. Perla vyzvídá, jaký je význam jednotlivých čísel. „Čtyřka v řadě za čtyřkou zajišťuje hrdinské činy. Znamená stálost v nestálosti. Čtvero větrů, čtvero světových stran, čtvero ročních období“, řekl Kabalista. „Byla bych radši, kdyby taková čtyřka v novém letopočtu znamenala dům, kde se dá bydlet beze strachu, že tě odvezou jako dobytek,“ řekla jsem. Toto číslo pro Perlu znamená i naději na nový život. „Vím, co je to naděje,“ řekla Lída. „Záplata na všechno, co se ti roztrhalo nebo rozpáralo, opotřebovalo a sešlo“ (Lustig 1991, s. 181). Právě v této těžké době ji Perla potřebovala ze všeho nejvíce.

Pro Perlu je číslo 44 osudové. Nastupuje do vagónu s číslem 44 na krku. Význam čísla naplnila i svým bojem se zlem, zabila toho, kdo pro ni představoval předčasně a zbytečně ukončené životy všech židovských obětí. Dokázala si zachovat v rámci možností stálé zvyky a rituály všedních dnů v době, kdy se člověk nemusel dožít rána a jeho život byl bezcenný.

V díle se často využívá i symbol světla a svíčky. Světlo je naděje, život, možnost volně dýchat. Všechno to, po čem Perla touží. Svíčka je navíc spojena s její nejmilejší aktivitou, kterou je psaní. Svíčka jí asociuje domov a rodinu, kterou ztratila.

Symbol stínu je spojen se smrtí, s časem, kdy člověk umírá. Je to věčný společník všeho na zemi a mizí nenávratně s tím, k čemu patří. Lidé ho pozorují, děti ho využívají ke svým hrám, je tady spolu s nimi. I Perla s Ludmilou se ve svých úvahách ke stínu vrací. „Proč se asi tolik bojí o stín,“ řekla jsem. „Třeba je to to poslední, co má.“ „Stín je smrt, nemusí mít strach, že zmešká“ (Lustig 1991, s. 141).

Hvězdy, které jsou na obloze jsou krásné a symbolizují dobro, ty pohaslé jsou ozvěnou těch, co již odešli a nejsou mezi námi. Hvězda také označuje všechny Židy a stává se symbolem utrpení a smrti. „...ze všeho nejdůležitější je pro mě pohled na měsíc a hvězdy, na noční oblohu, minulost, která skrývá své tajemství, a budoucnost, která se zdá lepší, protože obsahuje naději“ (Lustig 1991, s. 80).

V díle najdeme i dlouhé pasáže popisující sny Perly. Jsou spojeny se spánkem, kdy mohou lidé uniknout realitě tohoto světa a spočinout v blaženém snění. Sny mají pro Perlu obrovský význam. V nich se vrací do dětství ke své rodině, matce a otci. Jeden sen se jí vrací stále. Vypráví o nemocné matce, která strávila měsíce v nemocnici a Perla, tehdy ještě malá, ji nedokázala ze strachu políbit. Od té chvíle se v Perle něco zlomilo, uzavřela se před světem ve svých myšlenkách, ztratila důvěru v lidi, se kterými by mohla své pocity sdílet. Později pochopila, že nedůvěra a strach plynou z pocitu osamění a ztráty toho, co milujeme. „Sny jsou jako život, nikdy si nepamatuješ, kdy začnou, jen si obstojně uvědomíš, kdy končí“ (Lustig 1991, s. 143). Tím místem, kde nejen pro Perlu ale pro lidi kolem, končí sny a vyhasínají životy, byl koncentrační tábor a ona si to uvědomovala naprosto jasně.

„Je to v každém ohledu už dávno, i bez ohledu na čas, který už uplynul. Ale každý si nese všechno, co prožil s sebou a jde to s ním celý život, ať jde, kam chce“ (Lustig 1991, s. 129). Hlavní hrdinka do svých sedmnácti let zažila nejen krásné chvíle spojené s obdobím dětství, ale hrůzu, bezpráví a smrt, které provázely její dospívání. Vědoma si toho, kým byla a jak žila, chtěla zanechat svědectví o sobě samé, lidských osudech, zármutku a neštěstí v podobě deníku. Při odchodu z půdy jej pečlivě schovala a doufala, že ho jednou někdo najde a zjistí, co za zvěrstva na židovském lidu nacisté napáchali.

8. Závěrečná komparace židovských hrdinek:

Dílčím tématem mé bakalářské práce je komparace třech židovských hrdinek Arnošta Lustiga. Všechny hrdinky jsou velmi osobité, je ale možné u nich najít společné rysy.

Prvním shodným rysem je jejich židovský původ, který je předurčil k nucenému odsunu z jejich domovů. Dita i Kateřina prožily hrůzy koncentračních táborů, Perla na transport čekala v terezínském ghettu. Všechny bojují s bezvýchodnou situací a uchovávají si naději.

Pobyt v táboře je u každé dívky posunut do jiné časové roviny. Pro Perlu a Kateřinu je přítomností. Dita žije svůj život v osvobozené poválečné Praze a snaží se zapojit do všedního života.

Lustigovy hrdinky jsou vnímány svým okolím jako krásné dívky. Disponují fyzickou krásou, která si zasluhuje obdiv jak mladých, tak starých mužů. Kateřině a Perle se dostane pochvaly, i když pohrdavé, i od německých vojáků a důstojníků. Krása těmto hrdinkám pomohla v jejich snaze přežít. Kateřinin půvab jí umožní oddálit nevyhnutelný konec v plynové komoře, Perla prodává svou krásu a tělo za dva roky života. Ditu obdivné pohledy mužů doprovázejí i v den její smrti.

Dívky se odlišně staví i k problematice sexuality. Dita zažívá svou první sexuální zkušenost a je pro ni spojena s pocitem štěstí a s mužem, se kterým jak doufala ji čeká budoucnost. Pro Perlu je sex jen prostředkem, jak přežít. Je však nucena překonat počáteční zábrany. Rozkoš z milostného aktu neprožila. Kateřina si své panenství uchovává až do smrti.

Nejen v tomto se Kateřina od obou dívek liší. Svě tělo si chrání a uvnitř je naplněna studem. Je pro ni nepředstavitelné ukázat svou nahotu. Této zásady se vzdá až těsně před smrtí, kdy je nucena se svléknout před zraky nacistů. „Teprve teď ji chtěl poručík Schillinger přimět k tomu, aby shodila i to poslední; jeho rty zvlhly, jako by pil. Najednou sprostě zaklel. „Čeho se bojíš, ty Carmen ze Židů?!“ (Lustig 2011, s. 121).

Všechny hrdinky se mění z dívek v ženy. Dozrávají nejen fyzicky, ale hlavně psychicky. Nejrychlejší proces přeměny je patrný u Kateřiny. Ta se z vystrašené a zbabělé dívky během několika hodin, kdy je vystavena psychickému nátlaku, změní v odvážnou ženu, která se neváhá pomstít tyranovi i za cenu vlastního života.

Dita je ze všech hrdinek nejstarší, dosáhla plnoletosti. Fyzicky dospěla, její psychika je ale narušená předchozími životními etapami a ona není schopna depresivním náladám odolávat a vyrovnat se s útrapami, které v ní minulost zanechala. Do její postavy Lustig vložil „...netušenou tragédii lidí, vrátivších se z táborů zpět do normálního života, tragédii bývalých vězňů v normálním poválečném životě“ (Lustig 1969, s. 226).

Perla je z dívek nejmladší. Proces dospívání u ní je možné pozorovat hlavně v rovině fyzické. Její tělo se mění a ona v něm postupně objevuje nejen jeho krásu, ale i možnost ho využít jako prostředek k přežití a na samém konci života i jako zbraň.

Vzhledem k ranému věku, kdy byly dívky vytrženy z rodinného prostředí, jim chybělo i vzdělání. Autor ale i v této rovině nachází řešení. Dita po návratu z koncentračního tábora začala studovat, i když s velkou nechutí. Učitel Munk ji vede k lásce ke čtení. Perla našla svého učitele v panu O., jehož stáří a životní zkušenosti jsou základem informací, které může Perle předat. U Kateřiny se s tímto tématem nesetkáváme. Je pouze zmíněna její láska k tanci, který by ráda studovala.

Významný vliv mají na všechny hrdinky starší muži. Všemi možnými prostředky se je snaží dočasně ochránit. Perlin ochránce pan L. mění pořadí na seznamu Židů v evidenci terezínské kartotéky a tím oddaluje nástup Perly k transportu. Svou rodinu ochránit nedokázal. Perle, ale umožnil žít o dva roky déle.

Kateřina našla pomoc u Židovského obchodníka pana Hermana Cohena, který za ni zaplatil tučnou částku, aby jí zprostředkoval odjezd do bezpečí. Herman Cohen, uchvácený krásou mladé židovky, pro záchranu jejího života rovněž neváhal pojmout ji za svou manželku. Kateřina je pro záchranu svou i své rodiny odhodlána udělat cokoli, a tak s účelovým sňatkem souhlasí.

Učitel Munk je tím, kdo se snaží chránit Ditu. Ta o jeho pomoc často ani nestojí. Učitel v ní spatřuje svou dceru, která zemřela. V myšlenkách neopouští Ditu ani poté, co odjela do Švýcarska. Zajímá se o to, jak se má. Píše jí vřelý dopis, který si Dita už bohužel nepřečte.

Prostředí, ve kterém hlavní hrdinky žijí a lidé, se kterými se stýkají hrají významnou roli. Nejdetailnější představu získáváme od Perly. Může se pohybovat volně bez omezení, a tak při společných procházkách s Ludmilou poznáváme téměř všechna místa terezínského ghetta. I když Perla obývá půdu sama, má kolem sebe spoustu přátel. Nepracuje, ale přes den se věnuje rozmanitým činnostem. Několikrát denně ji navštěvují její zákazníci, s přáteli chodí na koncerty, hraje Monopoly, sleduje zápasy v kopané. Její největší zálibou je její deník. Svěřuje se mu jako svému největšímu příteli. Zaznamenává si do něho všechny důležité informace, sny, vzpomínky a tužby. Velice přesné záznamy si vede o výnosech z prostituce.

Kateřina je naprostým opakem Perly. Její pobyt je omezen na prostředí koncentračního tábora, do kterého je převezena. Pohybuje se ve společnosti samých mužů, chová se tiše, je zamlklá, vystrašená a jediné, na co se odváží zeptat, je možnost svobody pro svoji rodinu. Žije v neustálém strachu a napětí, zda se plán na záchranu podaří zrealizovat. Nemůže se svobodně pohybovat jako Perla, je pod

neustálým dohledem stráží. Jediným přítelem, ke kterému se upíná její naděje na svobodný život, je pan Cohen. Postupem času je Kateřině jasné, že jeho snažení je marné.

Dita Saxová na rozdíl od obou dívek je volná, svobodná, nikdo a nic ji neomezuje v jejím konání. Má kolem sebe přátele, nachází lásku, je obdivována a milována. Může pracovat, plánovat si svou budoucnost. Budoucnost, které se ani Perla ani Kateřina nedočkají. Dita není sama, ale přesto se cítí osamocena. Stále hlouběji propadá depresím a melancholickým náladám. Je váhavá, nerozhodná a nedokáže využít nabídnuté pomoci. Z reality tohoto světa uniká do světa románových hrdinů. Četba jí přináší uspokojení.

Téma rodiny je tím, co naplňuje všechny tři Lustigovy hrdinky. Vracejí se ve vzpomínkách ke svým rodinám, do svých domovů, kde strávily bezstarostné a spokojené dětství. V jejich podvědomí jsou uloženy i smutné zážitky spojené s odsunem, odloučením, násilným vytržením z matčina objetí. Všechny dívky své rodiny ztratily, zahynuly v koncentračních táborech. Dita jako jediná přeživší pociťuje ztrátu rodiny, která by jí mohla pomoci na její cestě životem. Kateřina rodině věnuje své poslední myšlenky na tomto světě. Každá střela, kterou vypálí nese jméno jedno z členů rodiny.

Příběhy všech tří dívek spojuje problematika zla. Zlo je ztělesněno v postavách německých vojáků a důstojníků, se kterými se hrdinky za války setkaly. Všechny se ocitly v jejich bezprostřední blízkosti a pociťovaly krutost a násilí. Perla ve svých zápiscích popisuje rozhovory s německým důstojníkem, které jsou plné ponížení a pohrdání. Podvolit se mu je nutností, neuposlechnout by jí stálo život. Ona je obětí zla, ale i v jejím nitru se během měsíců pokoření a zneužívání hromadí zloba, která vyústí ve vražednou pomstu.

Kateřina z počátku více než zlobu pociťuje nejistotu a strach. Neví, co ji čeká. Je plna pochybností. S přibývajícím časem se šance na záchranu všech rukojmích zmenšuje a Kateřina si přestává dělat klamné naděje. Tíha zla, v podobě velitele tábora a stráží, jejich cynismus a agresivita ji dovedou k pomstě, která kulminuje ve chvíli největšího ponížení, kdy je nucena přede všemi odhalit svou nahotu.

Dita se setkává se zlem v útlém věku. Je ještě dítětem, které je násilím odtrženo od matky. Tento krutý zážitek se jí neustále vrací, nemůže ho dostat z mysli. Probouzí v ní lítost nad tím, že nezahynula spolu s matkou. Zlo na ní zanechalo psychické následky. Pod vlivem zla u ní došlo ke zhroucení všech ideálů a ona není schopna dál žít. Navenek veselá a sebevědomá dívka, uvnitř nerozhodná, tápající, hledající místo ve svém životě. Její rezignace a snaha odsunout negativní myšlenky hluboko do podvědomí ji dovedou až k sebevraždě. „Tak jak chtěla, to nikdy nešlo, a tak, jak to šlo, to nechtěla. Podivila se jak čirá a prostá byla odpověď, kterou v sobě našla“ (Lustig 1969, s. 219).

Lustigovy hrdinky, v rámci svého bytí, bojují s nepřízní osudu a jeho následky. Zažívají utrpení, které jim přináší život. Morální a mravní hodnoty se u nich mění v souvislosti s mezními situacemi, do kterých se dostávají. Z jejich životů nelze odstranit smrt a násilí. Životy Perly a Kateřiny nejsou v jejich rukách a Dita svůj život sama změnit nedokáže. Musí tedy žít ze dne na den a snažit se překonávat nástrahy, které jim život klade. Přesto se dívky snaží nepřipouštět si nevyhnutelný konec a dopřát si příjemné zážitky v podobě četby, hudby a vzpomínek na šťastnou minulost i psaní deníku.

V závěrečných dějových scénách dochází k vyvrcholení tragického vzdoru, který končí pomstou. Perla neovládne chování a nenávisť vůči německému důstojníkovi. Neunesse jeho výsměch a ponižování a zabije ho. Kateřinina pomsta vychází z naprostého ponižení a bezbrannosti. Rodí se ve chvíli, kdy se svléká před zraky německých strážců i židovských obchodníků. Ani jedna z dívek nezaváhá. Jejich čin je okamžitým hnutím mysli. Jednají bezprostředně na základě situace, ve které se nacházejí. Jejich svědomí zůstává nedotčené, nemají výčitky. Pomstily se nejen za sebe, ale i za své blízké.

Osud Dity je ukončen také tragicky. Dobrovolně si bere život. Nemá dost síly bojovat s minulostí, která ji vždy dostihne. Není schopna vyrovnat se s krutostí, kterou zažila. Perspektivu bezstarostného života hledá marně. Je nejistá a zoufalá. Věřila ve spokojenou budoucnost, která nepřicházela a ona sama neměla dost sil změnit svůj život k lepšímu. Východisko našla ve smrti. Vzdává svůj boj o život, ačkoliv má možnost žít. „Všechno náhle odešlo. Strach, že někomu způsobí potíže, se ztrácel, stejně jako stín bolesti na jemné bílé kůži v barvách nedozrálé broskve“ (Lustig 2011, s. 220).

Závěrem můžeme říci, že všechny Lustigovy hrdinky mají i dnes velký vliv na čtenáře. Svou silou a vůlí, mohou přesvědčit o tom, že člověk je schopen bojovat i ve zdánlivě bezvýchodné situaci, zachovat si svou důstojnost a nenechat se vyřadit z boje, který se může zdát dopředu prohraný. Autor, na osudech dívek ukazuje, jak krátký může být moment, který život odděluje od smrti, a i přesto se člověk dokáže zlu bránit a nenechá se pokořit krutostí.

Díla Arnošta Lustiga jsou věnována tématice holokaustu, životům v koncentračních táborech, přechodu do svobodného světa, traumatům, která jako důsledek minulosti zůstávala hluboko v duších lidí i po válce. „Co se jednou stalo, nedá se odestát. Jediný způsob, jak by se to odestálo, by spočíval v návratu času, v tom, kdyby se čas zpětně odvíjel, ale to je nemožné. Čas je nenávratná změna“ (Lustig 1969, s. 225). Právě z tohoto důvodu má dílo Arnošta Lustiga své místo v české i světové literatuře. Vyzdvihuje lidské hodnoty, které jsou nezbytné jak pro jednotlivce, tak i pro celou současnou společnost, hodnoty, na které nesmíme nikdy zapomenout.

9. Závěr:

Cílem bakalářské práce je přiblížit dílo Arnošta Lustiga, spisovatele a novináře, který se řadí k tzv. druhé vlně válečné prózy. Jeho díla nám přinášejí svědectví o době, která je spojena s největší tragédií v soudobých dějinách celého lidstva. Tragédie holokaustu a utrpení lidí za války i po ní se staly hlavními tématy Lustigovy tvorby.

Autor čerpá inspiraci ze své životní zkušenosti židovského vězně, která mu poskytla náměty pro jeho knihy. Ve svých příbězích popisoval hrdiny, kteří prožívali válečná traumata způsobená pobytem v koncentračních táborech, vyrovnávali se s hrůznými zážitky, ale dokázali se vzepřít svému osudu a bojovat o svou lidskou důstojnost i za cenu nejcennější, svého života. Lustigovi hrdinové svou odvahou dokazují, že o přežití se musí člověk zasadit. Autor vyzdvihuje jejich statečné činy, které jsou ojedinělé a plně si zaslouží čtenářovu pozornost a obdiv.

Úkolem této bakalářské práce je analyzovat a porovnat tři literární díla Arnošta Lustiga. Jedná se o prózy Dita Saxová, Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou a Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.).

V teoretické části je podrobně rozebrán život a tvůrčí činnost autora. Dále je věnována pozornost stylu psaní, kompozici, metodám, jazykové stránce děl a klíčovým tématům v Lustigových dílech. Hlavní důraz je kladen na téma krásné ženy jako silné a statečné hrdinky, která se postaví násilí, utrpení a bojuje o zachování své důstojnosti a aktivně vystupuje proti zlu a nacistické agresi.

V praktické části práce jsou formou komparativní metody porovnány protikladné a shodné rysy hlavních postav s přihlédnutím k jejich věku, prostředí, minulosti, zázemí a možnosti budoucí existence. V rámci analýzy je také poukázáno na psychické a mravní utrpení, kterému byly hlavní hrdinky vystaveny. Pozornost je zaměřena i na vztahy hlavních hrdinek k vedlejším postavám, které měly vliv na formování jejich charakteru a na způsob chování ve vypjatých mezních situacích. V závěru díla jsou porovnány tři hlavní hrdinky vybraných Lustigových děl.

Výběrem tématu bakalářské práce jsem chtěla podtrhnout důležitost a význam holokaustu a hrdinství obětí i přeživších. Zvláště v dnešní době cítíme nutnost poukázat na mravní sílu literárních hrdinů, promlouvat k současné generaci a zprostředkovávat jí informace o nacistických zločinech, na které by nikdo neměl zapomenout. Arnoštu Lustigovi se podařilo vytvořit velká díla, která čtenáře stále oslovují a budou i nadále promlouvat k mnoha dalším generacím čtenářů.

Seznam literatury a použitých zdrojů:

Primární literatura:

LUSTIG, Arnošt. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Praha: Mladá fronta, 2011., ISBN: 978-80-20-2399-3

LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Mladá fronta, 1969., ISBN: 23-058-69

LUSTIG, Arnošt. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Praha 1991. ISBN: 80-207-0282-2

Sekundární literatura:

ARENDR, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalitě zla*. Praha: Mladá fronta, 1995. Souvislosti (Mladá fronta). ISBN 80-204-0549-6.

CINGER, František. *To byl Arnošt Lustig*. Praha: Eminent, 2019. ISBN 978-80-7281-543-2.

CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Praha: Mladá fronta, 2009. ISBN 978-80-204-2022-0.

GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností: úvod do srovnávací literární vědy*. Praha: Triáda, 2008. ISBN 978-80-86138-88-6.

HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Praha 1995, ISBN 80-85787-82-2.

HAMAN, Aleš. *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. Malá řada kritického myšlení. ISBN 80-7215-160-6.

HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Vyd. 1. Praha: H & H, 1995, čb. fot. na příl. Profily. ISBN 80-85787-82-2. s. 38.

HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-125-2.

KRIMSTEIN, Ken. *Tři útěky Hanny Arendtové: tyranie pravdy*. Přeložil Tereza MATĚJČKOVÁ. Praha: OIKOYMENH, 2021. ISBN 978-80-7298-587-6.

LUSTIG, Arnošt. *Zpověď: záznam vzpomínek a úvah Arnošta Lustiga*. Vyd. 2., dopl. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2009. ISBN 978-80-86911-26-7.

LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999. ISBN 80-902-7740-3.

LUSTIG, Arnošt a Markéta MALIŠOVÁ. *O ženách*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2008. ISBN 978-80-86911-17-5.

LUSTIG, Arnošt. *Interview II. Vybrané rozhovory 1979-2003*. Nakladatelství C.A.T. International s.r.o., 2004. ISBN: 80-903215-4-2.

NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, ed. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce – osobnosti – základní pojmy*. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4.

PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-124-1.

POSPÍŠIL, Ivo. *Základní okruhy filologické a literárněvědné metodologie a teorie (elementy, materiály, úvahy, pojetí, texty)*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-8105-191-3. 2010.

TODOROV, Tzvetan. *V mezní situaci*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000. Souvislosti (Mladá fronta). ISBN 80-204-0853-3.

Periodika:

BAUER, Michal. Oheň na vodě Arnošta Lustiga. Tvar. 1998, 9.(21), s. 20-21.

HAMAN, Aleš. Proč zemřela Dita Saxová?. Kulturní tvorba. 1963, 1.(5), s. 13.

HAMAN, Aleš. Prózy Arnošta Lustiga a dnešní čtenář. Tvar. 1992, 3.(10), s. 4-5.

CHATEAU, Ladislav: Arnošt Lustig: O Dítě Saxlové. Tvar. 2008, 19.(4), s. 14.

JUNGMANN, MILAN: Knihy Lustigova hledání. Lidové noviny, 1963, 12.(6), s. 5.

NOVOTNÝ, VLADIMÍR. Horror Horovitzová. Mladá fronta Dnes, 1991, roč. 20, č. 52, s. 4.

Online zdroje:

jwa.org [online]. Jewish Women's Archive. "Ballerina Francesca Mann Kills Nazi Guard and Injures Two Others at Auschwitz." (Viewed on March 12, 2024) [cit. 2024-02-11]. Dostupné z: <https://jwa.org/thisweek/oct/23/1943/ballerina-franceska-mann-kills-nazi-guard-and-injures-two-others-auschwitz>

slovníkceskeliteratury [online]. Arnošt Lustig, 2021 [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=507&hl=Démanty+noci>